

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR

**INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOM- ÉS AGRÁRTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető: **Dr. Szabó Gábor** a közgazdaságtudomány doktora

Doktori értekezés

**A DEBRECENI EGYETEM SZEREPE AZ AGRÁRFELSŐOKTATÁS
ÉS A VIDÉKI HUMÁNERŐFORRÁS FEJLESZTÉSÉBEN**

Készítette:

Dr. Csapóné Riskó Tünde

Témavezető:

Dr. Fehér Alajos
egyetemi magántanár

DEBRECEN

2004

**A DEBRECENI EGYETEM SZEREPE AZ AGRÁRFELSŐOKTATÁS
ÉS A VIDÉKI HUMÁNERŐFORRÁS FEJLESZTÉSÉBEN**

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a Gazdálkodás- és szervezéstudományok tudományágban

Írta: Dr. Csapóné Riskó Tünde okleveles agrármérnök, doktorjelölt

A doktori szigorlati bizottság:

	név	tud. fok.
elnök:	Dr. Szabó Gábor	DSc
tagok:	Dr. Mészáros Sándor	DSc
	Dr. Berde Csaba	CSc

A doktori szigorlat időpontja: 2004. január 29.

Az értekezés bírálói:

név, tud. fok	aláírás
.....	
.....	
.....	

A bíráló bizottság:

	név, tud. fok	aláírás
elnök:		
titkár:		
tagok:		
		
		
		
		
		
		

Az értekezés védésének időpontja: 2004.

Mottó:

”I believe that as a student, I have a special relationship with my alma mater that represents a lifetime commitment in the fulfilment of my dreams and aspirations. As a student, I am the focus of her goals and objectives. As an alumnus, I will represent the result of her mission and the embodiment of her spirit in the world. What she is, I am; what she becomes, I become. Because I am the emerging essence of my institution, I will strive to enhance this special relationship between students, alumni, and others so that the heritage of my alma mater will always be part of my life - for the present as I follow my dreams, and after graduation as I make them come true.- Student Alumni Association/Student Foundation Network Creed” (Todd, 1993)

-----o-----o-----o-----o-----o-----o-----o-----o-----

Hiszem, hogy engem, mint hallgatót különleges kapcsolat köt anyintézményemhez, mely álmaim és vágyaim megvalósításához egy életreszólóan hozzájárul. Mint hallgató, én állok céljainak középpontjában. Mint végzett hallgató, én vagyok küldetésének eredménye, szellemiségének megtestesülése. Ami ő, az vagyok én is; amivé ő válik, azzá válok én is. Mert én vagyok intézményem nyilvánvaló lényege, küzdeni fogok azért, hogy erősödjön ez a kapcsolat a hallgatókkal, végzett hallgatókkal és mindenkivel. Alma materem öröksége mindig életem részét fogja jelenteni - most, amikor álmaimat követem, és végzés után amikor hozzálátok megvalósítani őket.- Student Alumni Association/Student Foundation Network Creed (Todd, 1993)

Tartalomjegyzék

	oldal
ELŐSZÓ.....	6
BEVEZETÉS.....	7
1. TÉMAFELVETÉS, CÉLKITŰZÉSEK.....	11
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	13
2.1. Nemzetközi kitekintés.....	13
2.1.1. Oktatás-, szakképzés- ifjúságpolitika és humánerőforrás- fejlesztés az Európai Unióban.....	13
2.1.2. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás külföldi példái	23
2.2. Lépések az egységes felsőoktatási térség felé	34
2.3. Hazai helyzet	40
2.3.1. A hazai felsőoktatás - agrárfelsőoktatás helyzete	40
2.3.2. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás hazai kísérletei	57
2.3.3. Munkaerőpiaci visszajelzések – karrierkövetés	65
2.4. Az agrár felsőfokú végzettségűek szerepe a vidék gazdasági és társadalmi fejlődésében.....	72
2.4.1. Az agrárszektorban foglalkoztatottak hazai munkaerőpiaci pozíciói.....	82
2.4.2. Agrárfoglalkoztatási helyzet és lehetőségek az Észak-alföldi régióban	87
3. A VIZSGÁLAT ANYAGA ÉS MÓDSZERE.....	95
4. AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE.....	99
4.1. Az elhelyezkedésre vonatkozó adatok értékelése.....	99
4.2. Az anyaintézmény minősítése a válaszok alapján	118
4.3. A nyelvtudás értékelése	123
4.4. A végzett hallgatók anyaintézménnyel való kapcsolattartása	129
4.5. Az intézmény vidékfejlesztéshez való hozzájárulása.....	138
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	144
5.1. Új és újszerű tudományos eredmények	148
6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	149
7. SUMMARY	150
8. IRODALOMJEGYZÉK	152

9. ÁBRÁK JEGYZÉKE	168
10. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	172
11. MELLÉKLETEK	173
1. melléklet: Kérdőív: végzett hallgatók karrierkövetése.....	174
2. melléklet: Questionnaire (külföldi adatgyűjtéshez használt kérdőív).....	178
12. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	180

ELŐSZÓ

Ez a doktori értekezés a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar Interdiszciplináris Társadalom- és Agrártudományok Doktori Iskolája keretein belül készült.

Az értekezés illeszkedik a Doktori Iskola munkájához, hiszen:

- a felsőoktatás - agrárfelsőoktatás helyzete nemzetközi viszonylatban is jelentős téma,
- a magyar agrárfelsőoktatás jelenlegi helyzete és jövője kiemelten fontos,
- az oktatási intézményekben folyó oktatói tevékenység színvonala leginkább a kimeneten, azaz a végzett hallgatóktól kapott visszajelzéseken keresztül mérhető le,
- a felsőoktatási intézmények jövőjét alapvetően meghatározza az, hogy képzési programjaik megfelelnek-e a munkaerőpiac aktuális és folyamatosan változó elvárásainak, igényeinek,
- a végzett hallgatókkal való folyamatos kapcsolattartás több szempontból is előnyös és fontos az anyaintézmények számára,
- a humán erőforrás fejlesztésnek, mint a vidékfejlesztés egyik alappillérének a részletes vizsgálata jelenleg is kiemelt jelentőséggel bír.

BEVEZETÉS

A felsőoktatási intézmények hallgatói, oktatói, kutatói, valamennyi dolgozója és a végzett hallgatók közössége együttesen alkotják az intézmény közösségét. A felsőoktatási intézmények küldetésüket csak úgy tudják a leghatékonyabban teljesíteni, ha szoros kapcsolatban vannak az őket körülvevő társadalmi szférával is. Ez magában foglalja azokat a munkáltató szervezeteket, amelyek számára az intézmények magasan képzett munkaerőt képeznek, vállalatokat, melyek a kutatási tevékenységeiket támogatják, a szülőket, akik gyermekeiket az adott intézményekben engedik továbbtanulni, bízva az ott megszerezhető diploma piaci értékében. Az intézményeknek ezen kapcsolatok más-más szempontokból, de csaknem ugyanolyan fontosságúak.

Az egyetem, illetve a felsőoktatás kapcsolatrendszere **Szövényi (2001)** szerint magába foglalja:

- a tanuló társadalom felsőoktatásba törekvő részét, azaz a jövőendő hallgatót,
- a munkaerőpiacot, amely fogadja a végzett diplomásokat (a hallgatóink számára munkalehetőséget jelentő cégekkel való kapcsolattartás fontosságát megerősíti **K. Tóth (2001)** is),
- a K+F szférát, amely egyaránt fogadja a kutatási eredményeknek és kutatóknak,
- a társadalmi hatásokat közvetítő és teljesítéseket honoráló minisztérium(ok)at,
- az államigazgatás központi szerveit,
- az egyetem belső világát alkotó embereket és szervezetet.

Az egyetem értékeinek hordozója az egyetem polgára: az oktató, a kutató és a hallgató vagy a végzetek. Ők személyükben egy intézményt, egy szellemi műhelyt képviselnek, ha van kötődésük, ha van közösségi, egyetemi polgári feladatuk. Az egyetem hivatása az is, hogy polgárai az egyetem falai között otthon érezzék magukat, olyan légkör legyen az egyetemnek, amelyben oktató és hallgató társként fogadják egymást. A képzési technikák, az informatika, a tömeges oktatás távolítja egymástól a mestert és tanítványát. Lényegét veszítheti az universitas eszmeisége, diplomagyárákká válhatnak felsőoktatási intézményeink. Különös felsőssége az egyetemi vezetésnek, hogy az emberi kapcsolatokban is értékörző legyen, hogy az egyetemi életet úgy tervezze meg,

hogyan az odakösse az oktatót, a hallgatót. Hagyományok nélkül nincs közösség, nincs universitas emberi kapcsolatok nélkül, nincs szellemi műhely, nem teremthetnek meghatározó iskolák. Az egyetem hivatása nem csupán a piacon eladható kutató, tanár, orvos, közgazda vagy mérnök, a szakember képzése. Az egyetem mindenkor hivatása az értelmiség képzése, akik tudnak társadalmi méretekben gondolkodni, akiknek van késztetésük, hogy megismerjék környezetüket, hogy felismerjék a megoldandó feladatokat, és akik vállalkoznak arra, hogy megoldást találjanak azokra **(Szövényi, 2001)**.

A diploma napjainkra igen felértékelődött, ezt kiválóan alátámasztja a felsőoktatás egyre növekvő hallgatói létszáma. Az összes hallgatói létszám 1960 és 1999 között Magyarországon több mint hatszorosa emelkedett (45.000 főről 279.000 főre), **(Bródy, 2000)**. A létszámnövekedés azonban a különböző képzési irányok, szakok átstrukturálódása mellett következett be. A felsőoktatásba belépő leendő hallgatók napjainkban igen széles palettáról választhatnak. Választásukat alapvetően befolyásolja az is, hogy az adott intézményekben megszerezhető diploma mennyi ér a munkaerőpiacon. A jó akadémiai hírnév és az a tudat, hogy a végzetek jó állásokban tudnak elhelyezkedni a két fő szempontja az intézményválasztásnak **Moore (2003)** szerint. A leendő hallgatók egyre inkább mérlegelik, hogy képzésük milyen anyagi helyzetbe juttatja majd őket végzésük után, szemben az elért filozofikus eredményekkel.

A magyar egyetemek és főiskolák esetében is megfigyelhető, hogy egyre inkább szolgáltató intézményekké váltak: régiójuk, szakterületük, az országos vagy ágazati szintű képzési és innovációs igényekre orientálódva részesei lettek a szellemi értékteremtés és a tömegesedő oktatásipar piacának. Ehhez a finanszírozás nagy részét olyan partnerek biztosítják, akik sok-sok befektetési lehetőség közül, elsődlegesen a hatékonyság követelményét érvényesítve döntenek. Ők az állami források elosztói, a továbbtanulásba beruházó hallgatók, a konkrét képzési és fejlesztési igénnyel megjelenő üzleti megrendelők. Márpedig az ő figyelmükért és forrásaikért a mindennapi információdömping világában meg kell küzdeniük a felsőoktatási intézményeknek. Ma már nem elegendők a statisztikai számok, emelkedő színvonalú intézményi honlapok, mutatószövegek. A felsőoktatási intézményrendszer átfogó elemzése és ezek széleskörű megismertetése nélkülözhetetlen a célzott információszolgáltatáshoz **(UnivPRESS-ranking©, 2002) (Fábri, 2001.a.)**.

Igen előrehaladt az egyszerre több országban intézményeket fenntartó, angolszász egyetemek diplomáit kiadó multinacionális nagyvállalatok kialakulása. Ezek gazdasági eljárasmódokkal, profitorientáltan működnek, jelszavaik: marketing, PR, költség-haszon elemzés, árverseny, harc a fizetőképes hallgatókért. Ahogyan Magyarországnak érdeke, hogy vállalkozásai helyt álljanak a világpiacon, ugyanúgy kell most átlátni, hogy létérdeke egyetemeinek és főiskoláinak helytállása is a felsőoktatás hihetetlen gyorsasággal formálódó globális világpiacán **(Lukács, 2002) (Kuráth - Györffy, 2001).**

Gabrick (2003) cikke is alátámasztja az eddigiekben említetteket, vagyis a hallgatói létszám és a minőség iránti igény folyamatos növekedésével, a leendő hallgatók, illetve azok szülei (vagyis a fogyasztók) a felsőoktatást egyre inkább árucikknek tekintik. A hagyományos állami és magán intézmények ideje lejárt. Nem meglepő hát, hogy a képzetebb lakosságnak különleges igényei vannak a felsőoktatással szemben. Napjainkban felsőoktatási piacról beszélhetünk, ami érzékeny az intézmények mint áruk és az intézmények mint a minőség védjegyei közötti különbségekre. Az emberek, mint tapasztalt fogyasztók bizonyított eredményeket akarnak látni.

Az egyetemi-főiskolai stratégia egészét szolgáló intézménykép és az arra épülő, hatékony beiskolázási tevékenység és oktatómunka csakis a hallgatói értékrend, motivációk és attitűdök ismeretében alakítható ki. Ennek ellenére a felsőoktatás-stratégiával foglalkozó publikációkban, tanulmányokban, kutatásokban a képzési folyamat alanya, más néven fogyasztója, megrendelője csak igen ritkán szerepel **(Lakner et al., 2002.a.).**

Az oktatási intézmények hatékonyságának tényleges mérése tulajdonképpen csak utólag, a végzetek elhelyezkedése után következhet be, mikor is a munkáltatók, a munkatársak és a diplomás munkavállalók együttesen adnak számot a beilleszkedés tapasztalatairól. Ezáltal minősítik a diplomák értékét, illetve az intézmények tájékoztatást kaphatnak fejlesztési munkálataikhoz **(Vámos, 2002).** Az oktatási intézmények egykori diákjaiknak bizonyos rendszerességgel kiküldött kérdőívei segítségével folyamatosan vizsgálhatják az általuk kibocsátott diplomák értékét, a végzett hallgatók munkaerő-piaci lehetőségeit, felkészültségét. Ezen kérdőíves felmérések kiértékelése igen hasznos információkat nyújt az anyaintézmények számára

és lehetőséget biztosít arra, hogy tantárgyi programjaikat az aktuális és folyamatosan változó munkaerő-piaci elvárásoknak megfelelően alakítsák.

Összegzésként hozzá szeretném fűzni az eddigiekhez, hogy mindkét tevékenységre egyaránt szükség van, mind a hallgatók tanulmányi évei alatt készített kérdőíves felmérésekre, elemzésekre (intézményválasztás szempontjai, megelégedettség, a képzés minősítése, jövőbeni tervek, stb.), mind a végzés utáni években folytatott kérdőíves felmérésekre (végzett hallgatók felé, munkáltatók felé). Mindkét felmérés felbecsülhetetlen értékű információhoz juttathatja az intézményeket, melyek segítségével sikeresen tud egyrészt alkalmazkodni mind a hallgatói, mind a munkaerőpiaci elvárásokhoz, másrészt időben tud változtatni a kapott visszajelzések alapján. Ennek pedig ma, egyrészt az Uniós csatlakozás küszöbén, másrészt, amikor oktatási piacról és egyre erőteljesebben üzleti alapokra helyezett oktatási szolgáltatásról beszélünk, a fontossága felbecsülhetetlen.

1. TÉMAFELVETÉS, CÉLKITŰZÉSEK

A felsőoktatási intézmények végzett hallgatóikkal való kapcsolattartási rendszerének többféle, egymással kapcsolatban lévő formája alakult ki. Ezek közül nemzetközi viszonylatban is kiemelten fontos az alumni tevékenység és a végzett hallgatók karrierkövetése.

Az alumni tevékenység alapvetően az Amerikai kontinensről származik, az első ilyen irányú tevékenységek írásos dokumentálása az 1790-es évekből származik a Yale Egyetemről (<http://www.aya.yale.edu/about/history.htm>). Az intézmények ez irányú tevékenységét idegen szóval alumni relations-nak nevezik. Ezen kifejezés alapján terjedtek el hazánkban is az **alumni kapcsolatok**, **alumni iroda**, **alumni szervezetek**, **alumni tevékenység** elnevezések. Az alumnus, alumna szavak egykori diákot jelentnek hímnemben, illetve nőnemben. Az alumni szó pedig a hímnem többes számát takarja, ami után ezt a tevékenységet elnevezték. Ezek a tevékenységek magukba foglalják a végzett hallgatók megkeresését, bevonását az alumni szervezet és az anyaintézmény munkájába, különböző szolgáltatások biztosítását számukra. Ez egy kétoldalú kapcsolat, amely mind az anyaintézmény mind a végzett hallgatók számára kölcsönösen számtalan előnyt biztosít.

A végzett hallgatók nyomonkövetése az intézmény hatékonyságát, az általa kibocsátott diploma értékét hivatott lemérni, vagyis azt, hogy végzettjei hogyan tudnak megfelelni az aktuális munkaerőpiaci elvárásoknak. Ez a tevékenység kérdőíves felméréseken alapszik, melyet a végzett hallgatóknak bizonyos rendszerességgel küldenek ki az intézmények és a kapott eredményeket figyelembe veszik az intézmények képzési stratégiájának kialakításában. Az intézmények hatékonyságának értékelése során a hallgatói kimenet vizsgálata azonban nem szűkülhet le a felsőoktatási intézmények köré különböző szervezeti formában szerveződő öregdiákok (alumni tagok) vizsgálatára. Magába foglalja az intézmény valamennyi végzett diákjának a munkaerőpiacra való első kilépést és az azutáni éveket is.

A végzett hallgatók nyomonkövetése és az alumni tevékenység más-más célok elérésére irányul, más-más tevékenységeket takar, de ugyanakkor ki is egészíthetik egymást.

A felsőoktatási intézmények hazánkban is kezdik felismerni a végzett diákokkal való kapcsolattartás fontosságát. A már hosszú évek óta sikeresen működő amerikai és nyugat európai gyakorlatot átvéve egyre több hazai intézmény kezdi kiépíteni az egykori diákjaival való kapcsolattartás rendszerét. A kapcsolat mindkét fél, az anyaintézmény és az egykori diák számára is egyaránt fontos. A legtöbb öreg diák nosztalgiával gondol vissza anyaintézményére, hiszen legszebb évei, fiatalkora, egyetemi évei kötik oda. Vagyis, nem olyan nehéz ezt a kapcsolatot feléleszteni és fenntartani a végzés után sem. Ha a kapcsolattartás rendszere igen alaposan, átgondoltan van kialakítva, akkor az mindkét fél számára biztosít előnyöket.

A végzett hallgatói visszacsatolás fontosságára való tekintettel választottam kutatásom témájaként a végzett hallgatók nyomonkövetését, hiszen az Európai Unió csatlakozás nyomán hazánk is részévé válik az egységes belső piacnak, ami a munkaerőpiaci oldalról is megnövekedett igényeket, de ugyanakkor lehetőségeket is biztosít.

A vizsgálatokat a Debreceni Agrártudományi Egyetem utód szervezete a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum 1995-2002. között végzett hallgatói körében végeztem el. A felmérést a kutatómunkám keretében létrehozott kérdőívekkel, feldolgozásukat pedig Access adatbáziskezelő program segítségével végeztem.

Célkitűzéseim az alábbiak:

- a hazai felsőoktatás-agrárfelsőoktatás helyzetének elemzése a témához kapcsolódó publikációk és statisztikai adatok alapján,
- a hazai agrár foglalkoztatási helyzet vizsgálata és bemutatása a kapcsolódó szakirodalom és statisztikai adatok alapján,
- az alumni rendszer működtetésében élen járó külföldi egyetemek tapasztalatainak és a témával kapcsolatos publikációknak a szintetizálása, a hasznosítható tapasztalatok javaslatokként történő megfogalmazása,
- az 1995-2002. között végzett hallgatók karrierkövetése kérdőíves felmérésen keresztül a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumában, az eredmények kiértékelése, következtetések, javaslatok megfogalmazása.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A felsőoktatás és azon belül az agrár-felsőoktatás jelentősége mind világviszonylatban, mind Magyarországon vitathatatlan. Agrár-felsőoktatásunk és agrárszakképzésünk mindig is nemzetközileg elismert és hagyományosan magas színvonalú volt. Nagyon sok kiváló, szakmailag jól képzett agrárszakemberünk van, akiknek tudására és nemzetközi tapasztalataira ma is nagy szüksége van az agrárágazatnak és a vidéknek. Magyarország területének 66,6 százaléka alkalmas mezőgazdasági termelésre, ebből 51 százalékot tesz ki a szántóföld. Az Európai Unió területének kisebb része (45%) alkalmas mezőgazdasági termelésre, és ebből csak 23 százalékos a szántóföld részaránya. Magyarország bruttó hazai termékéhez (GDP) 4 százalékban járul hozzá a mezőgazdaság, ezen belül több mint 50 százalékos a részaránya négy mezőgazdasági ágazatunknak: a gabonafélék és hüvelyesek, a szarvasmarha, a sertés és a baromfi ágazatoknak. Az ország összes exportjából 8 százalékot tesz ki a mezőgazdaság **(Buday-Sántha, 2001)**. Annak érdekében, hogy jelenlegi helyünket a világ mezőgazdasági termelésében és külkereskedelmében javíthassuk, vagy legalább megőrizhessük, valamint termelésünket mind minőségi, mind racionális mennyiségi vonatkozásban fokozni tudjuk elengedhetetlen a minőségi agrár-felsőoktatás jelenléte.

2.1. Nemzetközi kitekintés

A 2003. június 16-17-i oslói konferencián (External Funding and University Autonomy) megfogalmazták azokat a tényeket, amelyekkel valamennyi felsőoktatási intézmény egységesen szembesül napjainkban. Ezek a következők **(French, 2003)**:

- kiéleződött verseny az intézmények között,
- piaci szempontok figyelembevétele az intézmények szerkezeti struktúrájának kialakításában,
- igen hatékonyan fellépő profitorientált képző intézmények megjelenése a felsőoktatási piacon,
- az információ és kommunikáció technológia hatása, beleértve az Internetet is,
- a nemzeteken átnyúló oktatás növekedése és a globalizáció hatása,
- a hallgatók más szempontból való megközelítése, mint az oktatási szolgáltatást igénybe vevő fogyasztók,
- a hatékonyság és költség-hatékonyság, mint a minőségbiztosítás tényezői.

Newby (2003) így fogalmazza meg a felsőoktatás 21. századi legfőbb feladatait:

- élethosszig tartó tanulás,
- tanuló társadalom létrehozása,
- regionális gazdasági fejlődés,
- kutatás és tudomány,
- technológiai innováció
- társadalmi kohézió,
- nyilvános felelősség.

Hazelkorn (2004) szerint a felsőoktatás feladatait napjainkban két párhuzamos és igen jelentős erő határozza meg és alakítja. Ezek a következők:

- a felsőoktatási intézményektől elvárják, hogy eredményesebben és hatékonyabban járuljanak hozzá a gazdasági fejlődéshez, az innovációhoz és a humán tőkéhez, a nemzeti és intézményi kutatás-ráfordítás és kapacitás bővítés ma már nem tetszés szerinti,
- a felsőoktatási intézmények közreműködését és presztízsét ma már egyre inkább kutatási tevékenységük minősége és mennyisége határozza meg. Ezt megerősítvén nevezett szerző idéz az Ír Kormány 2000-2006 évi Nemzeti Fejlesztési Tervéből: „A felsőoktatási intézmények küldetésének meghatározó eleme a kutatás. Az intézmények helyzetének és minőségének, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődéshez való hozzájárulásának meghatározásában kulcs szerepe van annak, hogy milyen mértékben végeznek kutatás-fejlesztési tevékenységet.”

2.1.1. Oktatás-, szakképzés-, ifjúságpolitika és humánerőforrásfejlesztés az Európai Unióban

A XX. század nyolcvanas éveiben az Európai Unió országaiban a felsőoktatás tömegessé vált, a központi költségvetés kiadásaiból e szféra aránya dinamikusan nőtt. Az egyes országok kormányai kénytelenek voltak fokozatosan felismerni azt, hogy nemcsak a felsőoktatás állami finanszírozása nem költséghatékony, hanem azt is, hogy annak irányítása, szervezeti és oktatási rendszere is elavult, emiatt nem vált az adott ország gyors modernizálása, egyúttal az Európai Uniónak a világ gazdaság centrumához

történő felzárkózásának katalizátorává. Nem véletlen tehát az, hogy a felsőoktatásról a viták élessé váltak. Az elmúlt 10-20 évben az Európai Unió országai felsőoktatási rendszerében országonként eltérő mértékű és sajátos változások következtek be. Az alapvető változások közös vonásai a következők:

- a neokonzervatív oktatáspolitikai a felsőoktatási intézmények alapvető funkciójaként a teljesítményképes és társadalmilag hasznos tudás biztosítását igényelte,
- az intézmények irányításában, szerveződésében és működésében a piac közvetlen és közvetett befolyásoló szerepe nőtt, az állam direkt irányító szerepe csökkent,
- a tulajdonosi jelleg szinte minden országban heterogénné vált,
- a szakfelsőoktatási intézmények "többkarúvá" váltak, az intézményekben új karok és azokon új szakok létrehozásával, illetve az intézmények vertikális, vagy horizontális szervezeti integrációja útján,
- a posztgraduális képzésben, de a graduális képzésben is egyre inkább teret hódít a távoktatás,
- a képzés tartalmi, szervezeti modernizációja megvalósításakor a tudományos racionalitás mellett a gazdasági és társadalmi hatékonyságra törekvés szintén nem elhanyagolható tényezővé vált, egyúttal megjelent az intézmények törekvése gazdasági és a társadalmi környezetükkel való szerves kapcsolatok kialakítására,
- az intézmények működésének finanszírozásában a "több csatornás" bevételre törekvés, egyúttal a szolgáltató, gazdálkodó egyetem gyakorlata és ennek megfelelő funkcionális irányítási-döntési szervezeti rendszer kialakítására való törekvés került előtérbe,
- az Európai Unió vezető testületeinek és szaktanárságainak direktívái és pénzügyi támogatásai napjainkban már egyre konkrétabban inspirálják az Unió egyes országai felsőoktatásában a képzés jellege és tartalma alapvonásainak harmonizálásával az egységesülési folyamat felgyorsítását.

Az Európai Unió országai felsőoktatási rendszerében, azok intézményeinek strukturális és funkcionális modernizációjában a következő alapvető tendenciák figyelhetők meg:

- szervezeti modernizáció,

- képzési modellek változása,
- a modulrendszerű képzés és az értékelésben a transzferálható kreditek térhódítása,
- a posztgraduális képzés részleges funkcióváltása,
- post-secondary képzés megjelenése,
- a multimédiás képzés tömeges elterjedése (**Polgár, 2003**).

Az oktatás, a szakképzés és az ifjúságpolitika azon területekhez tartozik, ahol az Európai Unió nem alkot a tagállamok számára kötelező jogszabályokat. E terület szabályozása a tagállamok kizárólagos hatásköre, az Európai Unió csak olyan célokat és elveket fogalmaz meg, amelyeket a tagállamoknak a nemzeti jogszabályaik megalkotásakor figyelembe kell venniük. Ezekről az elvektől eltérni nem szabad, de a célok megvalósításába és az eszközök megválasztásába nem szól bele az Unió. A Római Szerződés 126-127. cikke rendelkezik az oktatásról, szakképzésről és az ifjúságpolitikáról. A 126. cikk kimondja, hogy a Közösség a tagállamok közötti együttműködés ösztönzésével járul hozzá a minőségi oktatás fejlődéséhez ("The Community shall contribute to the development of quality education by encouraging cooperation between Member States"). Ezt különböző programokon keresztül valósítja meg, támogatva az állampolgárok mobilitását, közös oktatási programok kidolgozását, hálózatok létrehozását, információcserét, valamint az Európai Unió nyelveinek tanulását. Mindezt az Európai Unió a tagállamok felelősségének maximális tiszteletben tartásával teszi, ami az oktatás tartalmi kérdéseit, az oktatási rendszert, a kulturális és nyelvi sokszínűség ápolását illeti. Ennek megfelelően Az Európai Unió feladata a tagállamok oktatási, képzési és kulturális kezdeményezéseinek segítése, támogatása, szükség szerinti kiegészítése. A **Római Szerződés 126. cikke** szerint a Közösség tevékenysége az oktatás területén a következőkre irányul:

- az „európai dimenzió” kialakítása az oktatásban, különösképpen a tagállamokban beszélt nyelvek oktatásával és terjesztésével,
- a hallgatók és oktatók mobilitásának elősegítése a diplomák és tanulmányi egységek elismerésével,
- az oktatási intézmények közötti együttműködés támogatása,
- a tagállamok oktatási rendszereinek közös kérdéseire vonatkozó információ- és tapasztalatcsere előmozdítása,

- a fiatalság és a szociális- oktatási szakemberek cseréjének támogatása,
- a távoktatás fejlesztése.

A **Római Szerződés 127. cikke** alapján a szakképzésben a következőket teszi a Közösség:

- a gazdasági élet változó igényeihez való alkalmazkodás megkönnyítése a szakképzésen, átképzésen keresztül,
- a szakmai alapképzés és továbbképzés fejlesztése a munkaerőpiacra való szakmai beilleszkedés és visszailleszkedés megkönnyítése érdekében,
- hozzáférés biztosítása a szakképzéshez, valamint az oktatók, gyakornokok és legfőbbképpen a fiatalok mobilitásának elősegítése,
- az együttműködés ösztönzése a szakképzési intézmények és a vállalatok között,
- a tagállamok szakképzési rendszereinek közös kérdéseire vonatkozó információ- és tapasztalatcsere.

(http://www.eel.nl/treaties/ectreaty/social.html#HD_NM_74).

Az Európai Unió oktatási célkitűzései a következőkben összegezhetők:

Versenyképesség, azaz az Európai Unió felismerte, hogy a gazdasági növekedéshez elengedhetetlen az oktatást és szakképzést úgy alakítani, hogy az iskolából, egyetemről kikerülő fiatalok megállják a helyüket a munkaerőpiacon, és tudásukkal hozzásegítsék a Közösséget ahhoz, hogy a kontinensek közötti, egyre fokozódó gazdasági versenyben helytálljon és erősítse pozícióit (**Orgován, 2001**).

Ezt erősíti meg a Tér és Társadalomban megjelent hazai szerzők cikke is, miszerint az Európai Unió kiemelt jelentőséget tulajdonít az oktatásnak és a képzésnek, de ezeket a gazdaságfejlesztés részének tekinti, tehát a foglalkoztatás, illetve a társadalmi-gazdasági fejlődéshez való hozzájárulás oldaláról közelíti meg a képzés és az oktatás helyzetét. Az Európai Unió oktatáspolitikájában nem az oktatás és a képzés, mint ágazat fejlesztése a fő cél, hanem a sikeres gazdaságpolitika, melynek egyik feltétele az oktatás (**Bognár et al., 2001**).

Társadalmi kohézió, vagyis a gazdasági növekedés önmagában nem elég ahhoz, hogy hosszabb távon megakadályozza az egyes társadalmi csoportok, hátrányos helyzetű rétegek leszakadását, a társadalomból való kizáródását. Ennek egyik legfőbb oka a

munkanélküliség. Ezen jelenség féken tartására támogatja a felnőttoktatást és az élethosszig való tanulást, a nyitott és távoktatási képzési formákat.

A tagállamok közötti egyre szorosabb gazdasági és politikai együttműködés egyik feltétele az „**európaiság**” érzésének erősítése az állampolgárokbán. Már a fiatalokban próbálja tudatosítani azt, hogy mit jelent az integráció, erősíti bennük az összetartozás érzését és az együttműködési hajlandóságot. Ezért is támogatja a diákok mobilitását.

Az Európai Unió a tagállamok közötti együttműködés ösztönzését, az oktatásban és szakképzésben részt vevő intézmények fejlesztésének támogatását, a minőségi oktatás és szakképzés elősegítését az un. közösségi programokon keresztül valósítja meg. Ezek a programok a gazdasági és társadalmi élet szinte minden területét érintik. **Az Európai Tanács 1993. évi koppenhágai találkozásánál** döntés született arról, hogy a csatlakozásra való felkészülés érdekében megnyitják a közép- és kelet európai társult országok számára a közösségi programokat. Addig a közösségi programokban csak a tagállamok vehettek részt. A döntés végrehajtása érdekében **1994. október 17-én aláírták az Európai Megállapodást Kiegészítő Jegyzőkönyvet** a programok megnyitásáról. A programok harmadik országok számára történő megnyitásáról minden esetben külön döntenek. Minden közösségi program a tagállamok közötti együttműködésre épül.

Egy pályázatban való részvétel nem csak a támogatásszerzésre ad lehetőséget, hanem a kapcsolatépítésre és a partner ország alaposabb megismerésére. Minden közösen beadott pályázattal közelebb kerülnek egymáshoz a tagállamok intézményei és polgárai, és ezáltal is részesei lesznek annak a folyamatnak, amit úgy hívnak, hogy európai integráció. Magyarország a közösségi programokba való bekapcsolódással hosszú távon ennek a folyamatnak a részese és haszonélvezője.

Az oktatás, szakképzés és ifjúságpolitika területén három közösségi program működik: a Socrates, a Leonardo és a Youth for Europe. A programokat eredetileg az 1995-1999 közötti időszakra hozta létre az Európai Unió, de 2000-től 2006-ig meghosszabbították. Magyarország ezekhez a programokhoz 1997. szeptember 1-én csatlakozott.

- A **Socrates** program 1995-ben indult és az oktatás minden szintjét – az óvodai neveléstől a közoktatáson át a felnőttoktatási – támogatja. Hat alprogramot foglal magába, melyek közül az **Erasmus** alprogram segíti a felsőoktatási intézmények fejlesztési törekvéseit és a hallgatói, oktatói mobilitást. A hallgatói tanulmányutak célja félév áthallgatás, szakdolgozat elkészítése, illetve a szakos tanulmányokkal egybekötött szakmai gyakorlat lehet. Az egyetemeken nemzetközi szintű átjárhatóságának azonban alapvető feltétele, hogy e kérdés országon belül is megoldott legyen (**K. Tóth, 2001**). Kiemelendő még a **Lingua** alprogram, mely a nyelvtanítás és nyelvtanulás mennyiségi és minőségi javítását célozza meg. Az **Arion** alprogram külföldi tanulmányutakat szervez oktatáspolitikai döntéshozók részére, és egyéni ösztöndíjakat nyújt a részvételhez. A **Grundtvig** alprogram célja az európai dimenzió bevezetése a felnőttoktatásba, a felnőttoktatási szektor fejlesztése, az iskolarendszeren kívüli oktatás könnyebb elérhetősége. A **Minerva** alprogram a nyitott és távoktatási módszerek, valamint az új információs és kommunikációs technológiák használatának bevezetését célozza meg az oktatás minden területén.

- A **Leonardo** program ugyanúgy átfogja a teljes szakképzési időszakot, mint a Socrates program az oktatás területén. A program célja a szakképzési intézmények olyan fejlesztési és együttműködési törekvéseinek támogatása, melyek tökéletesítik a nyelvismeretet, valamint hozzájárulnak a közösségen belüli gazdasági versenyképesség erősítéséhez, az információs társadalom építéséhez, a kis- és középvállalatok serkentésére irányuló közösségi tevékenységez. A program első szakasza 1999-ig tartott, de meg lett Leonardo II. néven hosszabbítva a 2000-2006-ig terjedő időszakra. Ebben a szakaszban a következő célokat határozták meg:
 - a fiatalok szakmai felkészültségének magasabb szintre emelése,
 - a szakmai továbbképzés minőségének fejlesztése az élethosszig tartó képzés gyakorlatának kiszélesítése,
 - szakmai képzéssel kapcsolatos újítások támogatása, a versenyképesség fejlesztése és a vállalkozói kedv bátorítása.

- A **Youth for Europe** program 1998 óta működik folyamatosan és a 15-25 év közötti fiatalok számára szervez csereprogramokat, támogatja az ifjúsági vezetők képzését és a tagállamok közötti ifjúságpolitikai együttműködést.

Magyarország hozzájárulása a fent említett közösségi programokhoz ECU-ben/EURO-ban kifejezve a következőképpen alakult **(1. táblázat)**.

1. táblázat

**Magyarország hozzájárulása a közösségi programokhoz 1997-2000 között
(ECU/EURO)**

évek programok	1997	1998	1999	2000	összesen
Socrates	3.297.000	4.902.000	4.902.000	4.818.000	17.919.000
Leonardo	2.654.000	2.654.000	2.654.000	2.558.000	10.520.000
Youth for Europe	-	600.000	800.000	1.529.000	2.929.000
összesen	5.951.000	8.156.000	8.356.000	8.905.000	31.368.000

Forrás: Orgován, 2001.

Az Európai Unió Tanácsa 1990-ben létrehozta a **TEMPUS** programot, a közép- és kelet európai országok felsőoktatásának fejlesztésére, szervezeti átalakítására és a térség egyetemeinek, illetve főiskoláinak az EU felsőoktatási intézményeivel történő együttműködésének elősegítésére. Akkor hozták létre, amikor az említett országok még nem vehettek részt a közösségi programokban. Miután 1996-ban megszületett az elvi döntés arról, hogy a társult országok is bekapcsolódhatnak a közösségi programokba, a Tempus program nem szűnt meg, csak átalakult és jelenleg Tempus III. néven működik 2006-ig. Ebben a szakaszban Magyarország már nem mint kedvezményezett, hanem mint tanácsadó vesz részt és tapasztalatainak átadásával segíti a jelenlegi célországokat **(Orgován, 2001)**.

A regionális különbségek csökkentése céljából a Közösség létrehozta a **Strukturális Alapokat**, melynek céljaira az EU összköltségvetésének egyharmadát használják fel. A 2000-2006-os időszakban ez az összeg 195 milliárd euró. A Strukturális Alapok által nyújtott támogatások kizárólag a EU tagállamai számára érhetőek el, tehát Magyarország csak a csatlakozás után juthat hozzá ezekhez a jelentős pénzeszközökhöz.

Lehetőség nyílt azonban hasonló tevékenységek megvalósítására már a csatlakozást megelőzően is, az un. előcsatlakozási alapok (Phare, ISPA, SAPARD) segítségével. A **Strukturális Alapok** három célkitűzés megvalósításához járulnak hozzá (2000-2006):

- társadalmi-gazdasági szempontból elmaradt régiók fejlődésének és strukturális átalakításának elősegítése,
- strukturális problémákkal küzdő területek gazdasági és társadalmi átalakulásának támogatása,
- az **oktatási, képzési és foglalkoztatási politikák és rendszerek alkalmazásának és korszerűsítésének támogatása.**

A Strukturális Alapok elsősorban nemzeti kezdeményezéseket, programokat támogatnak, de támogathatók olyan különleges projektek is, amelyek bátorítják a határokon átívelő, újszerű megközelítéseket. A Strukturális Alapok kizárólag kiegészítő hozzájárulást nyújtanak a programok nemzeti finanszírozásához. A támogatások igénybevétele szempontjából a következő négy alapelvet kell figyelembe venni:

- **Koncentráció:** a rendelkezésre álló pénzeszközök minél hatékonyabb felhasználása.
- **Programozás:** a közösségi strukturális eszközöket többéves időtartamra, átfogóan tervezik, ami lehetővé teszi a különböző alapok működésének összehangolását.
- **Partnerség:** a projektek kidolgozása, végrehajtása és ellenőrzése során kiemelten fontos a regionális és helyi hatóságok, oktatási intézmények, civil szervezetek, vállalatok és szociális partnerek, az egyes ágazatokhoz tartozó intézmények együttműködése.
- **Addicionalitás:** a közösségi hozzájárulás kivétel nélkül kiegészítő jellegű a nemzeti vagy regionális hatóságok fejlesztésre szánt erőforrásaihoz.

A Strukturális Alapok a következő alapokat foglalja magába:

- az elsőként, 1958-ban létrehozott **Európai Szociális Alapot** ami a foglalkoztathatóság javításával, a vállalkozói készségek fejlesztésével és az esélyegyenlőség támogatásával, valamint a humán erőforrásokba történő beruházásokkal elősegíti a foglalkoztatás fejlesztését,
- az 1975-ben létrehozott Európai Regionális Fejlesztési Alapot,

- az 1962-ben létrehozott Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs Szekcióját,
- az 1983-ban létrehozott Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközöket.

Az Európai Szociális Alap az Európai Unió egyik legfontosabb eszköze a foglalkoztatás támogatása és az emberi erőforrások fejlesztése szolgálatában.

Létjogosultságát alátámasztja az, hogy az európai munkaerő-állomány egytizede – kb. 18 millió ember – munkanélküli. Az EU már régóta felismerte, hogy a munkanélküliség nem csak a tagállamok szociális hálójának jelent súlyos terhet, hanem egyben komoly gazdasági probléma is. Az alacsony foglalkoztatási szint miatt az EU nem tudja teljes gazdasági potenciálját érvényesíteni a világpiacon, a munkanélküliek ellátásának költsége pedig feszültségeket okoz az államok költségvetésében. A foglalkoztatottság növelése erősíti Európa gazdasági potenciálját, biztosítja, hogy minél többen részesülhessenek a jólétből. Jelenleg az EU egyik fő célkitűzése a magas szintű foglalkoztatottság megvalósítása. Európa vezetői 1997. júliusi amszterdami találkozójukon abban állapodtak meg, hogy a munkahelyteremtést az európai politika középpontjába helyezik. Az EU az Amszterdami Szerződésben is megjelenítette a helyzet javítására irányuló politikai szándékát. E törekvés keretét az un. Európai Foglalkoztatási Stratégia jelenti, melyen belül a tagállamok összehangolják nemzeti foglalkoztatási politikáikat. Az **Európai Foglalkoztatási Stratégia** irányvonalai a következő négy pillér köré csoportosíthatók:

- **foglalkoztathatóság javítása**, hogy a munkavállalók megszerezzhessék azokat a készségeket, amelyekkel képesek alkalmazkodni a gyorsan változó munkaerőpiacon,
- **vállalkozói készségek fejlesztése**, hogy egyszerűsítse a vállalkozások beindítását és fenntartását, ezáltal új munkahelyeket teremtsen,
- **alkalmazkodóképesség növelése**, hogy olyan munkamódszerek alakulhassanak ki, melyek segítségével egyszerre lehet biztosítani a munkavállaló érdekeit és rugalmas alkalmazkodóképességet a munkaerőpiac új kihívásai esetén,
- **egyenlő esélyek biztosítása**, hogy férfiak és nők egyaránt, és egyforma feltételekkel kerülhessenek be a munkaerőpiacra.

A **Phare 2000+ program**mal az Európai Unió a tagjelölt országokban támogatja a csatlakozásra való felkészülést. A program célja az, hogy a tagjelölt országok a csatlakozás után hatékonyan részt tudjanak venni a közösségi politikák alkalmazásában és alakításában. Az Európai Szociális Alapra való felkészülésben támogatott tevékenységek:

- **az Alapok fogadásához hatékony és fejlett intézményi háttér kiépítése**
- **ESZA-típusú projektek a foglalkoztatás elősegítéséhez és a humánerőforrás fejlesztéséhez (Tempus Közalapítvány)**

2.1.2. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás külföldi példái

A felsőoktatási intézmények és a gazdaság, a civil szféra közötti kapcsolat mindkét fél számára határtalan lehetőségeket kínál, melyek nagy része Magyarországon még távolról sincs kiaknázva. Ezen kapcsolatok magukban foglalják a munkáltatókkal, a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kutatómunkákat finanszírozó vállalatokkal, kormányzati szervekkel, valamint nem utolsósorban az intézmény egykori diákjaival való kapcsolatokat.

A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás egy igen szerteágazó tevékenység, melyet egyrészt saját külföldi tapasztalataim, másrészt amerikai szakirodalmak segítségével mutatok be az alábbiakban.

A végzett hallgatókat összefogó szervezeteknek jól átgondolt **küldetésnyilatkozata** van, melyben konkrétan meghatározzák a szervezet célját vagy céljait, a tagsági és tagdíjrendszert és a végzendő tevékenységeket, programokat. Általában egy, három és ötéves konkrét célokat szoktak kitűzni a küldetésnyilatkozatban (**Taylor – Onion, 1998**.) A tevékenységi köröket minden esetben úgy alakítják ki, hogy azok mind a végzett hallgatók, mind az anyaintézmény számára egyaránt fontosak és hasznosak legyenek (**Emery, 1999**). Személyes tapasztalataim alapján a tevékenységi körökre vonatkozóan háromféle mintával találkoztam.

- vannak olyan alumni szervezetek, ahol a végzett hallgatókkal való kapcsolattartásnak a tagok karrierjének ápolása az elsődleges célja,

- a végzett hallgatókkal való kapcsolattartást nagymértékben a jelenlegi hallgatók támogatására építik ki,
- az első két gyakorlat keveréke, vagyis megfigyelhető mind a végzett hallgatókról való folyamatos gondoskodás és a jelenlegi hallgatók támogatása is.

Nagyobb oktatási intézményekben, szervezési vagy fejlődési okokra visszavezethetően, a legtöbb alumni iroda **decentralizált modell** szerint van elhelyezve. Tipikus eset, hogy iskolák, egységek, karok, szakcsoportok határozzák meg, hogyan tudnák a legjobban szolgálni végzett hallgatóikat, míg egy központi alumni iroda vagy szervezet a végzett hallgatókat egy egységként kezeli. A Cornell University alumni kapcsolatainak rendszere tükrözi oktatási programjainak és hallgatóinak sokszínűségét. Az egyetem 12 oktatási egységéből tíznek saját alumni szervezete van, melyek az egyes egységek dékánjaihoz tartoznak közvetlenül. Ezen túl, közel 200 regionális, évfolyamszintű, illetve kisebbségi alumni szervezetet koordinálnak. A végzetteknek gyakran térképre van szükségük, hogy el tudjanak navigálni anyaintézményük számtalan alumni szervezete között. A Cornell University 210.000 fős alumni táborának évente több mint 1000 rendezvényt kínál, számtalan kapcsolódási lehetőséget biztosítva. Az Ohio State University alumni szervezete a második legnagyobb az Amerikai Egyesült Államokban, több mint 200 regionális klubot és 58 alszervezetet fog össze. Az elérhető végzett diákok 38 százaléka rendszeresen tagdíjat fizet és pénzbeli adományaik jelentős tételt jelentettek az intézmény a legutóbbi 1,23 milliárd dolláros kampányában (**Pollack, 2002**).

Az alumni szervezetek, vagyis a végzett hallgatókat tömörítő szervezetek **az intézmények szerves részét képezik**. A végzett hallgatókat nem csak diákkori élményeik kötik az anyaintézményhez, kapcsolatuk ennél sokkal aktívabb. Igénylik, hogy az anyaintézmény rendszeresen informálja őket, valamint azt, hogy részt vehessenek az intézmény által szervezett eseményeken (**Dolbert, 1999**) (**Funderburk, 1999**). Sokkal életszerűbben és nagyobb jelentőséggel képviselik az intézmények természetét, szellemiségét és tradícióit, mint bármely más "fogyasztó" akit/amit az intézmény kiszolgál (**Dolbert, 2002**).

Logue (2003) szerint öröm és boldogság együtt dolgozni a végzett hallgatókkal, illetve a végzett hallgatókért. Hatalmas munka óriási partikat, találkozókat és minden egyéb

rendezvényt megszervezni, együtt dolgozni lelkes alumni önkéntesekkel. De ez a boldog munka csak ritkán problémamentes. A felmerülő problémák három leggyakoribb okai a pénz, az utazás és az alkohol, melyekről a továbbiakban részletesebben is szó esik majd.

Feudo (1999.a.) szerint a végzett hallgatókkal való kapcsolattartás (alumni relations) sokkal több annál, amit az emberek általában gondolnak róla. Többek között **üzlet is**, nagyon nagy üzlet. A végzettek számára kínált programoktól függően rengeteg pénz folyik keresztül az alumni irodán, többek között az egyes rendezvényekre való regisztrációk, tagdíjak, adományok, ajándéktárgyak értékesítése kapcsán. Miután ez nagyméretű üzlet, magasan képzett és fáradhatatlan energiával rendelkező szakemberek látják el ezeket a feladatokat. Fontos szem előtt tartani, hogy az alumni iroda munkatársainak munkája, hatással van az intézményre, hallgatóira és végzett hallgatóira egyaránt. A végzett hallgatók különböző célokkal vesznek részt a számukra szervezett rendezvényeken: a társaság kedvéért, tanulás céljából, hálózatokban való részvételi lehetőségért, kedvtelésből. Az alumni program addig nevezhető sikeresnek, amíg a végzett hallgatók (tagok) egyéni céljai, elvárásai teljesülnek.

A végzett diákokkal való kapcsolattartás legnagyobb hagyományaival kétségtelenül az Amerikai Egyesült Államok rendelkezik, de nyugat Európában is kiváló és példaértékű gyakorlatokkal találkozhatunk. Személyes tapasztalataim Angliából és Hollandiából származnak, ahol több felsőoktatási intézmény alumni irodáit látogattam meg 1998-ban és 2000-ben (Anglia: University of Reading, University of Southampton, University of Bath, Hollandia: Wageningen University, Wageningen International Agricultural Centre, Utrecht University, Katholieke Universiteit Nijmegen). Személyes látogatásaim során nemcsak az alumni irodák munkatársaival találkoztam - akik személyesen foglalkoznak a végzett hallgatókkal való kapcsolattartás minden egyes lépésével és szintjével - hanem azon irodák munkatársaival is, akik munkája valamilyen formában és mértékben kapcsolódik a végzett hallgatókkal való kapcsolattartáshoz. Vagyis tanulmányoztam azt is, hogy az alumni irodák mely irodákkal együttműködve tudnak igazán széleskörű és hatékony munkát kifejtetni, amely mind az anyaintézmény számára, mind a végzett hallgatók számára egyaránt hasznos és fontos.

A végzett hallgatókkal való kapcsolat kialakítása egy többlépcsős folyamat. Az első és talán legnehezebb feladat az egykori diákok megtalálása. Ez annál nehezebb, minél

régebben végeztek. Megtalálásukra számos jól bevált gyakorlat létezik. A legegyszerűbb módja a kapcsolat fenntartásának az, hogy a hallgatókat informálják a végzett hallgatókat tömörítő szervezet létezéséről, az azzal járó tagság jelentőségéről, valamint mindkét fél számára nyújtott előnyeiről. Így végzés után várhatóan maguktól csatlakoznak majd a hallgatók az öregdiákokat tömörítő szervezethez. A hallgatók egyszerű informálásán túlmenően amerikai szakirodalmak említést tesznek az intézmény alumni szervezetében való **hallgatói részvétel** lehetőségéről, valamint un. Student Alumni Association-ok (SAAs) sikeres működéséről (**Jablonski, 1999**) (**Brant, 1999**) (**Nostrand, 1999**).

A végzett hallgatók **megtalálása**, vagyis a tagokat összesítő **adatbázis létrehozása** kulcsfontosságú feladat. Az adatbázis kiépítése után rendszeresen jelentkező feladat annak **folyamatos frissítése**, naprakészen tartása. A végzett hallgatók megtalálásuk után könnyen el is veszhetnek, mivel nem minden esetben tájékoztatják az alumni szervezetet a személyes adataikban bekövetkezett változásról. A naprakész adatbázis nélkülözhetetlen a kapcsolatok fenntartása és szolgáltatások biztosítása szempontjából. Miután a legtöbb alumni irodában a legjelentősebb költségvetés az alumni magazin, a nem aktuális levelezési címek használata jelentős felesleges kiadásokhoz vezet. Érvényes ez a hírlevelek és meghívók postázására, valamint egyéb levelezésekre is.

A tanulmányi osztályok végzés után általában továbbítják a hallgatói adatbázisokat az alumni adatbázisba. Figyelembe kell venni, hogy a végzettek címe gyakran változik. Lehet, hogy a hallgatói adatbázisban még családjának a címe szerepelt, lehet, hogy már saját címe volt és végzés után teljesen új címre költözik. Ha nem kéri őket folyamatosan, nyomatékosan, hogy jelezzék az alumni iroda felé bármely adatuk változását, könnyen el lehet veszíteni őket, akár örökre is. Meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy ők maguk a lehető legegyszerűbb módon aktualizálhassák az egyes adataikban bekövetkezett változásokat. Erre megoldást kínál az intézmény interaktív web oldala, a fax, üzenetrögzítő, stb. Az Internettel kapcsolatosan hangsúlyozni kell az adatvédelmet. Ha lehetőséget kínál egy intézmény végzettjeinek arra, hogy az alumni adatbázisban saját adataiban változtasson és az adott honlap nem biztonságos, világossá kell tenni, hogy milyen szintű adatvédelmi biztonságot nyújt (**Papke, 1999**).

King Scully (2003) is megerősíti cikkében az **adatvédelem** fontosságát. Példának hozza fel azt, hogy a University of Texas (Austin) hallgatói, alumni, oktatói és egyéb dolgozói adatbázisából számítógépes hackerek több mint 50.000 nevet és társadalombiztosítási számot loptak el. Az ilyen esetek teljesen logikus következményeként az emberek bizalma megrengett, tudni akarják, hogy ki gyűjt adatokat róluk, milyen adatokkal rendelkeznek róluk, milyen biztonságosan őrzik és hogy kinek továbbítják esetlegesen azokat. Az intézmények biztonsági és személyiségvédelmi politikájának egyenesen ki kell mondania, hogy kinek adható ki alumni információ és milyen célból.

A kapcsolat létrejötte után, miután a tagok erre igényt tartanak, folyamatosan tájékoztatják őket az anyaintézmény aktuális tevékenységeiről, az ott folyó oktatói-kutatói munkáról, tudományos, kulturális és hallgatói életről, stb. Ezen túlmenően, bevonják a végzett diákokat az anyaintézmény jelenébe, tudatosítják bennük, hogy fontosak az intézmény számára, számítanak a segítségükre, odafigyelnek tanácsaikra, javaslataikra. Érdekltté és hasznossá teszik őket ebben a kapcsolatrendszerben.

Több szerző is megerősíti ezt cikkében, miszerint az intézmények nem csak bizonyos eseményeken és évfolyam-találkozókon szeretnék viszont látni végzettjeiket. Ha egy intézmény valóban magához akarja vonzani végzettjeit, akkor **szolgáltatásokat, programokat kell kínálnia** nekik. A programoknak pedig komoly tartalma kell hogy legyen. Felmérések támasztják alá, hogy a végzetteknek különböző elvárásai vannak ezzel a kapcsolattal szemben, amiket az alumni programokba feltétlenül be kell építeni. Azok az alumni szervezetek végzik jól a munkájukat, akik képesek életre szóló kapcsolatot kiépíteni a hallgatókkal és a végzettekkel (**Gabrick, 2003**) (**Taylor, 1999**).

Feudo (1999.b.) szerint egy sikeres alumni szervezet:

- képes akár különböző földrajzi helyekről is összehozni egykori hallgatóit az intézmény nevének égisze alatt, lehetőséget biztosít számukra, hogy találkozhassanak, megosszák egymással tapasztalataikat, és hálózatokat alakítsanak ki,
- helyszínt és résztvevőket biztosít az intézmény továbbképzési programjaihoz,
- biztosítja az intézmény hazai és külföldön való jelenlétét sikeres egykori diákjai révén.

A már említett **együttműködések** leggyakoribb példája a Tanulmányi Osztállyal, Karrier Irodával, PR Irodával, Fejlesztési Irodával (Advancement), Fund Raising Irodával és a Marketing Osztállyal való együttműködés, melyet saját megfigyeléseimen túl több szerző is megerősít. Ezen együttműködési lehetőségeket a **2. és 3. táblázatban** foglaltam össze.

Minden intézmény szervez kisebb-nagyobb volumenű rendezvényeket csak a végzett diákjai, illetve tágabb közönség részére is. Évente egy nagyszabású rendezvény, többnyire bál, minden intézménynél megszervezésre kerül csak az öregdiákok számára. Ezen túl különböző kirándulásokat, szakmai rendezvényeket, intézménylátogatásokat és egyéb programokat szerveznek a különböző években, illetve szakokon végzett öregdiákok számára.

Az **évfolyam-találkozók** mérföldkövet jelentenek a végzettek anyaintézményhez fűződő kapcsolatában. Ezek olyan alkalmak, amikor az egykori diákok számot vetnek, hogy hová is jutottak a végzés óta eltelt 5, 10, 20 vagy éppen 50 évvel. Az ötéves évfolyam-találkozók képzési lehetőséget kínálnak, a 25 éves évfolyam-találkozókhoz köthető a végzettek első komolyabb adományai, az 50 éves találkozók alkalmából pedig gyakran maradandó emléket állítanak az egyes végzeteknek támogatásaikért (**Cahill – Purcell, 2003**).

29

29

Együttműködési lehetőségek az alumni kapcsolatok terén II.

Együttműködő egység	Együttműködés formái, módjai
Tanulmányi Osztály	❖ végzett hallgatókkal való kapcsolatfelvétel (hallgatói adatbázis átadása), ❖ beiskolázási marketing tevékenység: - o hallgató toborzás, - o felvételi elbeszélgetések, - o orientációs programok.
Továbbképzési Osztály	Hozzáférés az élethosszig tartó tanuláshoz ¹
Fundraising Iroda	❖ ha az alumni iroda végzi ezt a tevékenységet, akkor csak a végzett hallgatókat célozzák meg, ❖ ha közösen folyik ez a munka, akkor jóval tágabb potenciális adományozó kört céloznak meg ²

Forrás: Kalsbeek és Montgomery, 2002, Jablonski, 1999, Emery, 1999, Nostrand, 1999, Dolbert, 1999, Contardo, 1999, McDaniel, 1999

¹ **Dempsey (1999)** szerint a továbbképzési programok az alumni irodák küldetésének középpontjában kell hogy álljanak. Továbbképzési programok indítása a végzett hallgatók számára nem újszerű gondolat. A Yale Egyetem már 1913-ban részt vett egy ilyen programban. Az Amherst College 1924-ben indított alumni továbbképző programja nevezhető az első olyan programnak, amelyet alumni szervezet hozott létre. Érdekessége még, hogy az Amherst College alumni továbbképző programjának nem az volt az elsődleges célja, hogy erősítse az intézmény és a végzett hallgatók közötti kapcsolatot, hanem egyben része volt az akkoriban induló továbbképzési programok kifejlesztésére irányuló tevékenységeknek. Az alumni továbbképző programok kidolgozásánál többek között figyelembe kell venni a végzetek igényeit, családi állapotát, valamint korát (**Funderburk, 1999**). A kínált továbbképző programok hozzájárulnak karrierjük alakításához, másrészt előrelépési lehetőséget biztosíthatnak nekik (**Salopek, 2003**).

² Az adományszervezés egy részletesen kidolgozott, többnyire éves kampányterv alapján történik. Az adományozók minden esetben részletes kimutatást kapnak az így befolyt összeg felhasználásáról, valamint beruházások esetén feltüntetik a beruházáshoz hozzájáruló személyek/cégek nevét. Az adományszervezésnél igen fontos hangsúlyozni, hogy az adományozók kis és nagy összegű adományaiból milyen hatalmas összeg gyűlt már eddig össze, mely az intézmény hallgatóinak és oktatóinak munkáját szolgálja. Lehetővé kell tenni un. kreatív adományozási módokat, mellyel a potenciális adományozók köre bővíthető. Ismételtet köszönetet kell nyilvánítani az adományozóknak. A jövő leghatékonyabb előkészítése a korábbi adományozók megbecsülésében gyökerezik (**Rehder, 2003**).

Adams (2002) hangsúlyozza cikkében, hogy a végzett diákokat jobban be kellene vonni az adományszervező kampányokba, hasznosítani kellene erősségeiket az intézmény javára. Az intézmények adományszervező kampányai sokkal sikeresebbek lennének, ha az alumni irodákat, alumni szervezeteket is bevonná ebbe a munkába. Ugyanakkor felhívja a figyelmet annak veszélyére, hogy az alumni tevékenységben nem szabad az adományszervezésnek nagy hangsúlyt kapnia, a különböző rendezvények valódi célját és sikerét nem homályosíthatja el az adományszervezés.

White (1999) is kiemelkedő jelentőséget tulajdonít az évfolyam-találkozóknak, melynek megszervezésére egy évet tart indokoltnak. Az évfolyam-találkozók egyedülálló és igen értékes lehetőséget kínálnak a végzett hallgatók és az anyaintézmény közötti kapcsolat erősítésére. Az ilyen találkozók során a visszatérő végzett diákok ismét megtapasztalhatják a fiatalság érzését, felfrissíthetik diákkori kapcsolataikat, illetve megismerkedhetnek olyan egykori évfolyamtársakkal is, akikkel annak idején nem volt alkalmuk megismerkedni. Az anyaintézmény számára is tartogat előnyöket ez a rendezvény mind adományszervezés (fundraising), mind szellemi értékekben való gazdagodás terén.

Fundeburk (1999) írásában a végzett hallgatókat családnak nevezi. Mikor egy családtag elmegy otthonról, igyekszünk kapcsolatban maradni vele. Az alumni szervezetek a végzett diákokkal való kapcsolattartást leggyakrabban hírlevelekkel, magazinokkal oldják meg.

Az általam személyesen vizsgált intézményekben használt hírleveleket és magazinokat a **4. táblázatban** összesítettem, ezek azonban nem minden esetben csak a végzett hallgatóknak készülnek.

4. táblázat

Hírlevelek, magazinok a végzett hallgatókkal való kapcsolattartásban

Egyetem	Hírlevél, magazin	Kiadás/év
University of Reading	'Alumni and Friends' newsletter	2
	'Reading: reading' magazine	2
University of Southampton	Hartley News	2
University of Bath	University of Bath Magazine	2
Wageningen University	Alumniblad	4
Wageningen International Agricultural Centre	alumniIAC	2
University of Utrecht	Illuster	3
Katholieke Universiteit Nijmegen	Kuzien	4

Forrás: saját adatgyűjtés

A kapcsolattartás leggyorsabb módja, amely a világ bármely pontjáról és pontjára naprakész információkat terjeszt, az **Internet (Csapóné, 2003.)**. Minden általam meglátogatott intézmény rendelkezik internetes honlappal és azon belül a végzett hallgatóknak szóló szekcióval. Az Internet segítségével az öregdiákok is lehetőséghez tudnak jutni, hogy akár ők maguk lépjenek kapcsolatba anyaintézményükkel és az alumni honlapra feltett regisztrációs lap segítségével on-line bejelentkezhessenek az alumni szervezet tagjai közé. Az öregdiák szervezet tagjaként részükre rendszeres eljuttatott magazin/hírlevélen kívül bármikor, bárhol további naprakész információkhoz juthatnak egykori intézményükről, az Internetes alumni oldalon belül pedig további érdekes információk várják őket. Az Internet és az e-mail lehetővé teszi, hogy az alumni szakemberek az év minden napján kommunikálhassanak a végzett diákokkal. Ezen túlmenően, az egy kommunikációra vetített költség is jelentősen alacsonyabb, mint a hírlevelek nyomtatási és postázási költsége. Az Internet segítségével számos on-line szolgáltatás kínálható a végzett hallgatóknak: egyetemi dalok, zenekarok, kórusok előadásai, születésnapjok jókívánságok (az adatbázishoz közvetlenül kapcsolódva), képtár, virtuális évfolyam-találkozók, játékok, versenyek, online képzés, faliújságok, fórumok, levelezések – általános és speciális témákban, pénzügyi tranzakciók, egyetemi események élő közvetítése, adatbázisokban való keresési lehetőség, adományszervezés, virtuális képeslapok, "elveszett" öregdiákok keresése, névjegykártya csere, karrier mentoring és hálózatok, bejelentkezés alumni rendezvényekre, on-line hírlevelek, álláshirdetések (**Shaindlin, 1999**).

Mindezeket megerősíti **Nostrand (1999)** is, hozzátéve, hogy az elektronikus kommunikációra elsősorban a fiatal végzetek a fogékonyak, e mellett szükség van még az írott formában történő kommunikációra is. Az e-mail kapcsolat hatékonysága fokozható azzal, hogy az intézmény hallgatói olyan állandó e-mail címet kapnak, amelyet végzésük után is használhatnak. Így az e-mailen keresztüli kapcsolatteremtés akadálytalan lehet.

Az alumni tevékenység költségvetési oldalát vizsgálva **Feudo (2003)** is hangsúlyozza az elektronikus kapcsolattartás okozta jelentős költségmegtakarítási lehetőséget. Az irodák költségvetése alapvetően függ az anyaintézmények anyagi támogatásától és tevékenységüket gyakran behatárolják anyagi lehetőségeik. Miután az anyaintézmény bevétel és kiadás szempontból is értékeli az alumni irodák programjait, valamint a

rendezvényekre való érdeklődés és a résztvevők száma alapján, komoly körültekintéssel kell bánni minden nagyobb kiadással járó esemény, program megszervezésével és a modern információtechnológia adta költségcsökkentő lehetőségeket maximálisan ki kell használni.

Költségcsökkentő tétel és egyben a programok szélesítésének lehetőségét kínálja a végzett hallgatók közül jelentkező un. önkéntesek igénybevétele. A végzett hallgatók gyakran felajánlják aktív részvételüket az alumni irodában adódó feladatok alkalomszerű vagy akár folyamatos ellátására. Az önkéntesek alkalmazása és betanítása egyes feladatokra igen elterjedt és anyagi megtakarítással is jár **(Cahill – Purcell, 2003) (Korn, 1999) (Trifone, 1999) (Nostrand, 1999)**.

A végzett diákok számára több alumni szervezet is szervez különböző **utazási programokat**. Ezek a programok kiváló lehetőséget biztosítanak a végzett hallgatóknak arra, hogy találkozzanak egymással és az intézmény oktatóival, dolgozóival; a világ csodálatos és izgalmas helyeire eljussanak és nem utolsó sorban jelentős bevételi forrás is az iroda számára. Utazási irodák, szállítási és utazásszervező cégek nagy segítséget nyújthatnak az alumni irodáknak az utazási programok megszervezésében **(Beardsley, 1999) (Logue, 2003)**.

Közvetett módon ugyan, de az öregdiák szervezetben való tagság kapcsán felmerülő **kedvezményeknek** köszönhetően is erősíthető az anyaintézmény és az öregdiákok közötti kapcsolat. Az anyaintézmény különböző marketing eszközök segítségével tovább bővítheti alumni szervezetének tagjainak a körét. Ilyenek például pl. az egyetem könyvtárának, sportlétesítményeinek ingyenes vagy igen kedvezményes használata, a már említett szakmai továbbképzési és számítástechnikai tanfolyamokon való kedvezményes részvételi lehetőség, egyes utazási irodákban kedvezményes szolgáltatások igénybevétele, egyes biztosító társaságoknál kedvezményes biztosítási (lakás, autó, utazási, stb.) lehetőségek, stb.

2.2. Lépések az egységes felsőoktatási térség felé

A vezető nyugat-európai országok (Franciaország, Németország, Olaszország és az Egyesült Királyság) oktatási miniszterei **1998-ban** a párizsi **Sorbonne** Egyetem megalapításának 800. évfordulója alkalmából rendezett ünnepséget használták fel arra a célra, hogy egy deklaráció aláírásával felhívják a figyelmet egy integrált európai felsőoktatási térség létrehozásának szükségességére. A **nyilatkozat** célja, egy olyan egységes felsőoktatási rendszer megteremtése, amely hatékonyan támogatja az Európai Unió gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi folyamatait, megfelel azok követelményeinek, kielégíti szükségleteit. A munkaerő-mobilitás legfőbb akadályának a képesítések indokolatlan burjánzását, az átláthatóság hiányát, az egyes diplomák munkaadói oldalról való összehasonlíthatóságának nehézségeit nevezték meg. Világosan megfogalmazták, hogy a közös európai felsőoktatási térség a gazdasági, pénzügyi és társadalmi aspektusok új alapjain épül ki, a kérdést hosszú távú problémaként kell kezelni: a cél pedig egy európai integrált felsőoktatási rendszer megteremtése (**Barakonyi, 2002.a.) (Dinya, 2002.a.)**.

Az egységes európai felsőoktatási tér olyan felsőoktatási intézményrendszer megteremtését jelenti **Dinya (2002.b.)** szerint, amelyen belül a hallgatók mobilitási lehetősége maximális, ennek érdekében pedig az egyes országok képzési és akkreditációs rendszerei, valamint a megszerezhető végzettségek is harmonizáltak. A képzési rendszerek egységesítését a lineáris rendszer bevezetésével gondolják.

Az **1999-es bolognai találkozó** a párizsinál szélesebb körű részvétellel zajlott: a 15 EU tagország mellett 15 egyéb, nem uniós országot is meghívtak, de képviseltette magát az Európai Bizottság, az UNESCO, az OECD, az Európa Tanács, megjelentek az egyetemi oktatók, a hallgatók, a kutatók, a munkaadók és szakszervezetek reprezentánsai is. Már ez a széles körű részvétel is mutatja, hogy nem felsőoktatási belügyről, hanem széles társadalmi kihatású, EU szintű komplex problémáról van szó. A **Bolognai Nyilatkozat** talán legfontosabb fejleménye, hogy a korábban általánosabban megfogalmazott célokat az alapoató tanulmányok alapján kibontja és konkrétan, megfoghatóbban vázolja fel. A nyilatkozat a célok hat csoportját különbözteti meg:

- Könnyen érthető és összehasonlítható fokozatot adó képzési rendszer bevezetése annak érdekében, hogy elősegítsék az európai polgárok elhelyezkedési lehetőségeit és az európai felsőoktatási rendszer nemzetközi versenyképességét.
- Alapvetően két fő képzési cikluson, az alapképzésen és egyetemi képzésen alapuló rendszer bevezetése. A második ciklusba való belépés megköveteli az első, legalább három évig tartó ciklus sikeres lezárását. Az első ciklus után adott fokozat mint megfelelő képesítés alkalmazható az európai munkaerőpiacon. A második képzési ciklusnak egyetemi vagy doktorátusi fokozathoz kell vezetnie.
- Egységes kreditrendszer bevezetése, amely a legmegfelelőbb módon elősegíti a legszélesebb hallgatói mobilitást. Legyen lehetőség a kreditek megszerzésére felsőoktatáson kívül, például az élethosszig való tanulás keretei között, feltéve, hogy azt felsőoktatási intézmények is elfogadják.
- Segítsék az egyenlő esélyekkel megvalósuló mobilitást a tényleges akadályok leküzdésével.
- Az európai együttműködés ösztönzése a minőségbiztosítás területén.
- A felsőoktatásban az európai dimenziók támogatása **(Nábrádi, 2001) (Barakonyi, 2002.b.) (Dinya, 2002.a.) (Kadocsa, 2002.b.) (Barakonyi, 2003) (Hrubos, 2003) (<http://www.om.hu>: Magyar Universitas Program).**

A folyamat előrehaladását áttekintő, a jövő fejlődési irányait pontosító tanácskozási **2001.** májusában került sor Prágában. A 32 aláíró miniszter megegyezéssel állapította meg, hogy a diplomák kiadása terén, a lépcsős képzés kialakítását illetően a legtöbb országban intenzív és széleskörű munka kezdődött el. Mindemellett a bolognai célokhoz a **prágai tanácskozáson** három további elem társult: az Európai Felsőoktatási Tér vonzerejének és versenyképességének növelése, az életen át tartó tanulás (lifelong learning), a hallgatók és a felsőoktatási intézmények bevonása az Európai Felsőoktatási Tér kialakítási folyamatába. A Bolognai nyilatkozatban felvázolt hat átfogó cél megvalósítása érdekében akcióprogramokat határoztak meg.

A jövő szlogenje: "építeni a hasonlóságokra, profitálni a kultúrák, nyelvek és nemzeti oktatási rendszerek különbözőségéből, kihasználni a kormányközi kooperációkban, az európai egyetemek, egyéb intézmények és hallgatók között folyó párbeszédből, valamint az EU programokból adódó lehetőségeket." (Prágai Nyilatkozat) **(Barakonyi, 2002.c.)**

A Prágai Nyilatkozat kapcsán az Európa Tanács is nyilvánosságra hozta megfontolásait és javaslatait. Ezek részben a prágai konferenciát előkészítő szakértői jelentésben szereplő kérdéseket érintik és az abban találhatóhoz hasonló megközelítést tartalmaznak, de említenek néhány további témát is. Többek között felhívja a figyelmet arra, hogy a folyamat előrehaladtával egyre fontosabbak lesznek az externális dimenziók. Ez azt jelenti, hogy végső soron "el kellene adni" az európai felsőoktatást az Európán kívüli térségekben is. Átláthatóbbá és ismertebbé kell tenni a "külsők" számára **(Hrubos, 2003)**.

A kormányprogrammal és az Európai Unióhoz történő csatlakozással összefüggő feladatokkal összhangban 2002. őszén az oktatási miniszter átfogó felsőoktatási modernizálási és fejlesztési program indítását határozta el. Ezzel összefüggésben megkezdődtek az új felsőoktatási törvény előkészítésének munkálatai, valamint a Nemzeti Universitas Program egyéb elemeinek kidolgozása, illetve megvalósulása. A Nemzeti Universitas Program alapvető céljai:

- a magyar felsőoktatás versenyképességének javítása,
- a képzés és működés megfelelő minőségének biztosítása,
- az esélyegyenlőség feltételeinek további javítása (<http://www.om.hu>: **Magyar Universitas Program**).

A **2003.** szeptember 19-én tartott **berlini miniszteri értekezleten** az immár 38 résztvevő ország oktatási miniszterei által aláírt kommuniké hangsúlyozza: közös érdek, hogy az Európai Felsőoktatási Tér megalakításához vezető folyamatok a tagországokban csakúgy, mint európai szinten felgyorsuljanak és egységes irányelvek szerint valósuljanak meg. Így a miniszterek egyhangúlag a következő döntéseket hozták:

- a legfontosabb teendők, különösen a kétciklusú képzés bevezetését előrehozzák 2005-re,
- biztosítani kell a diákhitel és a források hordozhatóságát a hallgatók számára,
- elő kell mozdítani az Európai Felsőoktatási Tér és az Európai Kutatási Térség közötti szorosabb kapcsolatok kialakulását.

A nyilatkozat felhívja a nemzeti kormányokat arra, hogy „erőteljesen támogassák, beleértve a pénzügyi támogatást is” és megfelelő döntésekkel segítsék elő a

felsőoktatási intézményekben folyó, a technológiai, társadalmi és kulturális fejlődés szempontjából nélkülözhetetlen kutatási kapacitás növekedését (<http://www.om.hu:> **Magyar Universitas Program**).

A kétciklusú egyetemi képzésre való áttérés fő célja **Ladányi (2003)** szerint valójában az egyetemek rendkívül nagymértékben felduzzadt hallgatólétszámának csökkentése. Az állandóan növekvő számú hallgatószám megfelelő kiképzésére az egyetemek nagy részének kapacitása, infrastruktúrája már nem elégséges, ezen túlmenően a minőség romlását, a képzés színvonalának csökkenését idézi elő. E két körülmény tesz indokolttá az egyetemeken az összhallgató-létszám csökkentését, ami elsősorban úgy érhető el, hogy a kétciklusú képzés keretei között a hallgatók számottevő része a Bachelor-diploma megszerzése után nem folytatja tovább tanulmányait a magasabb követelményeket támasztó Master képzésben. Éppen ezért az első ciklusban olyan curriculum kialakítása célszerű, amely lehetővé teszi, hogy a végzett hallgatók a munkavállaláshoz, a képzettségük szakirányának és szintjének megfelelő munkakörök ellátásához szükséges szakmai-tudományos ismeretekkel és készségekkel rendelkezzenek.

A kétciklusú képzés megvalósítása kapcsán felmerülő dilemmákkal foglalkozik írásában **Udvardi-Lakos (2003)**. Ha azt kívánjuk, hogy az első ciklus elsősorban a modern gazdaság mindennapos igényeit közvetlenül szolgáló, gyakorlatias, alkalmazott tudást adjon: hogyan egyeztethető ez össze az elméleti-tudományos pályára előkészítő egyetemi képzés azon igényével, hogy az első ciklusban szélessávú, elméleti alapozás készítse fel a hallgatókat az erre épülő második ciklus specializációs képzésére? A kérdésfelvetés fordítva is igaz: ha az első ciklusban az általános elméleti alapozás dominál – hogyan lehet a BSc fokozatot elérőket átvezetni a gazdaságba? A kérdés néha így is felvetődik: szélessávú elméleti alapozást, vagy alkalmazott, gyakorlatias tudást adjon-e az első ciklus. Az egyes megoldások újabb kérdéseket, problémákat vetnek fel. Miszerint legyen kétféle BSc, vagy hogyan lehetséges az átmenet az egyes BSc-k között?

Barakonyi (2003) a magyar felsőoktatás átalakulásával kapcsolatosan az alábbi észrevételeket és kritikákat teszi:

- a bolognai folyamat hat pillére közül jószerivel csak eggyel, a lépcsős képzés kérdésével foglalkoznak, a többi jószerivel kikerült (remélhetőleg csak átmenetileg) az érdeklődés fókuszából,
- a bolognai folyamat alapvető célja – az európai szintű hallgatói mobilitás, a munkaerő-mobilitás – háttérbe szorul,
- megfigyelhető egyes egyetemek azon törekvése, hogy némi átalakítás után az első három képzési évet nevezik ki a bachelor fokozat kiadására alkalmas első lépcsőnek,
- a gazdasági felsőoktatás egyetemi szintű művelői nem érzik feladatuknak, hogy a főiskolákkal egyeztessenek,
- nem igen találkozunk azzal az elképzeléssel, hogy a tanulmányok elején hogyan válhatna a hallgató diszciplínát – minimális veszteséggel folytatva tanulmányait egy másik szakon,
- ha a magyar közgazdasági felsőoktatás ilyen belterjesen, belső tartalmi és strukturális reformok nélkül képzei el a bolognai folyamathoz való csatlakozást, akkor sem magyar hallgatók résztanulmányokkal való bekapcsolódása az európai vérkeringésbe, sem a második lépcső külföldön való folytatása nem fog javulni a jelenlegi helyzethez képest,
- szinte nem esik szó azokról a reformokról, amelyek az oktatás tartalmi megújulását céloznák. Vagyis a gyakorlatban jobban hasznosítható új ismeretekre és képességekre, kompetenciákra lenne szükség: új oktatási és tanulási technológiával,
- a folyamat résztvevői közül nem látni a munkaadói oldal bevonását.

Ez utóbbihoz kapcsolódóan **Róbert (2004.a.)** is hangsúlyozza, hogy hazánkban gyakorlatilag képzés vezérelte kínálati piacról beszélhetünk, ahol a felsőoktatási intézmények az elmúlt években maguk is gerjesztették a továbbtanulás iránt egyértelműen meglévő és növekvő hallgatói érdeklődést, függetlenül a munkaerőpiac keresletétől. A bolognai folyamat új helyzetet teremthet mindebben, de úgy tűnik – teszi hozzá – hogy a felsőoktatás változásában megint nem jut nagy szerep a munkaadói oldalnak, a döntéseket ismét az oktatási szférában egyedül hozzák meg. Megemlíti írásában, hogy 2000-2003. között több mint húsz alapszak indult, részben teljesen újak, részben olyanok, amelyek máshol már léteztek, de az adott intézményben még nem.

Figyelmeztet, hogy a jövőre nézve komoly veszélyt jelenthet, ha az oktatási intézmények láthatóan csak saját érdeküket követik, melynek lényege a hallgatói fejkvóta maximálása és nem érdekli őket azoknak a diákoknak a munkaerőpiaci esélyei, akiknek képzést nyújtanak.

2001-ben az OECD felmérést végzett 14 országban az egyes nemzeti karrier-tanácsadási irányelvekre, tevékenységekre vonatkozóan. A felmérés egyik konklúziójaként megállapították, hogy az oktatási és munkaerőpiaci döntéshozók hisznek abban, hogy a karrier-tanácsadás segít elérni számos politikai célt: hatékonyabb munkaerőpiac és oktatási rendszerek, aktívabb hozzáállás a munkaerőpiaci politikához, élethosszig tartó hozzáállás a tanuláshoz. A felmérés eredményei megerősítették, hogy a karrier-tanácsadás igen fontos szerepet tölt be a munkavállalói és a munkaadói oldal között **(OECD, 2003)**.

Tulajdonképpen mi indokolja a bolognai folyamat hazai alkalmazását? **Bazsa (2002)** az alábbiak szerint foglalja össze: illeszkedés (egyszerre jó értelmű kényszer és érdek) az európai trendekhez, nevezetesen:

- felsőoktatásunk legyen kompatibilitás az európaival (kívánatos hallgatói mobilitás),
- végzettjeink legyenek versenyképesek az európai munkaerőpiacon,
- a bolognai struktúra lineáris, s ezzel folyamatos továbblépési lehetőséget nyújt minden szintű végzettnek,
- a rendszer piramis szerkezetű: nagy tömegeket enged be alul, és oktatásgazdaságilag racionálisan szűkíti a résztvevők számát a felsőbb szinteken,
- jó kritériumrendszer esetén a minőségi szelekció nagyobb részét maga a felsőoktatás végzi el,
- jó oktatásszerkezet esetén belső oldalirányú mobilitást biztosít,
- a több kimeneti szint kevesebb kudarcélményes, bukott közérzetű fiatalot jelent,
- a kimeneti szintek létszámszabályozásával jobban lehet igazodni a társadalom és a gazdaság igényeihez és lehetőségeihez.

2.3. Hazai helyzet

A Szonda Ipsos 2000-ben végzett közvélemény-kutatása szerint a magyar csatlakozás egyértelmű nyertesei a fiatalok lesznek. Legtöbbjük szerint Magyarország uniós csatlakozása az ország, közvetlen lakóhelyük és saját maguk életében is sok pozitív változást hoz majd. Az Európai Unió egyik alapelve a nemzeti alapon történő bármely megkülönböztetés tilalma, vagyis minden tagállam minden állampolgárát többek között a munkavállalás és a tanulás esetében is azonos jogok illetik meg. A magyar diákok valamennyi tagállam felsőoktatási intézményébe a befogadó állam polgáraival azonos feltételek mellett nyerhetnek majd felvételt és folytathatnak tanulmányokat **(Orgován, 2001)**.

Felsőoktatásunk új kihívásai jól láthatóak:

- az EU csatlakozás nyomán globalizálódó tudás- és munkaerőpiacon versenyképességünk megteremtése,
- az alaposan átalakuló magyar társadalom és gazdaság igényeihez való illeszkedés,
- átlátában a felsőoktatás tudást szolgáltató szerepének szélesedése.

Vagyis új felsőoktatási stratégiára van szükség, amely a jelenlegi átmeneti helyzetből a kívánatos jövőbeni pozícióba vezérelheti ezt a tudástársadalom kiépítése szempontjából meghatározó ágazatot. A CSEFT program keretében a stratégia felvázolásakor három fő pillérre támaszkodtak a szakemberek:

- felsőoktatásunk jelenlegi helyzetének tárgyilagos elemzésére (SWOT analízis),
- a Bolognai folyamat által támasztott kihívásokra,
- a kormányprogram felsőoktatást érintő célkitűzéseire **(CSEFT program, 2003)**.

2.3.1. A hazai felsőoktatás-agrárfelsőoktatás helyzete

A diploma napjainkra igen felértékelődött, ezt kiválóan alátámasztja a felsőoktatás egyre növekvő hallgatói létszáma. Az összes hallgatói létszám 1960 és 1999 között Magyarországon több mint hatszorosára emelkedett, 45.000 főről 279.000 főre **(Bródy,**

2000). Nemzetközi összehasonlításban Magyarország csak a kilencvenes években zárkozott fel a gazdaságilag fejlett országokhoz. Ez a létszámnövekedés azonban a különböző képzési irányok, szakok átstrukturálódása mellett következett be.

A felsőfokú képzésben az utóbbi évtizedben megháromszorozódott a résztvevők száma. 2001/2002-ben 65 felsőfokú intézményben (30 állami, 26 egyházi és 9 alapítványi) 349 ezren folytattak tanulmányokat. Állami intézményekben tanult a hallgatók 86 százaléka, egyházi intézményekben 5 százaléka és alapítványi intézményekben 8 százaléka. Az integráció után a 6 legnagyobb egyetemen 20 ezer fő feletti a hallgatólétszám (**Oktatási Évkönyv 2001/2002**). 2002/2003-ban egy új alapítványi intézménnyel 66-ra nőtt a felsőoktatási intézmények száma. A hallgatói létszám az összes tagozaton és képzési szinten 381 560 fő volt. Ez 32 ezer fővel (9 százalékkal) magasabb az előző tanévi létszámnál. 6 128 fő akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzésben, 216 581 fő főiskolai, 124 606 fő egyetemi szintű alap- és kiegészítő alapképzésben, 26 815 fő szakirányú továbbképzésben és 7 430 fő PhD, illetve DLA képzésben vett részt. Az átlagot meghaladó mértékben (11 százalékkal) nőtt a főiskolai szintű képzésben résztvevő hallgatók száma. A felsőoktatási hallgatók 57 százaléka főiskolai szintű képzésben vett részt (**Statisztikai Tájékoztató 2002/2003**).

A felvételizők szempontjából nem csak egyszerűen a diákévek meghosszabbításának lehetőségéről van szó, hanem a munkaerőpiaci-igények felismeréséből. Egyre több szakma betöltéséhez követelik meg a felsőoktatási képzésről számot adó oklevelet, diplomát. Ennek megléte nélkül jóval nehezebb sikeres karrier befutni az adott szakterületeken, foglalkozási ágakban. Így a komoly társadalmi presztízs, az elismertség és természetesen magas jövedelem, a jó egzisztenciális helyzet elérése felé is az egyetemeken és főiskolákon keresztül vezet a legbiztosabb út. A felsőoktatás jó értelemben vett "eltömegesedése" tekintetében Magyarország csak a kilencvenes években zárkozott fel a gazdaságilag fejlett országokhoz (**Nemzeti Ifjúságkutató Intézet**).

A felsőoktatási rendszerek osztályozását az **5. táblázatban** mutatom be **Setényi (2000)** tanulmánya alapján.

A felsőoktatási rendszerek osztályozása

A 18-23 éves korosztály felsőoktatási részvétele	A felsőoktatási rendszer jellege	Egyes országok, régiók jelenlegi helyzete
15-20%	Elit felsőoktatás	Kína, India, Afrika, Kelet-Európa
20-30%	Tömeges felsőoktatás	Magyarország, Közép-Európa, Latin-Amerika
30% felett	Egyetemes felsőoktatás	Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Japán, Nyugat-Európa

Forrás: Setényi, 2000.

Róbert (2004.b.) szerint az iskolázottság nemcsak azáltal tekinthető az egyik legfontosabb erőforrásnak, hogy meghatározza a munkaerőpiaci lehetőségeket és ebből következően az anyagi, fogyasztási dimenziókban való részvétel határait és módját, hanem azáltal is, hogy olyan készségeket, tudásokat teremtsen és ad át, amelyek lehetővé teszik az egyének aktív részvételét a társadalom életében

A hallgatói létszám növekedése során a felsőoktatás szakmai struktúrájának korábbi aránytalanságai mérséklődtek. Mind a nemzetközi összehasonlítás tanulságait, mind pedig a prognosztizálható munkaerőpiaci igényeket figyelembe véve úgy tűnik, hogy a közgazdasági-gazdálkodási képzés és részben a természettudományi képzés aránya még mindig viszonylag alacsony, az agrár-felsőoktatásé és különösen a pedagógusképzésé pedig meglehetősen magas (**Ladányi, 2000**).

A magyar hallgatólétszámnak a 20-24 éves korú népességhez viszonyított aránya 15,5 százalékról 44,7 százalékra növekedett 1990/91-ről 2001/02-re, ezzel a magyar felsőoktatás az általa vizsgált 24 ország sorában a középmezőnyben a 15. helyen foglal helyet. Az oklevelet szerzettek száma és a népességhez viszonyított aránya tekintetében Magyarország a növekedés mértékét tekintve a vizsgált 22 ország közül a negyedik, a 20-24 éves korú népességhez viszonyított arányokat illetően jelenleg a 13. helyen áll 7,2 százalékos aránnyal. Ez az arány 1990-ben 3,7% volt. A hallgatólétszám és az oklevelet szerzettek képzési ágak szerinti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a felsőoktatás legnagyobb képzési ága hazánkban is a társadalomtudományi, gazdálkodási és a jogi képzés, melyek együttesen 31,9 százalékot tesznek ki. A korábbi időszakhoz

képeket csökkent a műszaki (2000-ben: 10,4%), mezőgazdasági (2000-ben: 3,7%) és a pedagógiai (2000-ben: 27,2%) képzés aránya. Rendkívül alacsony a magyar felsőoktatásban a természettudományi szakképzés részesedése (2%) (**Ladányi, 2002**).

Az **Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda (2003.c.)** tájékoztatása szerint 2003-ban a jelentkezési határidőn belül összesen 160 ezer jelentkező adott be "A" jelű jelentkezési lapot. Bár ez igen magas jelentkezői szám, mégis némi visszaesést jelent a 2002-es év kiemelkedően magas, 265 ezres jelentkezői létszámához viszonyítva. A csökkenés az alapképzésre jelentkezők számát érinti, hiszen 2003-ban diplomás, illetve kiegészítő képzésre kb. 2 ezerrel többen, míg alapképzésre kb. 7 ezerrel kevesebben jelentkeztek, mint tavaly. Az alapképzésre jelentkezők esetében egyértelműen látszik, hogy a jelentkezők számának csökkenése kizárólag a korábbi években érettségizett jelentkezők számának csökkenéséből adódik. A felvételi évében érettségizett jelentkezők száma pontosan megegyezik. A felsőoktatás törzsét a nappali tagozaton folytatott képzés jelenti, ahol a felvehető létszám 1991 és 1997 között viszonylag egyenletesen 20 ezerről 42 ezerre nőtt. Azóta mérsékeltebben ugyan, de még emelkedik. 2002-ben 46 ezer hallgató kezdhetett meg a tanulmányait nappali tagozatos képzésben, államilag finanszírozott formában. 2003-ban a tervezett államilag finanszírozott létszám 62 ezer fő, ebből nappali tagozatra 54 ezer hallgató felvételét tervezte a Kormány, ez AIFSZ nélkül 48.500 főt jelent. A teljes államilag finanszírozott keretszámból az esti és levelező tagozat összesen 8 ezer tervezett helyet tesz ki. A 2003-ban legnépszerűbbnek bizonyult szakok igazodtak a korábbi években tapasztaltakhoz. A gazdasági képzések népszerűsége töretlenül erősödött, olyannyira, hogy 2003-ban már maguk mögé utasították a korábbi években legsikeresebb jogász szakot.

Az összes jelentkezőt figyelembe véve az első helyre beadott jelentkezési lapok alapján (minden képzési forma és tagozat) 2003-ban az első három legnépszerűbb intézmény az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem volt. A Debreceni Egyetem ezen a listán jelenleg a 6. helyen található, míg tavaly a 3. helyen állt. A nappali tagozatos alapképzésre jelentkezőket figyelembe véve az első helyre beadott jelentkezési lapok alapján első helyen áll az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, második a Budapesti Gazdasági Főiskola, harmadik a Szegedi Tudományegyetem, míg negyedik helyen a Debreceni Egyetem áll. Ez előrelépés a tavalyi 6. helyről (**Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda, 2003.a.**).

Kadocsa (2002.a.) cikke szerint a felsőoktatásban résztvevők aránya Magyarországon 1990-ig mintegy 10% volt. Ez az arány ma eléri a 35 százalékot és 2010-re 50% a cél. Tehát a rendszerváltás előtt elitképzésről beszélhattünk, míg mára a felsőoktatás a tömegoktatás területére lépett. Az OECD országok mindegyikében legalább az 50 százalékos részesedés elérése a közeljövő célkitűzése. Az Egyesült Államokban, Finnországban és Japánban jelenleg is már az adott korosztály 60 százaléka van a felsőoktatás falai között.

A 2010-re kitűzött célhoz kapcsolódóan **Polónyi és Tímár (2001.a.)** azonban megfontolásra int és felteszi a következő kérdéseket: Megvannak-e ennek a feltételei? Réális-e egy évtized alatt megduplázni a pályakezdő diplomások számát? Milyen munkahelyek várnak a pályakezdő fiatalokra? Az évtizedek tapasztalatai azt bizonyítják-e, hogy az oktatás mennyiségi fejlesztése meggyorsította a gazdasági növekedést?

A hazai felsőoktatást élesen bíráló szerzőpáros (**Polónyi – Tímár, 2001.b.**) az oktatók relatív keresetének a rendszerváltás óta bekövetkezett drámai hanyatlását és az ötvenes évekből átvett formális, mennyiségi fejlesztéspolitikát emeli ki mint a felsőoktatás gyenge színvonaláért felelős két fő tényezőt.

Kétségtelen, hogy a felsőoktatás jelentősége az elmúlt évtizedekben világszerte nőtt. A tudásalapú társadalom korszerű ismeretanyaggal rendelkező, kreatív munkavállalók széles körét igényli. Az egyetemi, főiskolai diplomával szerzett szaktudás a munkaerőpiacon egyre inkább felértékelődik, és jelentősen növeli a felsőfokú továbbtanulás iránti érdeklődést. Magyarországon a diplomásoknál 1,2, az alapk fokú végzettségűeknél 11,2 százalékos volt a munkanélküliségi ráta 2001-ben. Azonban a diplomás munkavállalók iránti keresletre vonatkozó kritikai adat, hogy a KSH munkaerő-felvétele szerint a 20-29 évesek esetében a főiskolai végzettségűek munkanélküliségi rátája 1 százalékkal, az egyetemi végzettségűeké 4 százalékkal emelkedett 2000-2002. között. A 25-64 éves diplomás népesség négyötöde foglalkoztatott, a munkanélküliségi ráta jelentősen az országos átlag alatt van. Az alulfoglalkoztatottság mértéke alacsony, a férfiak esetében 2, a nők esetében 1% dolgozik felsőfokú végzettséggel munkásként. Kimutatható, hogy diplomával sokkal

rövidebb idő alatt sikerül állást találni, 87% a felsőfokú végzettség megszerzését követően 1 éven belül már dolgozott és csak 1 százaléknak tartott tovább a munkába állás 2 évnél. Ugyanakkor az első állás stabilitása csökkent, a pályakezdők az 1990-es években rövidebb időt töltöttek első foglalkozásukban, mint korábban. Úgy tűnik, a diplomás pályakezdők elfogadnak olyan állásajánlatokat is, amelyek akár a munka, akár a bérezés, akár más alkalmazási feltételek szempontjából nem kielégítőek számukra, mivel úgy gondolják, hogy állásból könnyebb megfelelőbb állást találni, mintha egyáltalán nem dolgoznának **(Róbert, 2004.a.)**.

Kozma (2000) szerint az oktatás globalizációja tulajdonképpen a gazdaság globalizációját tükrözi, vagyis az oktatás azokon a pontokon globalizálódik a leginkább, ahol a gazdasággal érintkezik. A globalizáció lehetővé teszi a magas szinten képzett, sokoldalú, több nyelven jól kommunikáló szakemberek sikeres elhelyezkedését és karrierjét a világ fejlett országainak bármelyikében. Az új igények és lehetőségek új kihívásokat jelentenek a hazai felsőoktatás számára. A felsőoktatási intézmények helyzetét a következő 5-10 évben az alábbi fő tényezők fogják befolyásolni:

- a felsőoktatásra érett korosztály létszámának alakulása,
- az esti-levelező képzés iránti igény, ennek munkaadói oldalról való támogatása,
- az élethosszig tartó tanulás nemzetközi tendenciájának hazai fejlődése,
- az ország felsőoktatási intézményrendszerének bővülése,
- a felsőoktatásra fordított összegek alakulása a GDP és a költségvetés arányában,
- a magánszféra fokozott mértékű bekapcsolódása a felsőoktatásba **(Mellár, 2002)**.

A felsőoktatásban érvényesülő globális tendenciák közül **Kadocsa (2002)** a következőket emeli ki:

- az elitképzéstől a tömegoktatás irányába való változás,
- a képzés nemzetközivé válása,
- a nemzetközi felsőoktatási rendszerekben közös vonások kialakulása,
- az integrációk, a szervezeti átrendezések felerősödése,
- a képzés többszintűvé válása, diverzifikációja,

- az intézményi autonómiák érvényre juttatása,
- a gazdaságosság, a költséghatékonyság követelményének kényszere,
- a felsőoktatás, a kutatás és az ipar összekapcsolódása,
- paradigmaváltás a tanítás és a tanulás stratégiájában és módszerében,
- a minőség fejlesztése, minőségbiztosítási rendszerek kiépítése.

A felsőoktatással szembeni kihívások szerint két fő probléma köré csoportosíthatók: (1) a tömeges méretű, minőségű felsőoktatás iránti igény, (2) valamint gazdasági és technológiai fejlődés felgyorsult változásai.

Dinya (2002.c.) a következőképpen foglalja össze a felsőoktatással szembeni társadalmi igény változását:

- tömegesedés, amit részben a munkaerőpiac motivál, valamint az élethosszig tartó tanulás,
- gyakorlatias képzés,
- tanulási készséget kialakító képzés,
- szoros, kiterjedt kapcsolat a felhasználói szférával,
- nemzetköziesedés,
- sokszínű oktatási formák.

Áthelyeződik a hangsúly a tudásról a készségre, növekszik a fontossága a vezetési, szociális és kommunikációs készségeknek, a kritikai gondolkodásnak, az információ megszerzési, kezelési és kiértékelési képességnek, a csoportos együttműködési képességnek és a bármilyen szociális-kulturális környezetben történő megfelelő ténykedés képességének. Megerősíti ezt tanulmányában **Róbert (2004.a.)** is, miszerint a munkáltatók alkalmazási preferenciái gyakran nem a képzettségre, hanem olyan személyiségi jellemzőkre irányulnak, mint a lojalitás, kötelességtudás, adaptálódási képesség, alkalmasság a team munkára, stb. E tulajdonságok adott esetben pozitívan korrelálhatnak a felsőfokú végzettséggel, de ez nem szükségszerű – teszi hozzá.

Az igen széles nemzetközi irodalomból **Larédo (2003)** tanulmányából idézem, hogy milyen elvárások vannak napjainkban a végzett hallgatókkal szemben. Először is

képzett egyéniségeknek nevezi őket, akik megtanulták hogy kell tanulni. Tanulásra való hajlandóság, kommunikációs készség, hatékony tanulási készség, lehetőségek megteremtése és kiaknázása, akciótervezés, együttműködés, bizonytalanság kezelése, készségek átadása, magabiztosság, csapatmunka, emberek irányítása, kritikus hozzáállás, képesség a nyomás alatt való munkavégzésre, képzelőerő, kreativitás. Ezek tanulhatók, stimulálhatók, de megbízhatóan nem lehet tanítani őket. Ezek a tanulási folyamat komplex eredményei.

A jelenlegi helyzet legfőbb jellemzője **Lukács (2002)** szerint, hogy felsőoktatásunk egy alapvető viszonyaiban gyökeresen átalakul, nem egyszerűen nemzetköziesedő, hanem hihetetlen gyorsan globalizálódó piaci versenykörnyezetbe kerül. Ahogyan Magyarországnak létérdeke, hogy vállalkozásai helyt álljanak a világpiacon, ugyanúgy létérdeke egyetemeinek, főiskoláinak helytállása is a felsőoktatás hihetetlen gyorsasággal formálódó globális világpiacán. Ez már nem a nemzetállami iskolarendszerek versenye, hanem egyetemi, főiskolai tudást árusító cégek vetélkedése, globális piaci verseny.

Számos nemzetközi szakirodalom is foglalkozik ezzel a helyzettel. **Allies és Troquet (2004)** tanulmányát idézve: szembe kell nézni azzal, hogy a felsőoktatás nem élhet izoláltan a világ egészétől és hogy kialakult egy nyílt nemzetközi oktatási piac, amit az angolul beszélő világ ural.

A magyar felsőoktatás infrastrukturális fejlesztése az elmúlt tíz évben nem követte a megnövekedett létszámnövekedést. Ebből adódóan a nemzetközi színvonalhoz képest nőtt az intézmények oktatási technikai eszközökben, valamint a kollégiumi férőhelyek számában meglévő lemaradása. A költségvetés oktatási kiadásai 2001-ben a GDP 5,2 százalékának feleltek meg. A költségvetés oktatási kiadásainak növekedése 1990-hez viszonyítva elmaradt a GDP növekedésétől. Az egy hallgatóra jutó költségvetési kiadások a felsőoktatásban csak 3,6-szorosára nőttek, annak ellenére, hogy folyó áron a felsőoktatásra fordított költségvetési kiadás 9-szer nagyobb 2001-ben, mint 1990-ben. A költségvetés oktatási kiadásainak alakulása rugalmatlan, késve reagál az oktatási rendszerben bekövetkezett változásokra és a gazdasági teljesítmény változásaira (**Oktatási Évkönyv 2001/2002**). Így a magyar intézmények vonzereje, esélye jó eséllyel csökkenni fog, hogy a nemzetközi oktatás aktív résztvevője legyen. A nem

világnyelvet beszélő országok, mint például Magyarország számára, ahol a népesség világviszonylatban nem jelentős, ott a világnyelveken történő oktatás adja a kitörési lehetőséget. A kiutazó hallgatók száma az elmúlt időszakban 3-4-szeresen meghaladta az onnan Magyarországra érkező hallgatók számát. Ez azt jelenti, hogy a fejlett világgal a felsőoktatási ágazatban nagy külkereskedelmi deficitet, azaz import többletet halmozunk fel. A Bolognában elindított folyamat Európában és Magyarországon sem áll minden előzmény nélkül, de sok területen az amerikai példát mint XX. század egyik legsikeresebb piaci modelljét veszi át. Ebből adódóan utat kíván engedni a globalizációnak, az egyenlő esélyteremtés, a hatékonyság és a minőség jegyében. Ha ezeket az elveket az állampolgár szintjén értelmezzük, akkor ez azt is jelenti, hogy az eddig is féloldalas diákmobilitás még inkább el fog torzulni. A tehetősebb magyar diákok a relatíve egyre olcsóbbá váló nyugat-európai tanulás útjára fognak lépni. A tudomány és az oktatás, konzervatív jellegéből adódóan lassan rombolható le, fel is lassan építhető. Az elmúlt évtizedben a GDP-ből a K+F-re, és ezen belül az egyetemi K+F-re fordított kiadások alacsony színvonala a következő évtizedben fogja éreztetni a hatását. Ennek következtében a magyar felsőoktatás megtartó ereje a magyar hallgatók irányában és vonzereje a külföldi hallgatók irányában csökkenni fog **(Berács, 2003)**.

A 2000. évi demográfiai adatok - az élő népesség létszáma - alapján a felsőoktatásba évente belépőként figyelembe vehető 18 évesek száma az 1993. évi 190 ezer fős magas szintet követően jelentősen mérséklődött. 2000-ben a korosztály létszáma 129 ezer fő volt, az 1993. évinél 28 százalékkal alacsonyabb. 2000 után ez a folyamat előreláthatóan folytatódik, a 2000-ig megszületettek számát figyelembe véve. 2010-ben 118 ezer fő, 2018-ban 95 ezer fő 18 éves fiatal becsülhető, ami 11 ezer fővel (9 százalékkal), illetve 34 ezer fővel (27 százalékkal) kevesebb a 2000. évinél. A nappali tagozatra jelentkezők felvételi aránya feltehetően tovább fog növekedni. A nappali tagozatos képzés növekedési ütemét messze meghaladóan növekszik a levelező és távoktatási tagozatokra beiratkozott hallgatók száma, s vele a költségtérítéssel képzésben résztvevők aránya. 2001/2002-ben az összes hallgató 45 százaléka költségtérítéssel képzésben vett részt. A nemzetközi tapasztalatok szerint a tudásorientált társadalom igényli a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának bővítését. Az OECD adatai szerint 1998-ban a tagországok 25-34 éves korosztályának átlagosan a 25 százaléka rendelkezett egyetemi vagy főiskolai végzettséggel. Ebben a nemzetközi összehasonlításban Magyarország a 25-34 éves állt 14 százalékos értékével 1998-ban.

Ugyanabban az évben az első helyen Japánt és Kanadát találjuk 45 százalékos értékkel, második helyen az Amerikai Egyesült Államokat és Finnországot 36 százalékos értékkel, míg a harmadik helyen Norvégia áll 33 százalékkal. 2001-ben már magasabb értékeket találunk. Az első helyen Kanada áll ismét, de immár 51 százalékos aránnyal, második Japán és Írország 48 százalékkal az utóbbi a 8. helyről jött fel!), harmadik Korea 40 százalékkal. 2001-ben Magyarország ismét a 16. helyen áll Lengyelországgal együtt, de már 15 százalékos aránnyal. Világszerte együtt jár az élethosszig tartó tanulás az esti és levelező képzés bővítésével. Ezen belül a nálunk fejlettebb országokban a távoktatás szerepe egyre hangsúlyosabb. Az akkreditált iskolai rendszerű szakképzés is a felsőoktatás szerves részévé vált. Az első évfolyam 1998-ban indult 819 fővel, 2000-ben már közel 3.500 fő tanult ezen oktatási formában. Arányuk 2001/2002-ben 1,3% volt. Hasonlóan dinamikusan nőtt a doktori (PhD), illetve mesterképzésben (DLA) résztvevők száma, 2000-ben meghaladta a 6.500 főt, arányuk 2001/2002-ben 2% volt **(Mellár, 2002) (Oktatási Évkönyv 2001/2002) (<http://www.oecd.org>).**

Az egyetem mindenkori értékeinek megőrzése mellett, az elitképzés védelmét és a tömegképzés igényét egyidejűleg kívánja kielégíteni. A magyar felsőoktatás a hallgatói létszám 2,5-szörös növekedését akkor vállalta, amikor a költségvetési támogatások radikálisan csökkentek. A támogatások növelése (1998: 92 mrd Ft, 1999: 110 mrd Ft, 2000: 127 mrd Ft) az előző évek dinamikáját meghaladva is csak a hátrányok ledolgozását teszi lehetővé. Vagyis a pénz szűkössége a felsőoktatásban is jelen van és a változásokra készítő hatása érzékelhető. A felsőoktatás marketing szemléletű megközelítésében a jelentkező hallgató és a felsőoktatás piaci kapcsolata mellett jelen van a felsőoktatás és a munkaerő piaci kapcsolat. Ez utóbbi az alkalmazási gyakorlatával is minősíti a felsőoktatást, sőt befolyásolni igyekszik annak képzési szerkezetét. A munkanélküli statisztikák elemzése támpontot adhat a képzési struktúrát változtató törekvésekhez. Az európai gyakorlatban általános a tendencia, hogy az átlagos munkanélküliségi mutatóhoz képest az egyetemi-főiskolai szakképesítéssel rendelkezők körében lényegesen alacsonyabb ez az arány **(Szövényi, 2001).**

Az agrár-felsőoktatás helyzete nem független attól a válságtól, amely immáron több mint egy évtizede sújtja az agrárgazdaságot. Az agrárszektor általános feltőkésítésének és kellő jövedelemtermelő léptékének hiánya negatív hatású az innovációs folyamatokra. A rendszerváltás után nagyon erős volt az a vélemény, hogy drámaian

csökken az agrárintézményekbe jelentkező hallgatók száma és a szakma iránti érdeklődés. Az elmúlt évtized fejleményei ezeket a súlyos aggodalmakat szerencsére nem igazolták, mert ha nem is növekedett érdemben a mezőgazdaság és a kapcsolódó területek iránti érdeklődés a hallgatói körben, de nem is beszélhetünk érdemi visszaesésről **(Horn, 2002)**.

A mezőgazdasági termelés egyfajta életformát is jelent, amely generációról generációra adódik át. A nyugat-európai felsőoktatási intézmények egyik legfőbb ereje éppen az, hogy segítik ezt generációk közötti tudásátadó szerepet és a beiskolázott hallgatók jelentős része családi kötődéssel, szakmai tapasztalatok birtokában kerül az intézménybe. Németországban sok esetben kötelező is felvétel előtt a termelésben végzett munka. Franciaország elitképző agrár-egyetemein általános gyakorlat, hogy az oktatók személyes kapcsolatot tartanak fenn nemcsak diákjaikkal, hanem azok családjával is. Hazánkban az agrár oktatásba jelentkezők esetén ez a szakmai kapcsolódás kevésbé intenzív és egyre inkább gyengül, mert az agrárágazatokban dolgozók mind ritkábban irányítják gyermekeiket hasonló pályára. Az agrár-felsőoktatás népszerűségének csökkenésében szubjektív okok is szerepet játszanak. Az idézett szerzők kritikával illetik, hogy az intézmények vezetői az elmúlt évtizedekben hozzászórtak ahhoz, hogy sok jelentkezőből válogathattak, ezért nem vált gyakorlattá a régen beiskolázási propagandának nevezett munka. Az intézmények eredményei, értékei alig jelennek meg a médiában és ritkán jutnak el a célcsoporthoz. Nincsen tudatos sajtófigyelés, kommunikációs stratégia, rendszeres kapcsolattartás a médiával, nincs átgondolt arculatkialakítás. Mindez oda vezet, hogy a meglévő, amúgy sem sok pénzt gyakran értelmetlen akciókra használják fel, holott még a jelenlegi keretek többszöröse sem lenne elegendő a színvonalas közönségkapcsolati munka megteremtéséhez, ahhoz, hogy ne az átlagos középiskolás diákok jelentkezzenek az agrárintézményekbe. Az említett tényezők hatására az agrároktatásba jelentkező hallgatók egészének felkészültsége messze alatta marad a korábbi évekének. További kritikaként fogalmaznak meg az idézett szerzők, hogy csak kevés olyan tudományos műhely van az agrár-felsőoktatási intézményekben, ahol közös munkával vezetnék be a hallgatót a problémamegoldás rejtelseibe. Kevés a szervezett kutatómunka, mert így a diákoknak sok esetben nincs is kapcsolódási pontjuk a gazdaság valós problémáihoz. **(Hajdu et al., 2002)**.

Igen érdekes kérdés és hasznos információkat nyújt az intézmények vezetése számára a hallgatók társadalmi mobilitásának tanulmányozása is. Számos neves hazai szerző foglalkozik ezzel a témával. A Nyugat-Magyarországi Egyetemen és a Széchenyi István Egyetemen kérdőíves felmérést végeztek az un. elsőgenerációs értelmiség kialakulása sajátosságainak feltárása céljából. 620 ezer egyetemi-főiskolai hallgató töltötte ki a kérdőíveket. A hallgatókat két csoportra bontották a szülők iskolai végzettsége szerint: „egyik szülő sem diplomás” családtípus és „legalább az egyik szülő diplomás” családtípus. Az elemzésből kitűnik, hogy az „egyik szülő sem diplomás” családtípushoz tartozó hallgatók társadalmi helyzete hátrányos a többi típushoz képest. Ez a hátrány nemcsak a jövedelem különbségéből adódik, hanem inkább a család „kulturális örökségéből” vezethető le (Ferenczi, 2003.a.).

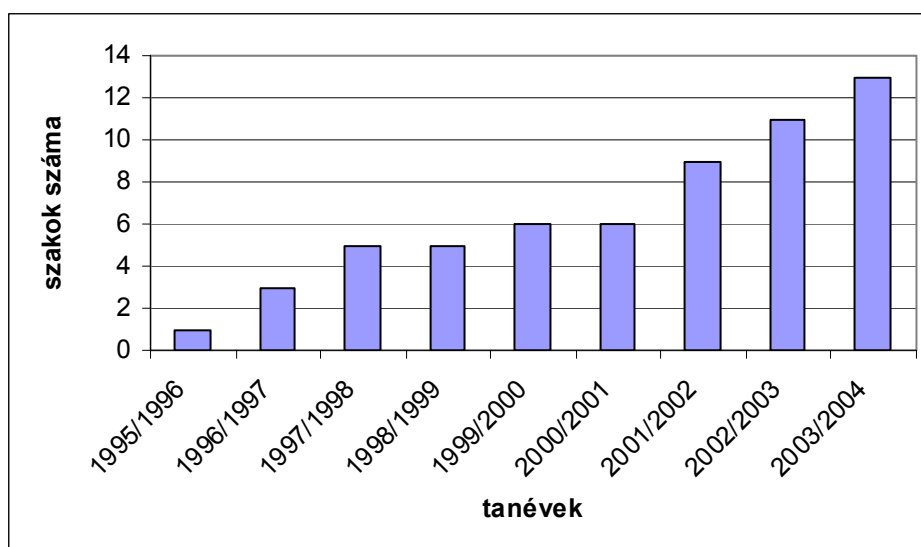
Róbert (2000 és 2004.b.) is megerősíti, hogy a szülők társadalmi jellemzői erősen befolyásolják a gyermekek iskolázási lehetőségeit, az iskolázottság viszont a munkaerőpiaci struktúrában elfoglalt hely egyik determináló faktora. Ezek szerint, minél kedvezőbb társadalmi, gazdasági helyzetben van a család, minél iskolázottabb, annál valószínűbb, hogy gyermekét igyekszik mind magasabb iskolai végzettséghez juttatni, és mivel a megfelelő iskolázottság a feltétele a jól fizető, magas presztízsű foglalkozások, állások betöltésének, az oktatási rendszer a családok közötti társadalmi különbségek állandósulását segítheti elő. 2000-ben a felsőfokú végzettségű apák érettségizett fiainak/lányainak csaknem 40 százaléka folytatta egyetemen tanulmányait. A kulturális jellemzők hatására fókuszáló kutatások szerint a származás és az iskolázottság közötti kapcsolat során a kulturális tőke meghatározóbb közvetítő változónak mutatkozott, mint a gazdasági tőke. Egyes elméletek és külföldi empirikus tapasztalatok szerint az előnytelen származásúak számára a megfelelő ”mennyiségű” és ”minőségű” kulturális tőke akár a felfelé mobilitás, a hátrányos helyzetből való kikerülés motorjává is válhat.

Az alábbiakban a magyarországi agrárfelsőoktatási intézmények által meghirdetett szakok 1996-2001. között felvett hallgatói létszámának alakulását mutatom be, illetve hasonlítom össze azokat. Azokra a szakokra terjedt ki vizsgálatom, amelyek évek óta működnek a Debreceni Egyetem (jogelőd Debreceni Agrártudományi Egyetem) Mezőgazdaságtudományi Karán. A felvett hallgatói létszámról vonatkozó statisztikákat az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda bocsátotta rendelkezésemre. A felvett

hallgatói létszámok az alapképzés nappali képzési formára felvett hallgatói létszámot foglalják magukban, nem tartalmazzák a pótfelvételi eljárással később felvételre került hallgatói létszámot, valamint a határontúli és levelező hallgatói létszámot.

Az agrárfelsőoktatás Debrecenben több mint 130 éves múltra tekint vissza. A DATE Mezőgazdaságtudományi Karának, illetve a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumának alapképzéses szakjainak alakulását az **1. ábrán** szemléltem. A szakok számának bővülésével párhuzamosan a hallgatói létszám is folyamatosan emelkedett. Az egyes szak(ok)on bekövetkezett hallgatói létszám csökkenés mellett általában megfigyelhető egy másik szak hallgatói létszámának növekedése vagy új szak(ok) megjelenése.

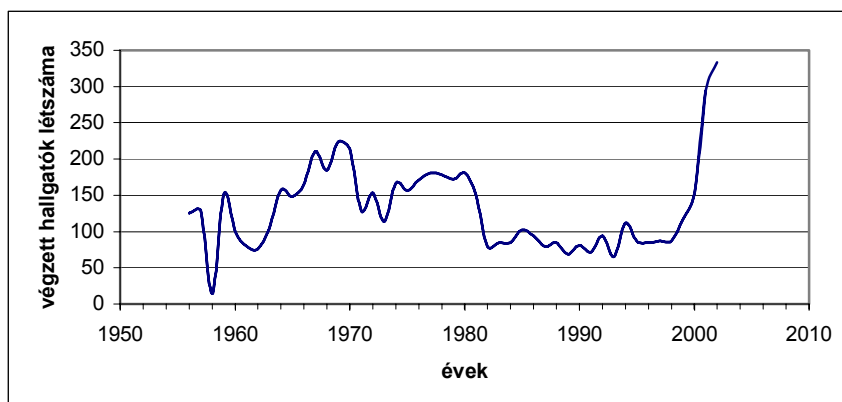
1. ábra: Szakok száma a DATE Mezőgazdaságtudományi Karán/DE Agrártudományi Centrumában 1995/96-2002/03 között (alapképzés nappali és levelező tagozat)

Forrás: saját adatgyűjtés

Az egyre növekvő hallgatói létszám összefüggésben van a képzési paletta bővülésével, színesedésével. Végzett hallgatóink létszámának alakulását (alapképzés, nappali tagozat) 1956-2002. között a **2. ábrán** mutatom be.

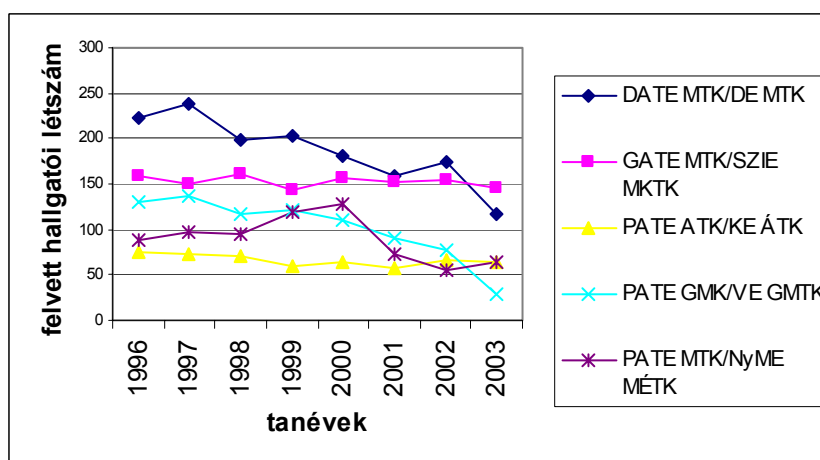
2. ábra: A DATE Mezőgazdaságtudományi Kar/DE ATC végzett hallgatóinak létszáma (alapképzés, nappali tagozat) 1956-2002. között

Forrás: sajátadatgyűjtés

A szakonként felvett hallgatói létszám alakulását Karonként hasonlítottam össze tekintettel a 2000-ben bekövetkezett felsőoktatási integrációra. Elsőként a legrégebb óta működő szakot, az **agrármérnök szakot** emeltem ki. A felvett hallgatói létszám az országos tendenciát tekintve 1996-2000. között ingadozott, majd 2000-től intézményenként eltérően lassan vagy drasztikusan csökken. A legdrasztikusabb csökkenés egyrészt Debrecenben figyelhető meg, ahol az 1996-os 223 főről 2003-ra 117 főre csökkent a felvett hallgatói létszám, másrészt és Keszthelyen tapasztalható, ahol az 1996-os 130 fős felvett hallgatói létszám 2003-ra 29 főre csökkent (**3. ábra**).

3. ábra: Az agrármérnök szakra felvett hallgatók létszámának Karonkénti alakulása 1996-2003. között (alapképzés nappali tagozat)

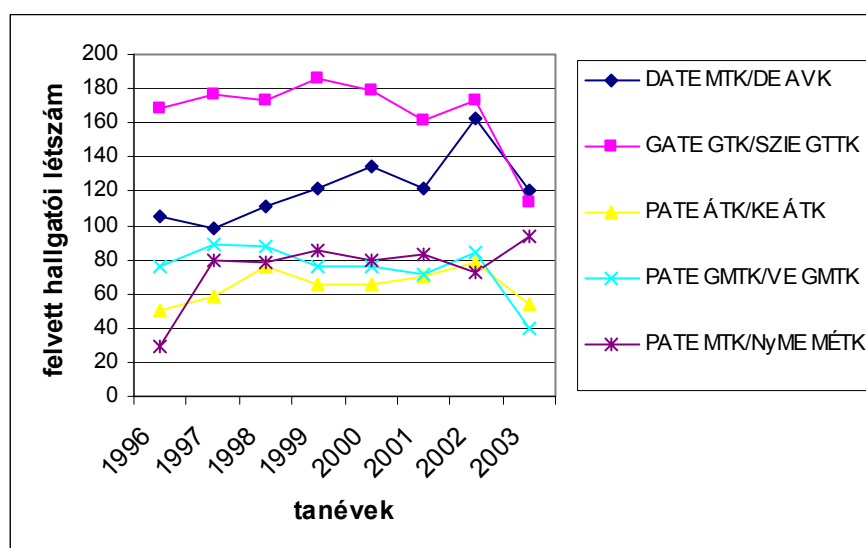
Forrás: Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felvételi statisztikái

Az agrár-felsőoktatási intézményekben az utóbbi évtizedben a közgazdasági jellegű képzés számottevően felértékelődött. A GATE Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának példáján felbuzdulva 1993-tól kezdődően az akkori agrártudományi egyetemek egymást követően indították be az okleveles gazdasági agrármérnök szakokat. Megnőtt az igény más szakok részéről is a közgazdasági jellegű ismeretek iránt. Az egyetemeken – jórészt éppen az említett szakok belépésének köszönhetően – jelentősen megnőtt a hallgatói létszám (Szabó, 2000).

A rendszerváltást követően nyilvánvalóvá vált, hogy a hagyományos agrármérnök képzés vonzereje csökkent. Az új szakok indítása – minden túlzás nélkül – a „lenni vagy nem lenni” kérdése volt az agrárkarok számára, hiszen piacképes szakok hiányában a működés finanszírozása lehetetlenné vált volna. Az új szakokon az agrárökonómiai diszciplínák stratégiai jelentőségű tantárgyakként jelentek meg. Többszörösére nőtt a tantárgyak és hallgatók száma egyaránt (Urfi, 2000).

A gazdasági agrármérnök képzés Debrecenben az 1995/96-os tanévtől indult be és a felvett hallgatói létszám alapján látható, hogy egyre fokozódik az érdeklődés iránta, ami országos szinten is jellemző (4. ábra).

4. ábra: A gazdasági agrármérnök szak felvett hallgatói létszámának Karonkénti megoszlása 1996-2003. között (alapképzés nappali tagozat)

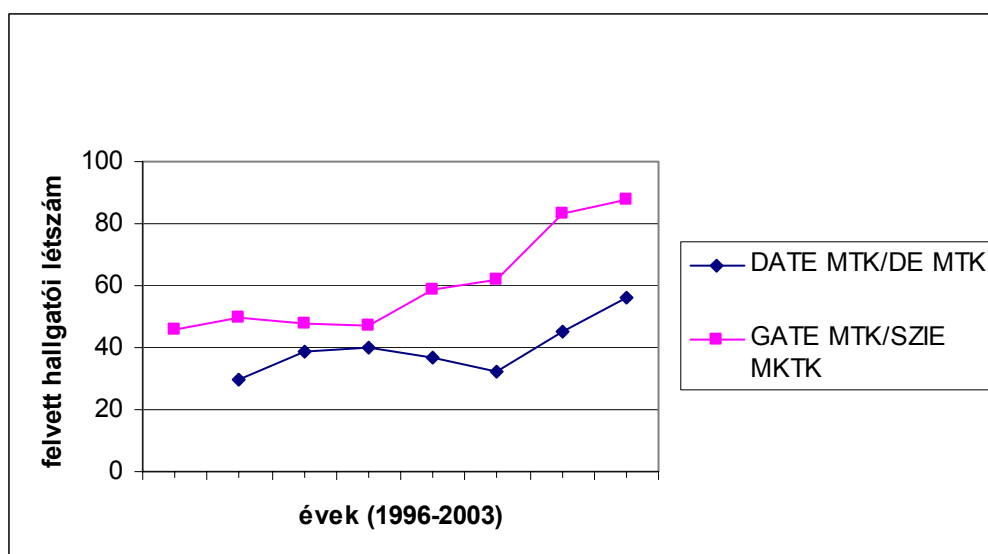
Forrás: Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felvételi statisztikái

Az agrárökonómiai oktatás végső célja leegyszerűsítve **Mészáros (2001)** szerint a gazdálkodók és agrárpolitikusok képzése. Az előbbieket gazdálkodó tevékenységük során kénytelenek integrálni termelés-technológiai alapismereteiket. Ugyanennek az integráló szemléletnek kell érvényesülnie az agrárpolitikusok tevékenységében is.

Agrár-mérnök képzést Debreceni Egyetemen kívül a Kaposvári Egyetem és a Szent István Egyetem kínál. Debrecenben ez a képzés az 1996/97. tanévben indult be. Az erre a szakra felvett hallgatói létszám ingadozó. Meg kell azonban említeni, hogy ez a képzés számára másoddiplomás képzésként is elérhető, vagyis ez a felvett hallgatói létszámra vonatkozó statisztika nem tükrözi a tényleges igényt a szak iránt, pusztán a szakra eredetileg felvettek létszámát. A végzetek létszámának alakulásából egyenlőre még nem lehet következtetéseket levonni az eltelt idő rövidsége.

A **környezetgazdálkodási agrármérnök** szak az 1997/98-as tanévben indult be Debrecenben. A felvett hallgatói létszám 1999-ig emelkedik, majd egy rövid csökkenés áll be 2001-ig, utána pedig drasztikusan emelkedik. A Debreceni Egyetemen kívül a Szent István Egyetemen folyik még ilyen egyetemi szintű képzés. A 2001-es év ott is egy töréspontot jelez, innentől folyamatosan emelkedik a felvett hallgatók létszáma. 2001-ben a felvett hallgatói létszám Gödöllőn közel kétszerese volt a debreceninek (**5. ábra**).

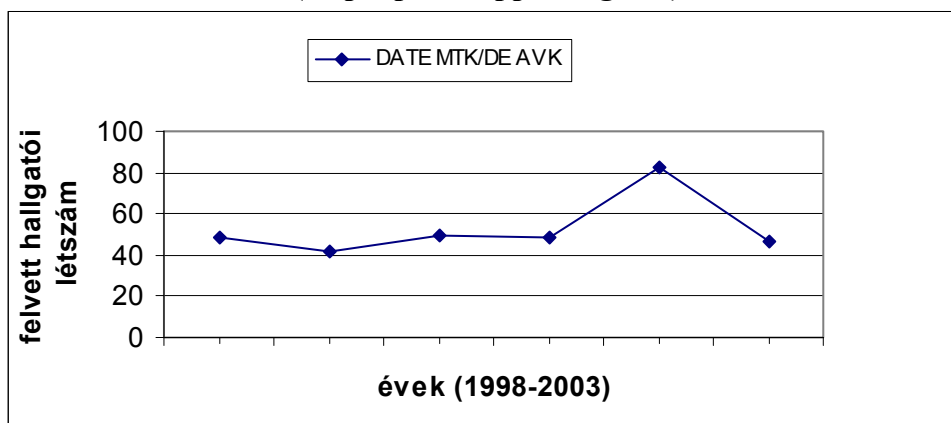
5. ábra: A környezetgazdálkodási agrármérnök szak felvett hallgatói létszámának karonkénti megoszlása 1996-2003. között (alapképzés nappali tagozat)

Forrás: Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felvételi statisztikái

Hároméves, főiskolai diplomát adó képzés, a **mezőgazdasági szakigazgatási szervező mérnöki** szak egyedülálló országos viszonylatban. A képzés az 1997/98-as tanévben indult be nappali és levelező formában. A képzés egy közel ötven fős felvett hallgatói létszámmal indult be és azóta is a körül ingadozik (**6. ábra**).

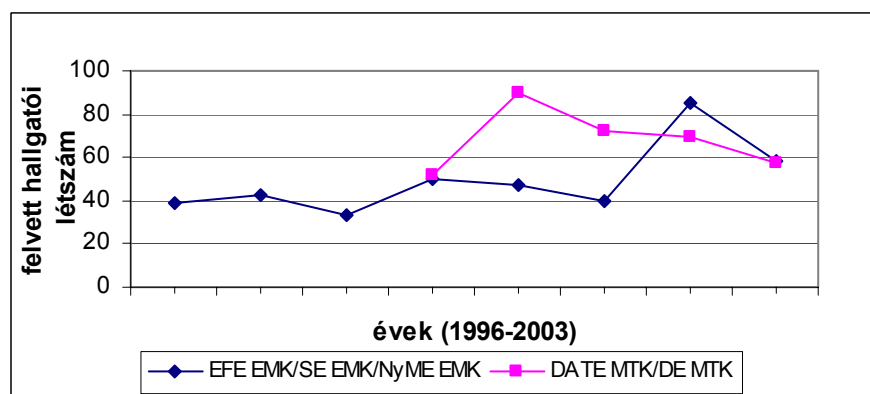
6. ábra: A mg. szakigazgatási szervező mérnök szak felvett hallgatói létszámának alakulása a DATE MTK/DE AVK-n 1998-2003. között (alapképzés nappali tagozat)

Forrás: Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felvételi statisztikái

A négyéves **vadgazda mérnöki** szak az 1999/2000. tanév óta működik Debrecenben alapképzéses levelező tagozaton. A vizsgált időszakban a Debreceni Egyetemen kívül a Nyugat-Magyarországi Egyetemen folyt még ilyen képzés. A 2003-as tanévtől azonban a Szent István Egyetem is hirdeti ezt a képzést, mind nappali, mind levelező tagozaton. A hallgatói létszám viszonylag stabil, de a 2002-es tanévtől visszaesés figyelhető meg mindkét intézményre vonatkozóan, ami betudható részben a Szent István Egyetem szakindításának (**7. ábra**).

7. ábra: A vadgazda mérnök szak hallgatói létszámának karonkénti megoszlása (nappali és levelező tagozat) 1996-2003. között

Forrás: Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felvételi statisztikái

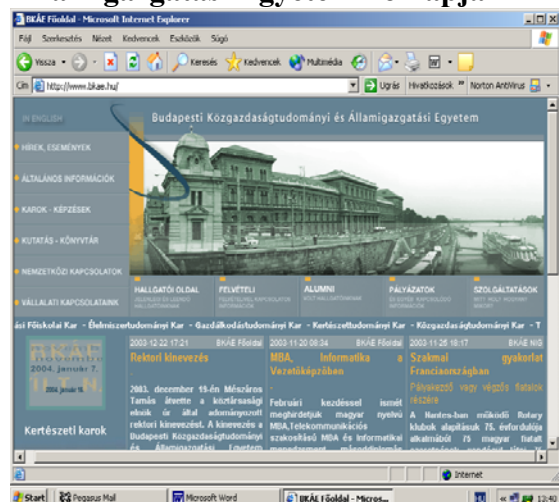
2.3.2. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás hazai kísérletei

A felsőoktatási intézmények hazánkban is egyre nagyobb számban kezdik felismerni a végzett diákokkal való kapcsolattartás fontosságát. A már hosszú évek óta sikeresen működő amerikai és nyugat európai gyakorlatot átvéve egyre több hazai intézmény kezdi kiépíteni az egykori diákjaival való kapcsolattartás rendszerét.

Néhány példaértékű gyakorlatot mutatok be az alábbiakban, melyek az amerikai irodalmak alapján már korábban bemutatott alumni tevékenységek nagy részének Magyarországi jelenlétét és alkalmazását igazolják.

A **Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem** alumni tevékenysége az egyik leghosszabb hagyományokkal rendelkező. Az egyetem internetes honlapján központi helyen található az alumni oldalra vezető menü pont (**8. ábra**). Az alumni menüpontot kiválasztva juthatunk el az igen széleskörű információkat és szolgáltatásokat kínáló "Közgáz Alma Mater" oldalra (**9. ábra**). Tizenkét menüponthoz szétosztva részletes információ található (1) magáról az öregdiák egyesületről (alapító tagok, küldetés, kalendárium, alapszabály), (2) a regisztrációról (belépési feltételek, formanyomtatvány), (3) magazin, (4) szolgáltatás, (5) rendezvényekről, (6) hírek, (7) diák album, (8) fórum (javaslatok, vélemények), (9) évfolyamtárs-kereső, (10) fotóalbum, (12) tagozatok: jelenleg 10 területen. A szervezet teljes körű elérhetősége és egyszerű e-mail küldési lehetőség is található a honlapon (<http://www.bkae.hu>).

8. ábra: A Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem honlapja

Forrás: <http://www.bkae.hu>

9. ábra: A Közgáz Alma Mater honlapja

Forrás: <http://www.kozgaz.hu/1koz.php>

A **Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem** alumni tevékenysége is nagy hagyományokkal rendelkezik és hasonlóan látványos képet mutat (**10. ábra**). Az Öregdiák Szervezet közvetlenül a Rektor felügyelete alatt, a Diákközpont egyik egységeként működik. A honlapon helyet kapott a szervezet küldetésének bemutatása, szervezeti felépítése, programjaik, kiadványaik, fundraising, fórum, valamint elérhetőségük. Adományszervező (fundraising) tevékenységük kapcsán nagylelkű felajánlásokat, adományokat várnak az Öregdiák Szervezet különböző kiadványainak, programjainak támogatására. Ez történhet például a rendszeresen megjelenő Öregdiák kiadvány "előfizetésével", melynek során mindenki saját lehetőségeihez mérten nyújthat, ajánlhat fel támogatást. Az Öregdiákok cégeivel, vállalkozásaival különböző, kölcsönösen előnyös együttműködést szeretnének kialakítani, melyek adott projektek megvalósítását teszik lehetővé. Együttműködést kínálnak rendezvények szervezésére, kiadványok támogatására, egyetemi fejlesztési célok konkrét segítésére, melyeket az Egyetemi Tanács határoz meg (<http://www.alumni.bme.hu>).

10. ábra: A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem alumni honlapja

Forrás: <http://www.alumni.bme.hu>

11. ábra: A Pécsi Tudományegyetem alumni honlapja

Forrás: <http://www.pdk.pte.hu>

A **Pécsi Tudományegyetem** alumni tevékenységét az egyetemi integrációval egy időben, 2000. január 1-ével kezdte el. Az egyetem Internetes oldaláról a "Pécsi Diplomások Köre" menüpontot kiválasztva juthatunk el a végzett hallgatókat összefogó oldalra (**11. ábra**). A szervezet bemutatása után jelentkezési lehetőséget találunk a

menüpontok között, majd a különböző általuk szervezett találkozókról találhatunk információkat. Az "ilyenek voltunk" menüpont alatt egy fotógyűjtemény kínál nosztalgizációs lehetőséget. Az egyetem, illetve az öregdiák szervezet saját logójával ellátott ajándéktárgyak értékesítése és az adományszervezés is a szervezet tevékenységi körébe tartoznak. Végzett hallgatóikkal a kéthetente megjelenő UNIV Pécs újságon keresztül is tartják a kapcsolatot. Tagsági és tagdíj rendszerük négy kategóriát különböztet meg: elvi, bázis, aktív, támogató (<http://www.pdk.ptk.hu>).

2001. májusában alakult meg a **Pázmány Péter Katolikus Egyetem Öregdiák Szövetsége** azzal a szándékkal, hogy végzett hallgatóiknak karközi lehetőséget teremtsenek arra, hogy ne szakadjanak ki végleg abból a szellemi közegből, amely annyi éven át otthonuk volt. A tagsági felvétel legfőbb kritériuma a "pázmányos" diploma. Ugyanakkor nem titkolt céljuk egyfelől az, hogy tagjaik támogassák az Alma Matert, hiszen ennek élő szelleme táplálja közös kezdeményezésüket. Másfelől az is, hogy tudjanak egymásról jóban és rosszban, hogy kölcsönösen érezhessék gondjaikkal sohasem maradnak egyedül. E célból kívánnak létrehozni egy olyan típusú levelezési adatbázist, amely lehetővé teszi az ÖDSZ illetve a tagság kölcsönös elérhetőségét. Tervezik továbbá a rendszeres klubélet beindítását, amely a későbbiekben az ÖDSZ fórumává válik. Érdeklődés esetén felkereshetőek honlapjukon keresztül is (**12. ábra**), ahol mind a jelentkezés mind az aktuális rendezvényeink kapcsán hasznos információkat találhatók (<http://www.ppke.hu/oreg/index.html>).

12. ábra: A Pázmány Péter Katolikus Egyetem alumni honlapja

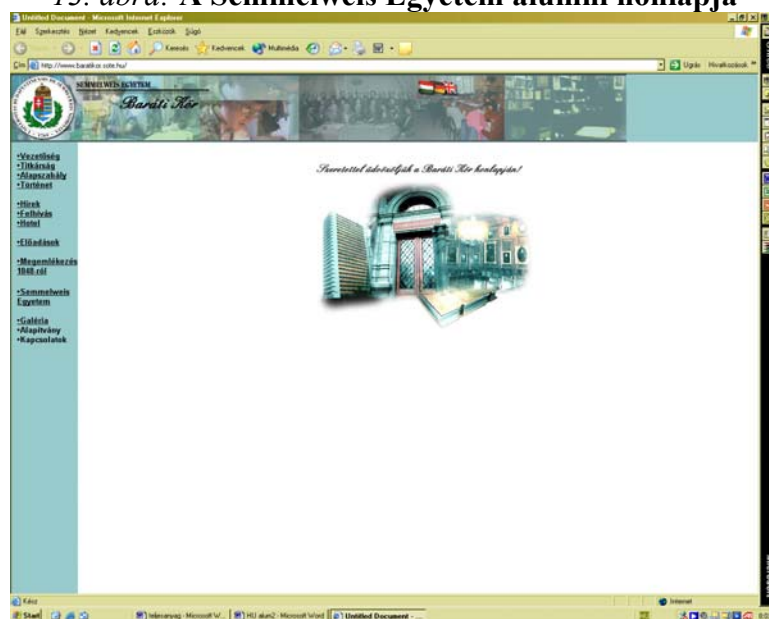

Forrás: <http://www.ppke.hu/oreg/index.html>

A **Semmelweis Egyetem** Baráti Körének megalakulását 1988-ban Prof. Dr. Somogyi Endre, az Egyetem akkori rektora kezdeményezte. A Baráti Kört azzal a gondolattal indította el a Magyar Orvosok Világszövetségének Kongresszusa alkalmával 1988 nyarán, hogy számos külföldi ország egyetemeit támogató társasághoz hasonlóan jöjjön létre a Semmelweis Orvostudományi Egyetemet is támogató egyesület, legyen egy Baráti Kör, amelynek tagja lehet az Egyetem minden volt orvos, fogorvos és gyógyszerész hallgatója, illetve oktatója; rajtuk kívül bárki, aki a Kör célkitűzéseivel egyetért, bárhol is él a nagyvilágban. Így a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Baráti Köre alapcéljában azért jött létre, hogy az Alma Matert, a Budapesti Orvostudományi Egyetemet és annak valamennyi jogutódját hagyományaiban tisztelve, őrizve, igyekezzon támogatást adni az Egyetem jelen és jövőbeni tevékenységeinek. A Kör ápolni kívánja az Egyetem hagyományait, nagy fiainak, tanárainak, tudósainak emlékét, ezen kívül a jelen kiemelkedő személyiségeinek munkásságát is széles körben kívánja ismertetni, népszerűsíteni. Az Egyetem múltjának, hírnevének öregbítése érdekében a Kör pályázatokat hirdetett meg, melyeknek témája az Egyetem e századi kiemelkedő oktató, iskolateremtő egyéniségei életútjának leírása, munkásságuk és tevékenységük mai hatásának bemutatása, különböző dokumentumok, emlékek gyűjtése volt, egyben ennek fő célja egy összefogó hagyományörzés azokról az idősebb kollegákról, akik maradandót alkottak az Egyetemen. A Kör éves programjában szerepel kórházlátogatással egybekötött kirándulások szervezése, az ország neves intézményeinek, tájainak megismerésére. Rendezvényeik tudósaik, kutatóik, oktató egyéniségeik emlékének ápolását, a tudomány egy-egy apró, ám igen érdekes szeletének felvillantását célozzák. Az előadásoknak nem szűken az orvosi tudományról szóló szokásos témái vannak, hanem egy kicsit változatosabb, más szemszögből való megközelítése az orvosi pályának, mint pl.: utazási beszámolók, saját élmények kongresszusi részvétel alkalmával, tapasztalatcsere tudományos ismeretekről. A művészetet pártoló orvosok egy-egy klubdelutánon közreműködve akár zeneművel, akár prózai fellépéssel, vagy az orvosok, fogorvosok, gyógyszerészek között oly gyakori képzőművészek saját kiállításukkal gazdagítva teszik élvezetessé az összejöveteleket. A Baráti Kör jelenleg több mint 1000 tagjának közel egyharmada külföldön él. Rendezvényeiken az elmúlt években számos külföldi tagjuk is előadott. Az évek során az Amerikai-Magyar Orvosszövetséggel kialakult kapcsolat eredményeként Egyetemük több hallgatóját és pályakezdő szakemberét sikerült amerikai tanulmányúthoz segíteni. Az elmúlt években a Magyar Orvostörténeti Társasággal is

sikerült szoros együttműködést kialakítani, több közös rendezvényt tartani. A Baráti Kör a fiatalok támogatását tekinti egyik fő célkitűzésének. Ennek a törekvésnek az elérésében külföldön élő tagok is segítséget nyújtanak, főleg azoknak a fiatal pályakezdő kollegáknak, vagy hallgatóknak, akik anyagi helyzetük miatt segítséget igényelnek. Az "Orvostudományi Képzésért Alapítvány" létrehozásával újabb lehetőség nyílt arra, hogy tanulmányutak alkalmával számos távoli ország megismerésére, szakmai élmények gyűjtésére adjon módot és segítséget a Kör. Támogatják a hallgatók sportversenyeit is. A megrendezésre kerülő jótékonysági hangversenyek bevételét rendszeresen közérdekű támogatási célokra fordítják. A Kör hozzájárul különböző egyetemi intézmények felújításához, jubileumi ünnepek költségeihez, tudományos fórumok, évfolyam-találkozók megrendezéséhez. Alapítványok számára nyújtott támogatást, hazai és külföldi tudományos utakhoz orvostanhallgatóknak és fiatal kollegáknak ad anyagi támogatást. A végzős orvos, fogorvos, gyógyszerész hallgatók avatásán a Baráti Kör emléklappal köszönti az avatandókat, egyúttal tájékoztatást ad a Kör létéről és felhívja a figyelmet a Baráti Kör soraiba történő belépésre. A Baráti Kör az Egyetem szerves része. Dinamikus fejlődése, népszerűsége biztosíték, hogy egyre több volt diákja és oktatója tudja továbbra is magáénak az Alma Matert (<http://www.baratikor.sote.hu>). Rendkívül informatív honlapjukat a **13. ábrán** mutatom be.

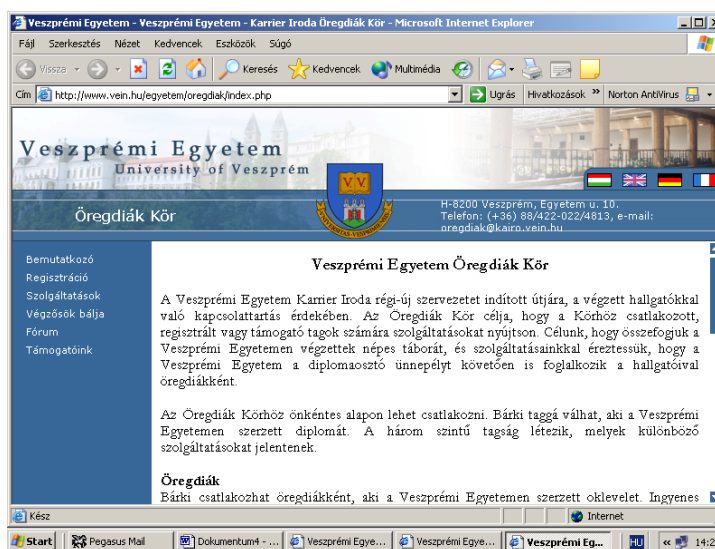
13. ábra: A Semmelweis Egyetem alumni honlapja

Forrás: <http://www.baratikor.sote.hu>

Agrárfelsőoktatási intézmények vonatkozásában említésre méltó a **Veszprémi Egyetem** alumni tevékenysége. Öregdiák Körük célja, hogy a Körhöz csatlakozott, regisztrált vagy támogató tagok számára szolgáltatásokat nyújtson, összefogja a Veszprémi Egyetemen végzetek népes táborát, és szolgáltatásaikkal éreztessék, hogy a Veszprémi Egyetem a diplomaosztó ünnepélyt követően is foglalkozik a hallgatóival öregdiákként. Az Öregdiák Körhöz önkéntes alapon lehet csatlakozni. Bárki taggá válhat, aki a Veszprémi Egyetemen szerzett diplomát. A háromszintű tagság létezik, melyek különböző szolgáltatásokat jelentenek. Ingyenes szolgáltatásként elektronikus hírlevelet biztosítanak a tagok számára. Szolgáltatásaikat igénybe vehetik, azonban kedvezményt nem tudnak biztosítani. Csatlakozni a honlapjukon **(14. ábra)** lévő űrlap kitöltésével lehet. A kitöltött űrlap segítségével veszik fel a kapcsolatot és küldenek értesítést szolgáltatásaikról. Internetes elérhetőségük és postai címük megadásával várják a kapcsolatfelvételt és további javaslatokat, ötleteket az együttműködés területeire vonatkozóan (<http://www.vein.hu/egyetem/oregdiak/index.php>).

14. ábra: A Veszprémi Egyetem alumni honlapja

Forrás: <http://www.vein.hu/egyetem/oregdiak/index.php>

A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen, a mai **Szent István Egyetemen** 1995-ben alakult meg a Gödöllői Egyetem volt Diákjainak Baráti Egyesülete, amely civil szervezet többek között feladatául tűzte ki a végzett mérnökök összefogását, helyzetük, élet- és munkakörülményeik vizsgálatát. A Gödöllőn végzett agrármérnökök száma –

beleértve a mezőgazdasági gépészmérnököket is – meghaladja a 30.000 főt. Az itt végzettek száma az összes agrárfelsőoktatási intézményben végzetteknek több, mint 30 százalékát teszi ki (**Vajdai, 2002.a.**). Tevékenységük fő irányai a következők: a diplomások összefogásával támogatni

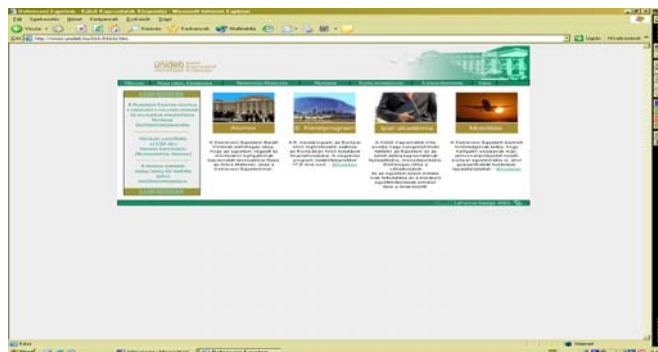
- az agrártermelés és feldolgozás jövőbeni fejlesztését,
- az oktatási és kutatási intézményrendszer fennmaradását és arányos fejlődését,
- az agrárgazdaság modernizálását és a vidéki települések polgárosodását, az agrárgazdaság komplex és fenntartható fejlesztését, az emberi erőforrások folyamatos bővítését,
- a felsőoktatás alap- és szakirányú valamint tudományos továbbképzési programjainak megvalósítását,
- a tananyagok korszerűsítését,
- a gyakorlatorientált termelésfejlesztési, illetve szaktanácsadási tevékenység megvalósítását,
- a hallgatókkal és a várossal való kapcsolat ápolását.

Az egyesületnek mintegy 3.500 tagja van, amely közül 1.500 rendszeres kapcsolatot tart és munkájukat segíti. Tagjaik sorában nem csak idősebbek, hanem egy-két éve végzettek is nagy számban jelen vannak. Az utóbbiak megkeresése és véleményük kérése az oktatáshoz történő visszacsatolás, a képzési irányok és arányok megállapítása, továbbá a gyakorlati élet követelményeihez történő jobb alkalmazkodás miatt fontos. Szeretnének nagyobb hangsúlyt fektetni az anyaintézmény és a végzettek közötti intézményes kapcsolatok erősítésére is. Szeretnék, ha a tudomány és a gyakorlat között szorosabb kapcsolat alakulna ki. Megyei klubokat szerveznek azzal a céllal, hogy hallgatóikat bekapcsolják az adott megye problémáinak megoldásába, megismerjék a megye vezetését. A hallgatók kialakíthatják leendő munkahelyeiket, amely nem egy utolsó szempont napjainkban. A klubok a megyétől pénzügyi támogatásban részesülnek tevékenységeikhez (http://www.szie.hu/ujsag/iv_10/28.html).

Felismervén a végzett hallgatókkal való kapcsolattartás szükségességét és jelentőségét, a jogelőd **Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudomány Kara** 1998-ban elkezdte szervezni Baráti Körét. A végzett hallgatók akkor 15 évre visszamenőleg

lettek felkeresve egy kísérő levéllel és kérdőívvel, ami jelentkezési lapként is szolgált egyben. A visszajelzett egykori hallgatók adataiból felépült egy adatbázis, mely kb. 200 tagot tartalmaz. A tagok rendszeresen egy hírlevél és Internetes honlap segítségével tájékozódhattak az anyaintézményben történő aktuális eseményekről és a számukra szervezett rendezvényekről. 2000. január 1-óta az egyetemi egyesüléssel összhangban megtörtént az alumni tevékenység integrálása is, vagyis egy központi koordinációs iroda létesült, ami segíti a korábbi intézmények baráti köreinek, alumni munkatársainak tevékenységét. A centralizáció ellenére tiszteletben tartva az egyes jogelőd intézmények hagyományteremtő törekvéseit, minden egyes "baráti kör" a már az integráció előtt megkezdett módon folytatja munkáját, mivel az egykori diákok a jogelőd intézmények egykori diákjai, így elsősorban az egykori alma materhez kötődnek nem pedig a végzésük óta létrehozott új intézményhez. A Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karán egy rövid, átmeneti szünet után, mely során átgondolásra került ezen tevékenység és a hozzá fűződő valamennyi célkitűzés, 2003. november végén újult erővel és szervezeti formában folytatja, illetve újra megkezdte munkáját a DATE Baráti Kör. Az integráció előtt már létező baráti körök segítségével párhuzamosan a Debreceni Egyetem központi alumni szervezete igyekszik a 2000 után végzett valamennyi hallgatót összefogni és tartalmaz együttműködési lehetőséget kínálni nekik **(15. ábra)**. Alapvető célként fogalmazódik meg, hogy a már nagy és bevált hagyományokkal rendelkező tengerentúli és nyugat európai gyakorlatokra építve szerveződjön meg intézményünkben az alumni tevékenység. A különböző tudományterületekben rejlő potenciált kihasználva törekedjünk megteremteni az intézmény tudományos és közösségi életének fejlesztését, melyben alapvető szerep hárul az alumni irodán és a baráti körökön keresztül egykori diákjainkra.

15. ábra: A Debreceni Egyetem alumni honlapjának elérhetősége

Forrás: <http://www.unideb.hu/kkkfo.htm>

A bemutatott magyarországi példák alapján megállapítható, hogy alapvetően hasonló célkitűzésekkel jönnek létre a végzett hallgatókat összefogó szervezetek, de tevékenységi köreiket, az együttműködések területeit tekintve rendkívül változatos képet mutatnak, ami elsősorban az intézmények képzési szakterületéből fakad. Külföldi tapasztalataim és elsősorban amerikai szakirodalmak bemutatása során említett együttműködési lehetőségek nagy része megtalálható a magyar gyakorlatban is, de ugyanakkor hozzá kell azt is tenni, hogy akkora intézményrendszerrel nálunk még sehol sem működnek alumni irodák, illetve szervezetek, mint az Amerikai Egyesült Államokban.

2.3.3. Munkaerőpiaci visszajelzések – karrierkövetés

Az oktatási intézmények hatékonyságának tényleges mérése tulajdonképpen csak utólag, a végzetek elhelyezkedése után következhet be, mikor is a munkáltatók, a munkatársak és a diplomás munkavállalók együttesen adnak számot a beilleszkedés tapasztalatairól. Ezáltal minősítik a diplomák értékét, illetve az intézmények tájékoztató instrukciókat kaphatnak fejlesztési munkálataikhoz. Ez a fajta vizsgálat még nem általános, de már folynak próbálkozások (**Vámos, 2002**).

Az UnivPRESS-ranking© készítői is hangsúlyozzák a **munkaerőpiaci visszajelzések fontosságát**. A felhasználók ezen kiemelten lényeges csoportjával az intézményesült kapcsolatok még csak most épülnek ki. Kiemelik a karrierkövetés jelentőségét és a felhasználói szféra képviselőivel, elsősorban a kamarákkal, munkaügyi központokkal, regionális intézményekkel való tartalmi munkában megnyilvánuló partnerség kialakítását (**UnivPRESS-ranking©, 2002**).

Emőkey (2001) élesen bírálja írásában a több évtizede kialakult mezőgazdasági képzési rendszert. Hangsúlyozza, hogy a tartalmi struktúrát, a tanítandó tananyagot főntről előíró, bemeneti szabályozású, a szakmai élettel, a valóságos szakmai problémahelyzetekkel és problémákkal kapcsolatban nem lévő szakmai képzés megérett a változtatásra. Vagyis indokoltta vált egy másik, a korábbiaktól eltérő, a megváltozott körülményekhez igazodó koncepció alapján egy olyan új tanulásszervezési eljárás

megkeresése, mely a tanulás való céljai mentén szervezi meg a képzést és **a hangsúlyt a kimenetre fekteti**, arra, hogy a valós igények alapján milyenné váljon a képzésben résztvevő a képzési folyamat hatására.

A végzett hallgatók karrierkövetésére, a friss diplomások életpálya-vizsgálatára mind országos szintű, mind intézményekhez kötött egyedi és ebből kifolyólag igen különböző kezdeményezések történtek már és történnek is folyamatosan. Hozzá kell azonban tenni, hogy nem túl nagy számban. Pedig az intézmények számára igen fontos visszacsatolást jelent a végzett hallgatók utólagos véleménye, illetve a náluk megszerzett mind elméleti, mind gyakorlati tudás alkalmazhatósága a munkaerőpiacon. A végzett hallgatók az intézményeknek kiváló reklámjai lehetnek, de ugyanakkor negatív reklámjai is, ha folyamatosan és nagy számban nem tudnak vagy csak képzettségükhöz nem méltó szinten tudnak csak egyes diplomákkal elhelyezkedni, illetve ha az intézményben megszerzett tudás nem igazán alkalmazható, vagy éppen nem elégséges a munkaerőpiaci elvárásokhoz. **Polónyi (2003)** is megerősíti tanulmányában, hogy **a diplomások elhelyezkedésének és munkapiaci helyzetének vizsgálata új keletű a hazai oktatáspolitikai elemzések területén**. Az első ilyen elemzések néhány éve láttak napvilágot.

Bilik István a Felsőoktatási Konferenciák Szövetségének titkára 2003. júniusában a FIDÉV workshop-on tartott előadásában beszámolt arról, hogy felmérést végeztek a felsőoktatási intézmények között arról, hogy végeznek-e hallgatói nyomkövetést és ha igen hogyan. Megállapításai a következők voltak: (1) **nem végeznek** ilyen vizsgálatot, (2) **végeztek** ilyen vizsgálatot, de a kis végzett hallgatói érdeklődés miatt abbahagyták, (3) **végeznek** ilyen vizsgálatot, de nem egységes elvek szerint, (4) a vizsgálatot általában az **egyes karok** végzik (nem minden kar), (5) **össz-intézményi felmérést/értékelést nem végeznek**. A követési módszerek igen változatosak: (1) alapvető különbségek vannak az intézmények és a kérdezési tematikák között, (2) van, ahol a stabil munkahelyen levőket kérdezik a munkahelyi körülményekről, a munkahely és az iskola, a kérdezett és az iskola megmaradt/újraindult kapcsolatairól, (3) van, ahol a munkahelyet kérdezik az ott elhelyezkedettekről, (4) van, ahol hosszabbtávú, van ahol rövidtávú információkat kérnek, (5) van, ahol csak a szerzett szakmában történő elhelyezkedésről érdeklődnek (**Bilik, 2003**).

A felsőoktatás tömegesedésével egyre jobban oda kell figyelni a végzős hallgatók munkaerőpiaci helyzetének változására. Az új képzési struktúra első végzett diplomás korosztályainak kibocsátásával párhuzamosan a prognózis mellett a visszajelzés igénye is egyre erőteljesebbé vált. Ennek érdekében először intézményi kezdeményezések történtek, majd elindult egy országos program az Oktatási Minisztérium "megrendelésére" és finanszírozásával, melynek szakmai feladatait a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének szakember gárdája látta el. Ez a **Fiatál Diplomások Munkaerőpiaci Életpálya - Vizsgálatának** kutatási programja (FIDÉV), amely mindeddig a legnagyobb szabású kezdeményezés. A végzős hallgatók követésének célja, hogy a hallgatók, felsőoktatási intézményekbe jelentkezők, a felsőoktatási intézmények, a munkaadók és a Minisztérium visszajelzést kapjanak arról, hogyan ítélik meg a végzettek munkaerőpiaci helyzetüket, elvárásaik teljesülését, a tanult ismeretek használhatóságát. Eddig az 1998-ban és az 1999-ben végzettek életpálya követése valósult meg. 1999 szeptemberében keresték meg az 1998-ban végzetteket. Állami felsőoktatási intézmények nappali tagozaton végzett hallgatóit keresték meg, összesen 20.446 főt, 51 intézményből. 6850 visszaküldött kérdőívet dolgoztak fel, a visszaküldési arány 33,5% volt. 2000. szeptemberében indult a második fázisa a felmérésnek, amikor az 1999-ben végzetteket keresték meg, összesen 26.998 főt. A vizsgálatba bevont felsőoktatási intézmények körét kibővítették az egyházi és magán felsőoktatási intézményekkel. Az intézmények száma 35 volt, ami csak az integráció miatt csökkent. 5808 visszaküldött kérdőívet tudtak feldolgozni, ami 22,5 százalékos visszaküldési aránynak felel meg. A kutatás módszertana az önkitöltős kérdőívek elemzésén alapult. A 37 kérdés tematikus blokkjai: végzettség, foglalkozás és munkahely-munkakör definiálása, kereset és elégedettség, a munkában használt készségek, továbbképzési helyzet. *Fábri György* cikkében figyelmeztet arra is, hogy egy karrierkövetéses vizsgálat célkitűzéseinek megbízó általi tisztázatlansága sok félreértés forrása lehet. E mögött többnyire valóságos, súlyos dilemma húzódik meg: vajon egy karrierkutatás a felsőoktatás-politikai döntéshozatalhoz vagy a szolgáltatást igénybe vevő továbbtanulók döntéseihez kínál információkat. A két szempont nem feltétlenül mond ellent egymásnak, de érzékelhető, hogy más helyiértéket, jelleget és értelmezést kapnak ugyanazok a megállapítások az eltérő kontextusokban (**Fábri, 2001.b.)** (<http://www.om.hu>) (**FIDÉV workshop, 2003**).

Maradva még az országos szintű vizsgálatoknál, említésre méltó az a felmérés, illetve tanulmány, amit az Universitas Press Képzési és Információs Ügynökség és a Jeltárs Jelenkor Társadalomkutató Műhely készített. Kérdőíveiket nappali tagozatos hallgatókkal töltették ki a 2000-2001-es tanév első félévében. Összesen 2089 sikeres interjú készült. A felmérés célja a **felsőoktatási intézmények rangsorolása** (presztízsrankingsor) a hallgatói vélemények alapján, melyek a diákok közérzetére, szakmai előmenetelük segítésére, az oktatás és a diploma versenyképességére, színvonalára irányultak. A felmérés eredménye, illetve a felállított rangsorok igen vegyes fogadtatást kaptak, sokan vitatják ilyen-olyan okok miatt és megkérdőjelezzik a felmérés objektivitását, az intézmények megfelelő reprezentativitását. Egy azonban biztos, Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban több évtizede készülnek hasonló rangsorok és ezek igen fontos szerepet töltenek be a felsőoktatás értékeléséről folytatott vitákban, hiszen a felhasználó (szülő, diák, jövőző alkalmazó) szempontjából közelítenek a felsőoktatási intézményekhez.

Federkeil (2003) írásában a németországi helyzetre utalva jegyzi meg, hogy a **presztízsrankingsoroknak**, mint a felsőoktatási intézmények minősítésének egyik lehetséges módjának, nincsenek nagy hagyományai. 1989-ben a *Der Spiegel* hetilap tette fel a kérdést: Melyik egyetem a legjobb? Azóta számos presztízsrankingsor jelent meg Németországban, hozzáteszi, hogy igen eltérő megközelítéssel. Nagy többségük csak lapok (*Der Spiegel*, *Focus*, *Handelsblatt*) által készült, vagy lapokkal együttműködve (a **Centre for Higher Education Development** és a *Stern* magazin). Ezen rangsorok célcsoportja nem elsősorban a felsőoktatási rendszer, hanem az azon kívül álló közönség. Eszköz a fogyasztók (pályaválasztás előtt állók, szüleik, hallgatók egyetemek közötti vándorlása, munkáltatók) tájékoztatása szempontjából. Vagyis a presztízsrankingsorok **az intézmények értékelésének egyik külső eszköze**. A leglényegesebb különbség a rangsorok és általában az intézmény-értékelések között az, hogy a rangsorok nem térnek ki egyáltalán az okok feltárására, ismertetésére. Ha a rangsor célja valósághűen bemutatni a minőséget, akkor nem terjedhet ki intézmények egészére, hanem csak tanszékekre, kurzusokra. Az intézmények nem homogének, nem tekinthetők egységként a rangsorolásnál. Sőt még a kisebb szervezeti egységeken belül is lehetnek különbségek az egyes tevékenységek minőségére vonatkozóan (oktatás, kutatás). Végso soron a presztízsrankingsorok alkalmasak arra, hogy feltárják az intézmények gyenge pontjait, így a minőségbiztosítás első szintjének tekinthetők.

Miután Németországban nincs országos szintű minőségbiztosítási rendszer, egyre több felsőoktatási intézmény alkalmazza a CHE rangsorolási módszert.

Gabrick (2003) is megerősíti egyik cikkében, hogy **az oktatás árucikké vált** és a fogyasztók igyekeznek igen körültekintően megbizonyosodni arról, hogy pénzükért milyen színvonalú és értékű szolgáltatást, illetve "terméket" kapnak. Miután a társadalom az oktatásról, mint árurol gondolkodik, a presztízsrangsorok így ennek a felfogásnak a természetes következményeinek tekinthetők. Másrészt pedig az oktatási intézmények is szeretik látni, hogy hol állnak ebben a rangsorban a többiekhez képest. Nyilvánvalóan a legelső helyen szeretnék magukat találni. Érdekessége a dolognak, hogy a hallgatók intézményválasztási döntésében – szerinte - a rangsoroknak nincs nagy jelentősége. A rangsorok elsődleges célja nem az intézmények minősítése, hanem a különbözőségek érzékeltetése. A szülők azok, akik nagyon érzékenyek ezekre a megkülönböztetésekre, az intézményi rangsorokra.

Az említett magyarországi presztízsrangsor készítői is hangsúlyozzák, hogy a rangsor szemlélete felhasználó-központú, vagyis a hallgatók, a munkaerőpiac és a felsőoktatás gazdasági-regionális partnereinek szempontjait érvényesíti. Bármennyire is lényeges a presztízsz, természetesen nem helyettesítheti az objektív mutatók szerinti értékelést és nem is mosható azzal össze. Egyfajta **orientációt nyújt a felhasználóknak** és ugyanakkor **"elgondolkodtatja" az intézményeket** az egyes rangsorokban való elhelyezésük kapcsán. A Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kara a képzés, a diploma értéke, piacképessége vonatkozásában az összesített rangsorban az első helyre került, az önképzés, a szakmai előrejutás segítése vonatkozásában pedig a második helyre. Az intézménnyel való azonosulás vonatkozásában az összesített rangsorban ismét második helyre kerül a Kar. Az egyes alrangsorokban való helyezések mindenképpen elgondolkodtatóak (**Tóth, 2002**) és (**UnivPRESS-ranking©, 2002**).

Szintén országos méretűnek nevezhető hallgatói felmérést végzett egy kutatócsoport, mely négy intézmény hallgatóira terjedt ki: Szent István Egyetem Élelmiszertudományi Kara, Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kara, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természettudományi Kara, Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kara. A felmérés névtelenül történt az 1999-2000 évek folyamán. Alapvetően négy problémakört

vizsgáltak: (1) milyen a hallgató viszonya az alapvető emberi értékekhez, (2) az intézményválasztásnál mely szempontok és milyen mértékben játszottak közre, milyen kép él az egyes intézményekben tanuló hallgatókban saját intézményükről és más magyar felsőoktatási intézményekről, (3) hogyan ítélik meg képzésük egészét, mit gondolnak, mennyire járul az hozzá személyiségük formálódásához, (4) a végzést követően milyen munkaköröket szeretnének betölteni, milyen képet alakítanak ki jövőendő pályájukról. Ezek az információk rendkívül hasznosak az intézmények számára, hiszen ezek ismeretében alakítható ki a felsőoktatási stratégia egészét szolgáló intézménykép és az arra épülő hatékony beiskolázási tevékenység. **(Lakner et al., 2002.a.).**

Áttérve néhány igen színvonalas intézményi szintű példa ismertetésére, elsőként a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen folyó munkát emelném ki. A felhasznált tanulmány szerzői is hangsúlyozzák, hogy a fokozódó teljesítménykövetelmény, illetve verseny miatt a hallgatók az oktatást egyre inkább szolgáltatás jellegűnek fogják fel, igényességében, minőségében nagyban érdekeltté válnak. Igen nagy hangsúlyt fektetnek mind a hallgatók, mind a volt hallgatók véleményére és ezeket felhasználják a képzésfejlesztés során. Kérdőíves felmérést végeznek minden félév végén értékelvén az egyes tantárgyak oktatóinak munkáját, továbbá az ötödéves hallgatók visszatekintő módon, hosszabb időszakot átfogva értékelik az oktatás egészét. Harmadik fázisa ennek a folyamatnak a munkaerőpiaci értékelés, melynek során a volt hallgatók – már néhány éves munkatapasztalattal – saját tapasztalataik tükrében nyilatkoznak az egyetemi képzés egészéről, elhelyezkedési lehetőségeikről **(Kerékgyártó et al., 2002.a.)**

Patkós is megerősíti cikkében, hogy a felsőoktatási rendszer kiterjedésével, egyre növekvő ráfordítási igényeivel a társadalom egyre áttekinthetőbb képet igényel a képzési folyamat hatékonyságáról, követi a képzést igénybevevő egyre sokrétűbb társadalmi háttérű diákság elvárásaihoz igazodó oktatási módszereket **(Patkós, 2002).**

1997-ben fogalmazódott meg a Műegyetem Ifjúsági Egyesület és a Budapesti Műszaki Egyetem Egyetemi Hallgatói Képviselőlet akkori vezetésében a gondolat, hogy a végzős hallgatók elhelyezkedésének, az Egyetemről alkotott véleményének megismerésére egy felmérést készít. Az elkészített tanulmány az Egyetemi Tanács ülésén is sikert aratott, s

a Tanács határozatot hozott annak a következő években való megismétléséről. Ennek eredményeképpen készült el a felmérés az 1998-ban, 1999-ben, 2000-ben és 2001-ben végzettek körében immár egyetemi feladatként a Diákközpont felügyelete alatt (www.karrier.bme.hu).

A Széchenyi István Egyetemen 2002. októberében került sor az 1998-ban végzettek megkeresésére. Kérdőívükben hét témakörben tettek fel kérdéseket: családi helyzet, elhelyezkedési körülmény, munkahely, karrier, vélemény a képzésről, továbbtanulási igény, alma mater szerepe (**Ferenczi, 2003.b.**).

A Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán 2002 őszi szemeszterében első alkalommal végeztek végzett hallgatóik körében karrierkövetéses vizsgálatot. A kutatás célja a Karon folyó képzés fejlesztésének elősegítése, minőségének emelése, a Kart választani kívánó leendő hallgatók informálása a végzés utáni elhelyezkedési lehetőségekről. Kérdőívük 5 oldalon 42 kérdést tartalmaz és három fő csoportra oszthatók: családi és iskolázottsági háttér, munkaerőpiaci beilleszkedés jellemzői, egyetemi képzés értékelése (**Kun, 2003**).

A végzett hallgatók nyomonkövetésének igen komoly és tanulságos mintájával találkozhatunk – agrár-felsőoktatási intézmények közül – a volt Gödöllői Agrártudományi Egyetemen, a mai Szent István Egyetem gödöllői campusán. 1995-ben megalakították a Gödöllői Egyetem volt Diákjainak Baráti Egyesületét (GEDBE) azzal a céllal, hogy összefogják az ott végzett mérnököket és folyamatosan vizsgálják helyzetüket, élet-és munkakörülményeiket. FVM támogatással 1997-ben kezdték el kérdőíves felméréseiket. Több tízezer adat beérkezése és feldolgozása után fogalmazták meg megállapításaikat, amelyek természetesen nem reprezentálhatják a teljes agrárértelmiség helyzetét, azonban mégis tájékoztatást nyújthatnak az egész "agrárszakember gárda" jelenlegi helyzetéről. A szakemberek számbavétele, életkörülményeik folyamatos elemzése, a jövő agrárgazdaság fejlesztése, valamint a képzés szempontjából nélkülözhetetlen alapot jelent. A széleskörű felmérés eredményeit egy kiadvány formájában nyilvánosságra hozták, melyben a következő főbb csoportokba rendezték a vizsgált kérdésköröket: (1) a magyar agrárértelmiség életkörülményei, életminősége, (2) az agrárgazdaság helyzetével kapcsolatos

vélemények, (3) javaslatok az agrár-felsőoktatás korszerűsítésére, (4) javaslatok az agrárágazat jövőbeli fejlesztésére (Vajdai, 2002.a.).

Nevezett vizsgálatoknak az eredményeit "Az eredmények kiértékelése" c. fejezetben folyamatosan összevetem saját eredményeimmel, megállapításaimmal.

2.4. Az agrár felsőfokú végzettségűek szerepe a vidék gazdasági és társadalmi fejlődésében

Annak ellenére, hogy a vidékfejlesztés témakörében egyre több publikáció jelenik meg a hazai és nemzetközi szakajtóban, a szakemberek körében **még nincsen egységesen elfogadott vidékfejlesztési definíció**, erősíti ezt meg Forgács (2003) is. Ez szerinte részben azzal magyarázható, hogy a tudományos kutatás még nem jutott el arra a szintre, ahol a tartalmi meghatározás egy széleskörű konszenzuson alapuló megoldáshoz vezetett volna.

A vidékfejlesztési politika **több, más politika metszéspontjában helyezkedik el**. Kapcsolata rendkívül szoros az agrárpolitikával, de a foglalkoztatási politikával, területfejlesztési politikával, szociális politikával, valamint az ipar-és egyéb gazdaság politikai szegmensekkel fennálló kapcsolatai is hangsúlyozandók. A vidékfejlesztés a helyi erőforrások együttes mozgósítására ösztönöz. Az emberi erőforrások mellett, a természeti erőforrások, az ökológiai, a kulturális értékek, a környezeti szempontok egyaránt a fejlesztés fontos szempontjaiként jelennek meg (Fehér, 1998).

"A vidékfejlesztés legfontosabb célja a humánerőforrás fejlesztés, a képzés és közösségfejlesztés, a szakmai és munkakultúra fejlesztés, a párbeszéd, a helyi identitás-, hagyomány- és értékörzés" (Font, 2001).

Sarudi (1997.a.) megfogalmazása szerint a vidékfejlesztési politika a **regionális politika része**. Legfontosabb feladata pedig az, hogy hozzájáruljon a vidéki lakosság életkörülményeinek, foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségeinek javításához, segítse a termőhelyi adottságokhoz igazodó, jövedelmező mezőgazdasági termelés kialakítását, a természeti erőforrások megőrzését és mozdítsa elő a vidéki társadalmi

közösségek fejlesztését, a helyi hagyományok fennmaradását és ápolását. A vidékfejlesztés feladataiból vezethetők le annak funkciói. Ezek egyik része a mezőgazdaságra, a másik része pedig a nem mezőgazdasági tevékenységekre vonatkoztatható. A mezőgazdaságot illetően az ágazat gazdasági, ökológiai és társadalmi-kulturális szerepét kell kiemelni. A nem mezőgazdasági tevékenységek vidékfejlesztési funkciói kiterjednek a foglalkoztatási alkalmak bővítésére, az egészségügyre, a továbbképzés fejlesztésére, az üzleti és pénzügyi szolgáltatásokra, a szaktanácsadásra, valamint a kommunikációs rendszerek kiépítésére.

Kapcsolódó tanulmányában **Kovács (2003)** is kétféle **”vidékfejlesztési forgatókönyvet”** említ: a mezőgazdasághoz kötődőt és a mezőgazdaságon kívülit.

Márczis (2002) a vidékfejlesztést a területpolitika fontos, ám sajátos, mással össze nem mosható elemeként definiálja. Nem azonos a területfejlesztéssel és az agrárium fejlesztésével, de egyiktől sem lehet független. Szorosan összefügg az **ökoszociális gazdaság fejlesztésével**, azaz a helyi gazdaságfejlesztés, a szociálpolitika és a környezetgazdálkodás legkorszerűbb irányjaival, a képzési- és kulturális politikával, a demokratikus társadalmi modellek fejlődésének kérdéseivel. Földrajzi területei a ritkán lakott térségek, falvak, illetve az agrár hagyományokra épülő kisvárosok. Vagyis a vidékfejlesztés egy sajátos, integratív jellegű szakterület, melyet a huszadik század második felének gazdaságfejlődéséből eredő, a fejlett világ rurális területeit hátrányos helyzetbe hozó folyamatok ellensúlyozásának szándéka keltett életre, mintegy húsz évvel ezelőtt Nyugat-Európában.

Nagy (2003) is megerősíti, hogy a vidékfejlesztés **multifunkcionális tevékenységrendszer integrációja**. Ennek megfelelően különböző támogatási forrásokra kell hogy támaszkodjon. Hangsúlyozza az alapképzés, felnőttoktatás és továbbképzés fontosságát, kiemelve a gyakorlati boldogulás elősegítését, ellentétben az égisz érő szellemi szint ostromlásával. Javasolja, hogy megszüntetés helyett az iskola legyen a helyi **”e”** korszak fejlesztésének központja, a teleház, a könyvtár, a helyi kézi és háziipar feltámasztója, oktatás szervezője. A hagyományörzés összefogója, a közösségi kommunikáció bonyolítója, a népszokások és hagyományok gyűjtője, terjesztője és ápolásának szervezője. Vagyis az oktatást vidéken nem megszüntetni, hanem az integrált szellemi feladatok érdekében fejleszteni kell.

Jávor (2003) úgy fogalmaz cikkében, hogy "amikor vidékfejlesztést említek, akkor a **vidéken élő emberek életminőségének a javítására** gondolok, mégpedig társadalmi, környezeti és gazdasági szempontból egyaránt".

A vidékfejlesztés olyan **komplex tevékenység**, melynek végső célja az, hogy a vidéki térségek a társadalomban betöltött funkcióik ellátására tartósan képesek legyenek. Magyarországon a vidékfejlesztés az ország területének közel 85 százalékát érinti. Idézett szerzők tanulmányukban 15 hosszú távú vidékfejlesztési prioritást fogalmaznak meg, melyek közül csak néhányat emelnék ki:

- a vidék gazdasági bázisának erősítése, megszilárdítása, a gazdasági tevékenységi kör diverzifikálása,
- a vidéki foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítása,
- a vidéki életkörülmények és életfeltételek javítása,
- a vidék szellemi színvonalának emelése, a felnövekvő nemzedék számára esélyegyenlőség megteremtése az oktatásban,
- az agrárgazdaságban a struktúraváltással és vidékfejlesztéssel összefüggő oktatás, kutatás és szaktanácsadás támogatása,
- az agrárgazdaság foglalkoztatási szerepének megőrzése (**Dorgai et al., 1998**).

Idézett szerző kritikaként fogalmazza meg, hogy Magyarországon a vidékfejlesztés még mindig az elmaradott falusi térségek gazdasági fejletlenségének a felszámolására irányul. Ilyen térségekben az a paradox helyzet áll elő, hogy bár a mezőgazdasághoz szükséges agroökológiai adottságok többnyire az országos átlag alattiak, mégis a mezőgazdaságon és az önkormányzatokon kívül más foglalkozató nincs, mert az ilyen térségeket a külföldi és a belföldi működő tőke egyaránt elkerüli. Annak érdekében, hogy a magyar mezőgazdaság ne legyen vesztese EU csatlakozásunknak és ne csökkenjen az ágazat foglalkoztatottsági szerepe, az agrárszakemberek a vidékfejlesztés címszó alatt agrárfejlesztést szeretnének látni. Egyebek mellett ezzel magyarázható az is, hogy az agrárfelsőoktatási intézmények vidékfejlesztési szakokat, tanszékeket létesítettek. A magyar SAPARD előcsatlakozási program keretén belül Magyarországon belül a legkülönbélebb települési társulások jöttek létre, és ennek megfelelően készültek a SAPARD kistérségi programok. E programok készítése során az országban több

kistérségben helyi akciócsoporthoz alakultak. Ők a legkülönbözőbb szakmai előképzettséggel rendelkeznek és számukra a vidékfejlesztés a klasszikus piacgazdaság működési zavarainak gyógyítására szolgál. Tevékenységük során a humán erőforrás, ezen belül is a felnőttoktatás legkülönbözőbb formái, valamint a mezőgazdaság környezetvédelmi és foglalkoztatottsági funkciója megkülönböztetett igényt képvisel. **(Kovács, 2000).**

”A mezőgazdaság a vidékfejlesztésnek csak egy tényezője, bár kétségtelen, hogy a vidéki élet gerince, hiszen a vidék felzárkóztatása és előrehaladása nem képzelhető el életképes agrárgazdaság nélkül” **(Sarudi, 1997.b.).**

Nagy és Pető (1997) szerint a nehezen definiálható vidékfejlesztésnek többféle dimenziója van. Ezek a dimenziók nem önálló életűek, hanem ok-okozati összefüggésben állnak egymással. Elsődleges dimenziója anyagi-gazdasági természetű. Ennek eredője vagy vetülete a társadalmi dimenzió. A fejlett jóléti társadalmak példája szerint érdemes külön kategóriaként kezelni egy harmadik dimenziót is, ennek a neve talán tárgyasult környezet, a vizuális valóság, a vidék megjelenése lehet.

A jövőre nézve **Forgács (2003)** így fogalmaz: ”a mezőgazdaság nem játszhatja már a motor szerepét a vidék gazdaságának fejlődésében, de részvétele és fontossága a vidéki gazdaság gyarapításában sem meg nem kérdőjelezhető, sem nem mellőzhető. A mezőgazdaság vidékfejlesztésbeni szerepének mértékét alapvetően a kapott támogatások agysága határozza meg és csak kisebb részben a szektor belső erőforrásai. A vidékfejlesztésben a mezőgazdaság által vállalható szerep egyrészt a szabályozási környezettől függ, másrészt attól, hogy ebben a környezetben a mezőgazdaság mennyire képes erőforrásait mozgósítani és hatékonyan felhasználni”

A csatlakozás után Magyarország is jogosult az EU fejlesztési támogatásait (Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap) igénybe venni. A Strukturális Alapok – mint az korábban már ismertetésre került – négy alapot foglal magába, melyek mindegyike fontos a vidékfejlesztés szempontjából, bár elnevezésük alapján látszólag csak az EMOGA és a HOPE kötődik a vidékhez, illetve a mezőgazdasághoz. Az EMOGA egy sajátos alap, amely két részlegről áll, az Orientációs Részleg az un. strukturális intézkedések

támogatási forrása (ez a részleg a SA-hoz tartozik), a Garancia Részleg pedig az un. kísérő intézkedéseket támogatja.

Azt, hogy a Strukturális Alapok támogatásait milyen célokra vehetjük igénybe, a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) és a hozzá kapcsolódó operatív programok határozzák meg. A támogatással kapcsolatos konkrét pályázatok tartalmát pedig, már az operatív programok program-kiegészítő dokumentumai jelzik. A NFT három fő célkitűzése:

- gazdasági versenyképesség fokozása,
- humánerőforrások jobb kihasználása,
- jobb minőségű környezet és alpinfrastruktúra, kiegyensúlyozottabb regionális fejlődés.

A NFT öt operatív programot tartalmaz, melyeknek célkitűzései az alábbiak:

- **Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program (AVOP):** (1) a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása, (2) a vidék felzárkóztatásának elősegítése.
- **Humánerőforrások Fejlesztése OP (HEFOP):** (1) a foglalkoztatási szint növelése, (2) a munkaerő versenyképességének javítása, (3) a társadalmi befogadás elősegítése.
- **Környezetvédelem és Infrastruktúra OP (KIOP):** (1) a környezet védelme és javítása, (2) a közlekedési hálózat javítása a hazai közlekedési infrastruktúrába történő beruházásokkal.
- **Gazdasági versenyképesség OP (GVOP):** (1) a tudásalapú gazdaság és az innovációs kapacitások fejlesztése, (2) a technológia-intenzív ipar és szolgáltatások fejlesztése, (3) a kis- és középvállalkozások fejlesztése a gazdaság dualitásának csökkentése érdekében.
- **Regionális fejlesztés OP (RFOP):** (1) természeti, kulturális értékekben gazdag térségek belső erőforrásokra építő fenntartható fejlesztése, (2) vonzó települési környezet kialakítása és a gazdasági potenciál fejlesztése, tekintettel a hátrányos helyzetű kistérségekre, (3) a helyi szereplők alkalmazkodóképességének és együttműködésének erősítése.

Az öt operatív programról szintén elmondható az, hogy bár látszólag csak az AVOP támogatja az agrár- és vidékfejlesztési célokat, valójában mindegyik - közvetve vagy közvetlenül - kötődik ahhoz **(Nemzeti Fejlesztési Hivatal: http://www.nfh.hu/doc/Uj_NFT/NFT_jelentes_2003.12pdf, Dorgai, 2002, Jávor, 2003).**

Az agrárértelmiség a magyar értelmiségnek meghatározott és speciális területe. Az értelmiség általános feladatait sokféleképpen meghatározták már, a legfontosabb feladatokat a következőképpen lehetne megfogalmazni: az ország boldogulásának az elősegítése, a különböző szakértelmiségi területek összefogása, együttműködések megszervezése, a globalizációhoz való alkalmazkodás, s ezen keresztül a nemzet jövőjének megalapozása. A magyar agrárértelmiség együttműködve az egyéb értelmiségi csoportokkal igen sikeresnek bizonyult az elmúlt évtizedek során a hazai mezőgazdasági termelés és műszaki tudományos fejlesztés terén. A magyar mezőgazdaság sikerei összetettek, a hazai értelmiség együttgondolkodása és közös cselekvése alapján születtek. A rendszerváltást követően teljesen megváltoztak a viszonyok. A legnagyobb csapást az agrárértelmiség szenvedte el, hiszen a korábban sikeresen működő mezőgazdasági nagyüzemek és az egész agrártermelés elemeire hullott szét. Ennek következménye, hogy napjainkban az agrárértelmiség nagyobbik része már nem az agrárgazdaság területén tevékenykedik. Ennek a szellemi tőkének a jövőbeli sorsa és szakmai eltávolodása az agrárgazdaságtól sem a magyar társadalom, sem az agrárgazdaság számára nem lehet közömbös. A hazai agrárértelmiség nagyfokú erodálása kihat a vidék szellemi és gazdasági életére is. A magyar agrárgazdaság állapota és a vidéki lakosság életkörülményei szoros összefüggésben állnak, ezért nem közömbös, hogy egy-egy tájegység, kistérség, régió milyen fejlődési pályára lép, vagy léphet. A fejlesztési elképzelésekben elsősorban az ott élő embereknek, közösségeknek kell dönteniük a szakemberekkel együtt, akik ismerik a régió lehetőségeit, adottságait **(Vajdai, 2002.a.).**

”A mezőgazdaság nem a szakképesítés nélküli munkaalkalom terrénuma” – írja egyik cikkében **Romány (2000)**. A legfontosabb stratégiai érték a képzettség, a tudás megszerezhetősége az agrártársadalom tagjai számára is. A rendszerváltás óta új helyzet, új agrártársadalom formálódik falvainkban, melynek értő módon, a jövőt és a falut egyszerre szolgálva kell tevékenykednie. Ellentétben a régi nagyüzemi

specializálódással, napjaink agrárszakembereinek új követelményeknek kell megfelelniük, egyszerre 5-6 szakmában kell jártasnak lenniük, nem is beszélve a marketingről, adminisztrációról és főleg a napi BUX értelmezéséről.

Emőkey (2001) is megerősíti ugyanezt. A piacgazdaságra való áttérés eredményeként egyre több magánvállalkozás jelent meg a mezőgazdaságban. A vidék és a falvak új típusú vállalkozásai már olyan sokoldalúan képzett szakembereket igényelnek, akik a korábbi egysíkú és egyirányú ismeretek helyett **a szakma gyakorlásához szükséges komplex ismeretekkel rendelkeznek**, tehát ökonómiai szempontból megalapozott vállalkozásukat létre tudják hozni, vezetni, irányítani, működtetni tudják azt, el tudják végezni vagy végeztetni a vállalkozásukra jellemző termelési folyamatokat és adott esetben a munkáltatói szerepkört is képesek ellátni.

Magda (2000.a.) is utal arra, hogy az agrárgazdaság piaci versenyképességét, a fenntartható mezőgazdasági fejlődést, a vidék népességmegtartó képességét nem lehet növelni a tudomány eredményeinek felhasználása, illetve a társadalom és a gazdaság innovatív magatartása nélkül. Ebben az agrárgazdaság szellemi erőforrásainak fenntartása, bővítése nélkülözhetetlen és más erőforrással nem helyettesíthető.

A régiók mezőgazdaság- és vidékfejlesztésében napjainkban is meghatározó a felelőssége az agrároktatást, kutatást, fejlesztést, szaktanácsadást felvállaló felsőoktatási intézményeknek. A régiók fejlesztése csak akkor valósulhat meg, ha a benne fellelhető szellemi értékek koncentrálnak és kapocsként működnek a térség gazdálkodói és a főhatóságok között. Az oktatásban, kutatásban, szaktanácsadásban akkor érhető el már rövidtávon is eredmény, ha nem új bázisok kiépítését szorgalmazzák, hanem a meglevők korszerűsítését és azokat a vidék, a régió és az ország érdekében hasznosítják. **(Magda, 2000.b.).**

Ezt erősíti meg és egyben kiváló példáját mutatja be a egyetemek regionális szerepvállalásának **Nábrádi (2003)** is, amikor a Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karának dékánjaként a Kar oktatási struktúrájának az agrárközgazdasági területeken túl a vidékfejlesztéssel való elsődleges kapcsolatáról ír. A Kar kutatómunkájában is kiemelt hangsúlyt kap az a régió, ahol az intézmény működik – az Észak-alföldi régió -, versenyképességének elemzése, az EU

harmonizáció-, valamint a regionális fejlesztések lehetőségeivel kapcsolatos vizsgálatkör.

A vidéki térségek fejlődését nagyon nagymértékben befolyásolja, hogy milyen humán potenciállal rendelkeznek. Egy adott térségre kidolgozott vidékfejlesztési program akkor érheti el célját, ha a helyi erőket képes mozgásba hozni, a térségben már meglévő erőforrásokra alapoz és a helyi közösség belső energiáit tudja aktivizálni. A fejlődés egyik legfontosabb követelménye az "aranybánya", azaz olyan innovatív, kiaknázásra váró belső erőforrás, illetve komplex erőforrás együttes, amelynek felszínre hozatala hosszú és rövidtávon egyaránt hozzájárulhat az adott térség fejlődéséhez. A másik fontos követelmény a "aranybányász", illetve "aranybányászokból" álló fejlesztő mag, amely a fejlesztési elképzelések csokorba gyűjtését és a megvalósulásuk irányítását a kezébe veszi. Ennek a fejlesztő magnak alapvetően a következő hat ismervvel kell rendelkeznie:

- pozitív jövőképet sugározzon,
- az adott térségből származzon,
- szakmai, fizikai és érzelmi kötődése legyen,
- rendelkezzen segíteni akaró jó szándékkal,
- rendelkezzen kellő szakértelemmel,
- rendelkezzen csapatmunkában való jártassággal,
- legyen anyagi motiváltsága (**Pusztai, 2001**).

Sarudi (1995) is utalt már arra egy korábbi tanulmányában, hogy uniformizált területfejlesztési módszerek alkalmazásával nem lehetséges a különböző típusú rurális agrártérségek problémáinak megoldása, valamint arra, hogy nem nélkülözhető a helyi társadalom különböző szereplőinek bevonása, kezdeményezőkézsége és a feladatok megvalósításában való aktív közreműködése.

Az egyetemek szerepéről mint a vidékfejlesztés egyik kulcstényezőjéről többen is írtak már. **Illés és Vidra (2003)** egyik cikkében tesz említést arról hogy sok hallgató, aki az adott régió kívülről érkezik az egyetemre ott telepszik végzés után le. Ez egy általános érvényű tendencia, ami megfigyelhető bárhol a világon intézménytípusoktól

függetlenül. A régiók is kezdik már átértékelni egyetemeik szerepét, úgy tekintik azokat, mint a fejlődés "bemeneti" tényezőjét. Ilyen bementi tényezők a szakképzett munkaerő, a technológia és a menedzsmentfejlesztés. Ez teremt lehetőséget az egyetemek számára, hogy beavatkozzanak a környezetük fejlesztésébe. Az EU országában már kialakult egy olyan feltételrendszer, amely lehetővé teszi **az egyetem regionális fejlesztésbe való bekapcsolódását**. Első lépésben alapos környezeti és előtanulmányokra van szükség, fel kell mérni a helyi igényeket és erre alapozva praktikus és fenntartható képzéseket és kutatásokat kell indítani. A környezeti feltételekhez való alkalmazkodás elengedhetetlen, minden egyetemnek abban a régióban kell működnie, amelyben létrejött. A kutatások terén össze kell kapcsolni az elméletet a gyakorlattal, a látszólag kevésbé érintkező tudományterületeket egymással a regionális fejlesztés érdekében, háttérbe szorítva az akadémikus jelleget.

A fentieket erősíti meg **Imre és Roboz (2003)** is, miszerint egy régióban kialakuló, tudáson alapuló együttműködés csak akkor hatékony és hosszú távon életképes, ha ez a szerveződés az egyetem körül, az egyetemi tudásbázisra épülve indul meg. A vállalatok akkor helyezik az egyetemi campusok közelébe, illetve vonzáskörzetébe kutató-fejlesztő egységeiket, ha fejlett a tudásbázis, magasan képzett, mobilis az emberi erőforrás, valamint megbízható alap-infrastruktúra áll rendelkezésre. Hangsúlyozzák **a tudományos és a vállalati szféra közötti együttműködések erősítésének fontosságát** mind nemzeti mind regionális szinten. Ezen feladatok megoldásában, az együttműködések koordinálásában jelentős szerepük van a felsőoktatási intézményeknek.

Megerősítve az oktatási intézmények és a munkaerőpiac közötti folyamatos kapcsolat jelentőségét, az oktatás és nevelés feladatait **Magyari Beck (2000)** a következőkben adja meg: a felnövekvő nemzedék alkalmassá tétele a munkaerőpiacon való sikeres szereplésre, személyiségfejlesztés, annak a kultúrának a fönntartása és továbbfejlesztése, amelyben és amely számára az oktatás és a nevelés történik.

Az egyetem és a gazdasági szféra között mondhatni egymásra találási kényszer van. Az egyetemek részéről anyagi lehetőségeinek szűkössége, a gazdaság oldaláról a tény, hogy az áruk értékét a bennük felhalmozott tudás definiálja, kívánja meg az együttműködést. A gazdasági cégek nem adományozási stratégiában gondolkodnak, társadalmi szerepvállalásuk része az oktatás, ezen belül a közép-, felsőoktatás, valamint

az ott folyó kutatások, fejlesztések támogatása. Az oktatás segítése ugyanis szellemi tőkét, konvertálható tudást, az országnak kitörési lehetőséget jelent. A vállalatok tehát közép- és hosszú távon üzleti hasznot, image növekedést, publicitási lehetőséget várnak az együttműködéstől. Céljuk, és az egyetemek vonzáskörzetében élők érdeke, hogy az egyetem olyan gazdasági munkaközösséggé váljon, amely 1-1 régióban kitüntetett szereppel bír a térség fejlődésében (**Mayer, 2002**).

Larédo (2003) említi írásában, hogy Finnországban igen nagy hagyománya van az ún. „transfer office” létrehozásának a felsőoktatási intézmények és a gazdasági szféra közötti kapocsként. Kb. tíz éves működés után úgy döntöttek, hogy átszervezik az egyetemek vezetését és ezen irodákat integrálják az intézményekbe. Az Amerikai Egyesült Államokban az egyetemi campusok területén az egyetemi professzorok által működtetett non-profit kutatóintézetek száma megsokszorozódott. Franciaországban egy kb. 20 éves szünet után ismét aktív a társadalom és a gazdasági szféra közötti kapcsolat.

Kitekintve a tengerentúlra érdekes helyzetet találunk a kanadai felsőoktatás finanszírozására. Jelenleg mintegy 100 egyetemet, 200 további főiskolát és egyéb felsőfokú oktatási intézményt találunk. A finanszírozás alapvetően az egyes tartományok feladata, akik azonban kb. a 60 százalékát tudják a költségeknek biztosítani. Sajnos ez a százalékos arány tovább romlik, melynek oka, hogy a felsőoktatásra és az egészségügyi ellátásra szánt összegek közös forrásból kerülnek finanszírozásra a tartományokban. Mivel az utóbbi időben megnőtt az egészségügyi szolgáltatások iránti kereslet, közvetlen verseny alakult ki az egészségügyre és felsőoktatásra szánt összegekért. A hiányzó összeget a felsőoktatási intézmények különböző helyekről igyekeznek pótolni. Ilyenek a központi kormányzati támogatások, hallgatók által fizetett tandíjak (ez utóbbi egyes intézményeknél a működési költségek 30 százalékát is fedezheti). Egyes intézmények a különböző támogatások keresése helyett más utat választanak a hiányzó összegek biztosítására. Ilyen például a technológiai transzferben, valamint a kutatási és fejlesztési tevékenységben való részvétel, ami eklatáns példája a felsőoktatási és a gazdasági szektor együttműködésének (**Pratt, 2002**).

A University of Hong Kong 2002. októberében megjelentette hatástanulmányát. A tanulmány célja az volt, hogy felmérjék az intézmény végzettjeinek hatását Hong Kong általános gazdasági, társadalmi és politikai fejlődésére. A tanulmány középpontjában az egyetem azon szerepe állt, hogy hallgatóit megfelelőképpen tudja-e felkészíteni az adott szakterületeken való helytállásra. Célja volt az egyetem és a gazdasági élet közötti kapcsolat erősítése, változtatások indukálása, szakértelem és tehetség odavonzása az egyetemhez. A tanulmány öt fő kategóriában vizsgálta az intézmény hatását a társadalomra: emberi erőforrás biztosítása, oktatási lehetőségek biztosítása, növekedés és fellendülés elősegítése, ötletek és vezetőség forrása, problémamegoldó képesség. Kiemelkedő karriert befutott végzettjeinek sikertörténeteinek keresztül mutatja be mindezeket (Salopek, 2002).

2.4.1. Az agrárszektorban foglalkoztatottak hazai munkaerőpiaci pozíciói

A hagyományos mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli szerepe a rendszerváltás óta drasztikusan csökkent. A főbb változásokat a **6. táblázat** szemlélteti.

6. táblázat

A mezőgazdaság aránya a nemzetgazdaságban folyó áron számolva

év	A mezőgazdaság részaránya				
	A GDP-ben	A fogyasztásban	Az exportban	A beruházásban	A foglalkoztatottságban
	%				
1990	12,5	37	23,1	8,7	17
2001	3,9	30,8	8,7	3	6,2

Forrás: Kapronczai, 2002

2001. évi adatok szerint a közép és kelet európai országokban (CEC) a nemzetgazdaságon belül a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 21% átlagosan, mely igen magas aránynak tekinthető. Ennek magyarázata, hogy míg a térség legtöbb országában ez az arány 5-10% között van (Csehország: 4,9%, Magyarország: 6,1%, Szlovákia: 6,3%, Szlovénia: 9,8%), addig Lettországon és Litvániában ez az arány 15-17%, Lengyelországban közel 20% és Romániában meghaladja a 44%-ot. Az EU

országokban átlagosan 5% körül alakul az agrárfoglalkoztatottak aránya (**European Commission 2002**). Magyarországon a GDP-n belül a mezőgazdaság aránya 5,2% (1997), Szlovéniában 5%, a Cseh Köztársaságban 5,2%. A legmagasabb agrár GDP-t a régióban Romániában (20,5%), illetve Bulgáriában (13,5%) találunk. Az Európai Unióban ez az arány 2% körül alakul (**Kovács 2000**).

A foglalkoztatottak számának csökkenéséhez 1990-2000. között legnagyobb mértékben - közel 650 ezer fővel - a mezőgazdaság járult hozzá. Ez az összes munkaerő-kibocsátás 45 százalékát tette ki. A gazdasági élénkülés hatására azonban a nemzetgazdaságban 1997-2001 között közel 250 ezer új munkahely létesült, de problémák megoldásához nem volt elegendő. Mint ahogy már bemutattuk, a mezőgazdasági foglalkoztatottak száma és aránya a nemzetgazdaságon belül folyamatosan csökken. Ez a csökkenés 1992-2001. között 11,3 százalékról 6,2 százalékra történt, hozzátevé, hogy a többi nemzetgazdasági ágazatban csak minimális változás történt. 2000. évi statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy Magyarország régiói igen eltérő arányban járulnak hozzá a mezőgazdasági foglalkoztatottak nemzetgazdaságon belüli – akkor 6,5 százalékos - arányához. A két végletet kiemelve, a legmagasabb értéket a Dél-Alföldi régióban találjuk (14,8%), a legalacsonyabbat pedig a Közép-Magyarországi régióban (1,7%). Az Észak-alföldi régióban a harmadik legmagasabb értéket figyelhetjük meg (8,7%). A mezőgazdaságban foglalkoztatottak korösszetétele sem mondható kedvezőnek. Legnagyobb arányban a 40-50 éves korosztályt (34%), második helyen az 50 év felettieket (25%), harmadik helyen a 30-40 éves korosztályt (23%) és legkisebb arányban a legfiatalabb, 15-30 év közötti korosztályt találjuk 18 százalékos részaránnyal. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak iskolázottsága sem mutat kedvező képet, bár fejlődés figyelhető meg a vizsgált 1990-2001. közötti időszakban. Az alapkú végzettséggel rendelkezők aránya 55 százalékról 34 százalékra csökkent, a középkú végzettséggel rendelkezők aránya 39 százalékról 58 százalékra növekedett, a felsőpkú végzettségűek aránya azonban 5,5 százalékról mindössze csak 7,7 százalékra növekedett. A nemzetgazdasághoz viszonyítva az alapkú végzettséggel rendelkezők aránya kiugróan magas, a középkú végzettséggel rendelkezők aránya csak minimálisan tér el, míg a felsőpkú végzettségűek kiugróan alacsony értéket mutatnak. Még nyugtalanítóbb képet kapunk, ha megnézzük a mezőgazdasági foglalkoztatottakon belül a mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők arányát. 55,4% rendelkezik alapkú, 5,5% közép- illetve felsőpkú mezőgazdasági végzettséggel és a fennmaradó közel 40%

semmilyen mezőgazdasági végzettséggel nem rendelkezik. Ez annál is inkább nyugtalanító, mert az uniós támogatások elnyerésének egyik fontos ágazati követelménye a mezőgazdasági végzettség. A mezőgazdasági képzettség hiánya több éves szakmai gyakorlattal helyettesíthető ugyan, amely a gazdálkodók idősebb korosztályának gazdálkodásból való kikerülése és a fiatalok távolmaradása miatt egyre nehezebben oldható meg **(Karponczai, 2002)**.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a statisztikákban kimutatott mezőgazdasági főfoglalkozású dolgozók számának csökkenésében a mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepének csökkenésén túlmenően más tényezők is szerepet játszanak. Nagymértékben csökkent a mezőgazdaságban regisztrált főfoglalkozásúak száma, ugyanakkor a mezőgazdaságban korábban kimutatott foglalkoztatottak továbbra is kapcsolódnak a szektorhoz, mert mellékfoglalkozásban folytatják azt. Más tehát a mezőgazdasági jövedelemmel rendelkezők, a mezőgazdasági üzemekben munkát végzők száma és aránya, mint a munkaügyi statisztikákban megjelenő mezőgazdasági dolgozóké.

A kis településeken, ahol egyébként tartósan az országos átlagot lényegesen meghaladó a munkanélküliség, szinte kizárólag a mező- és erdőgazdálkodás kínál foglalkoztatási lehetőséget. Ugyanakkor az agrárnépesség száma és a terület eltartóképessége között számos kistérségben hosszú idő óta ismert feszültségek tapasztalhatók. Helyenként a népesség előregedésével kapcsolatos gondok a legsúlyosabbak, másutt viszont a más irányú foglalkoztatási lehetőségek hiánya miatt nehezedik túlzott foglalkoztatási igény az agrárágazatra **(Dorgai, 2001)**.

Romány (1999) különleges aránypárnak és fontos orientációs adatnak nevezi a mezőgazdasági termőterület és a mezőgazdasági aktív keresők viszonyszámát. Különlegességét több tényező jelenti, amit mind a gazdaságpolitika, mind a fejlesztési projektek többsége gyakran figyelmen kívül hagy. Mindenekelőtt azzal kell számolni, hogy a földművelés meghatározott területhez kötött, azaz nem választható és nem változtatható tetszés szerint a tevékenység helye, vagyis a munkaerőnek ott kell lennie, ahol a mezőgazdaság van, nem pedig fordítva. Mégpedig annyinak, amennyit a mezőgazdaság foglalkoztatni tud, s a többinek oda kell vinni az egyéb tevékenység lehetőségét, vagy a népesség keres magának más helyet. Az előzőekben jelzett

arányokat nem fejezi ki a mezőgazdasági keresők százalékos nagysága az összes kereső népességben, jóllehet általánosan használt ez a mutató. Rámutat a szerző arra is, hogy a magyar mezőgazdasági foglalkoztatottság nemcsak a rendszerváltás következményeként csökkent, hanem az átsorolások miatt is. Például ha a tsz traktoros kivette a gépet, vállalkozóvá lépett elő, azaz már nem a mezőgazdasági foglalkozásúak, hanem a szolgáltatást végzők között számolnak vele. Kiemeli azt is, hogy a 2-3 százalékos agrárfoglalkoztatási arányt a fejlettség jelzőszámának tekintik, a 10-12 százalékos pedig az elmaradottság mutatójának.

2002. szeptemberi adatok szerint 13.000 fő volt a felsőfokú végzettségű regisztrált munkanélküliek összlétszáma, vagyis arányuk nem éri el a 4 százalékot. Viszont a diplomások helyzete rosszabb képet mutat, e körben folyamatosan 3 ezret meghaladó munkanélkülit rögzítenek. Nem lehet egyértelműen tudni, mitől emelkedett meg ez a szám. Lehet, hogy a kereslet országosan beszűkült, mert a gazdaság a vártnál lassabban bővül, de az is lehet, hogy bizonyos felsőfokú képzettségű szakirányok iránt kisebb kereslet mutatkozik, mint ahányan végeznek. A *Székelty Judit* foglalkozáspolitikai államtitkárral készített interjú a HVG 2002. december 7-i számában jelent meg. Többek között megemlíti benne, hogy az agrárvégzettségűek csak az átlag alatt tudnak elhelyezkedni és az agrármérnök képzést véleménye szerint országosan vissza kellene fogni. Azt is hangsúlyozza, hogy diplomával is elértéktelenedhet a tudás, vagyis a jövőben egy embernek aktív életpályája során legalább hatszor kell majd átesnie valamilyen komoly továbbképzésen, rosszabb esetben munkakört váltania (**Magyar, 2002**).

Hrubos (2000) is utal erre tanulmányában, miszerint az első diploma értéke inflálódik, és elfogadottá válik, hogy az emberek életük során többször változtatnak szakmát, pályát, illetve vesznek részt újabb és újabb oktatási programokban. Ez a hatalmas tömegeket érintő oktatás azonban csak gyökeresen új módszerekkel oldható meg.

Polónyi és Tímár (2001) is rámutat arra, hogy igen nehéz a munkaerőpiachoz való alkalmazkodás, ha a pályakezdő olyan szakképzettséggel rendelkezik, amiből jó ideje túlképzés folyik, vagyis felesleg van a piacon. Példaként a **mezőgazdasági**, pedagógiai, bányászati és kohászati képzettségű pályakezdőket emelik ki. Számukra az egyik választási lehetőség a képzettségüknél alacsonyabb szintű és rosszabbul fizetett

egyszerűbb munka elvállalása, a másik a továbbtanulás, új, piacképesebb képzettség megszerzése. Megemlítik még a főleg nőkből és gyermekes anyákból álló otthonmaradókat is.

Egy évvel a diploma megszerzése után az egyetemet, főiskolát végzetek négyötödét találta valamilyen állásban a pályakezdő értelmiségiek munkaerőpiaci helyzetét feltérképező kutatás, melyet az Oktatási Minisztérium rendelt meg a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékétől **(HVG 2001)**. Az 1998-ban az állami felsőoktatás nappali tagozatán végzett diplomások 1999 szeptemberi elhelyezkedési statisztikáit vizsgálva megállapították továbbá, hogy valamivel több mint 6 százaléuk munkanélküli és nagyjából ugyanennyi a nem tanuló inaktívak aránya. 7,6% iskolarendszerű képzésben továbbra is tanul, vagyis az alapképzésen túlmenő végzettséget célozza meg. **A foglalkoztatottak aránya az agrártudományi végzettségűek között az egyik legalacsonyabb.** A kutatás során vizsgálták többek között azt is, hogy a képzettség és a foglalkozás hogy viszonyul egymáshoz. A legalacsonyabb viszonyulási arányt az agrártudományt tanultak körében tapasztalták, akiknek mindössze **13 százaléka helyezkedett el a három legjellemzőbb foglalkozásban** (mezőgazdasági, erdészeti részegység vezetője; mezőgazdasági, erdőgazdasági részegység közvetlen termelésirányítója; mezőgazdasági mérnök). Megjegyzik azonban, hogy **18% azoknak az agrártudományi végzettségűeknek az aránya, akik valamilyen gazdasági foglalkozást töltenek be.** Egy másik megközelítésben az érintettek maguk ítélték meg a képzettség és a munka kapcsolódásának szorosságát. Ötfokozatú skálán mérve átlagosan **az illeszkedés** jónak mondható (4,0-4,1), **leggyengébb azonban az agrártudományi végzettségűeknél lett eszerint is 3,5 pontos értékkel (Galasi et al., 2001.a).** A pályakezdők havi nettó keresetét vizsgálva megállapították, hogy az agrártudományi végzettségűek a középmezőnybe tartoznak a 49-54 ezer forintos átlaggal **(Galasi et al., 2001.b).** Ez az átfogó országos kutatás FIDÉV elnevezéssel került be a köztudatba, melyre a továbbiakban még többször is fogok hivatkozni és összehasonlítást végezni az én általam végzett kérdőíves felmérés eredményeivel.

2.4.2. Agrár foglalkoztatási helyzet és lehetőségek az Észak-alföldi régióban

Az Alföld környezeti állapota és veszélyeztetettsége, gazdaságának strukturális problémái, infrastruktúrájának viszonylagos elmaradottsága, különleges szerkezetű településhálózata, társadalmának erős identitása mind jelentős történeti, földrajzi, regionális tényező.

Az Alföld egészében nem elmaradott és/vagy leszakadó régiója az országnak, hanem olyan "másságokkal", tradíciókkal, képességekkel, fejlett intézményrendszerű városhálózattal, adaptáció- és megújulóképes társadalommal, komparatív mezőgazdasági előnyökkel, igen értékes természeti-környezeti értékekkel rendelkező és nagy kelet-közép-európai régiók felé nyitott, nagy távlatú együttműködésre képessé tehető nagytáj.

Az Alföld egésze komoly potenciális regionális integrációs lehetőségekkel bír. Sajnos a település-társadalmi kohézió még gyenge, de mind a belső térségi együttműködésekkel, mind a határmenti, sőt euroregionális kapcsolatok tekintetében is kedvező jelek tapasztalhatók **(Csatári, 1998.a.) és (Csatári, 1998.b.)**.

Az Észak-alföldi régió a keleti végektől Pest megye keleti határáig terjed: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék együttesen Magyarország területének 19,1 százalékát foglalják el. A régió Magyarország második legnagyobb területű (17.729 km^2) tervezési-statisztikai régiója a Dél-Alföldi régió után. Népességszámát tekintve (2000. január 1-én: 1.521.951 fő) csak a Közép-Magyarországi régió múlja fölül. A 287 településen élő több mint 1 millió lakos közül 466 ezer folytat mezőgazdasági tevékenységet. Gazdasági szervezetből mintegy másfél ezer tevékenykedik a mezőgazdaságban, s országos listavezető a régió az egyéni gazdaságok számában (220.000). A gazdaságok méretéről árulkodik, hogy egyenként átlagosan 5,66 ha szántót művelnek meg **(Számvetés 2001-2002)**. A régió területének 58 százaléka szántó, 14,7 százaléka rétként és legelőként hasznosítható gyepek, 2,2 százaléka szőlő és gyümölcsös, 9,5 százaléka erdő. A mezőgazdasági hasznosítású területek átlagos aránya 74,9 %.

Az ország területének egyötödét, népességének 15,2 százalékát magába foglaló régió fekvését, adottságait és jövőbeni lehetőségeit tekintve föltöbblet ellentmondásos helyzetben van. A földrajzi fekvés egyrészt kedvező, miután három országgal is

határos, az európai uniós csatlakozás után hídszerepet tölthet be a kelet-nyugat kapcsolatokban és Ukrajna felé az EU keleti kapujává válhat. Ugyanakkor éppen a fekvése miatt vált egyértelműen a rendszerváltás vesztesévé, mivel a hagyományosan elmaradott térség kimaradt a Nyugatról érkező működő tőke célterületei közül, és így esélye sem volt a lemaradás csökkentésére. A kedvezőtlen tőkevonzó képesség alapvetően két okra vezethető vissza. Egyrészt az infrastrukturális hálózatok kiépítettsége és színvonala jelentős kívánnivalókat hagy maga után, másrészt a szomszédos államok határregióni elmaradott perifériaterületek, amelyek rövidtávon sem potenciális piacként, sem befektetési célterületként nem vehetők számításba. Mindezek a jövőbeni fejlődés lehetőségeit is alapvetően behatárolják. Az egy főre jutó GDP értéke mégis évek óta a legalacsonyabbak közé tartozik, és csak az Észak-magyarországi régió hasonló mutatóját haladja meg kismértékben. Ennek hátterében az összességében szerény iparosodottság, a mezőgazdaság tartósan alacsony jövedelmezősége, illetve az elmaradott területeknek az országosnál magasabb aránya keresendő. Az Észak-alföldi régió mindhárom megyéjében a munkanélküliség hivatalos elismerése (1987) óta folyamatosan és magasán az országos átlag felett van az állástalanok aránya. A megyék országos rangsorában a munkanélküliségi rátát tekintve folyamatosan ez a három megye, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád foglalja el az első 5-6 helyet. A régióban a munkanélkülieknek az aktív korú népességhez viszonyított aránya 8,9% volt (2001. júniusi adat), míg az országos mutató 5,8% volt. A foglalkoztatási helyzetet nehezíti az is, hogy a munkanélküliek képzettségi színvonala jelentősen elmarad az országos átlagtól. 2001. júniusában a régióban nyilvántartott munkanélküliek 46 százaléka maximum alapfokú képzettséggel rendelkezett (országosan 42%), 52% volt a középfokú képesítésűek aránya, a diplomával rendelkezők pedig a teljes állomány mindössze 2 százalékat (országosan 3%) tették ki. A felsőfokú végzettséggel rendelkező kisszámú munkanélküliek aránya kisebb ugyan, mint az országos átlag, de elhelyezkedési esélyeik rosszabbak, mint a többi régióban. A nyilvántartott munkanélküliek nagy létszámával szemben a betölthető üres álláshelyek száma igen alacsony és folyamatosan az országos szint alatt alakul. Az alapvető gondot a túlképzés jelenti, mivel főként egyes közalkalmazotti, humán szakterületeken az utóbbi évek keresletcsökkenését még nem követte a diplomát kiadó intézmények képzési struktúrájának változása. Az állástalan diplomások között első helyen szerepelnek a középiskolai vagy felsőfokú tanári képesítéssel rendelkezők, a diplomás

munkanélküliek mintegy egyötöde ilyen. Nem sokkal jobb a helyzetük a **mezőgazdasági**, illetve a gépészmérnököknek sem (**Balcsók, 2002**).

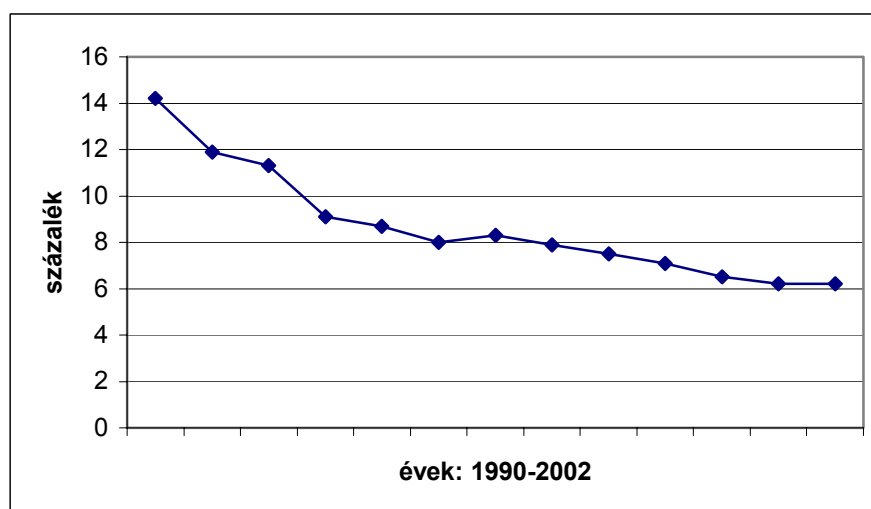
A regionális gazdaság versenyképességét vizsgálta az Észak-alföldi régióban **Fehér és Pető (2003)**. Földhasználattal és birtokviszonyokkal kapcsolatos mutatócsoportokat képeztek és ezen belül konkrét mutatókat vizsgáltak: így a természeti feltételekkel szorosan összefüggő tényezőket, a birtokviszonyok és földellátottság alakulását, növénytermelési technológiai tényezők közül a vetésszerkezet alakulását. Kiszámították a vizsgált kistérségek vidéki jellegű településeinek 1 főre jutó hozzáadott érték mutatóját és ezzel a regionális versenyképességet és feltárták az azt szignifikánsan befolyásoló földhasználati kapcsolatokat.

Hajdú-Bihar megyében három év alatt (2000. december 31 - 2003. december 31.) a diplomás pályakezdő munkanélküliek száma 139-ről 312 főre emelkedett. Figyelemre méltó az az információ, hogy bár a megyében kevés munkahely lelhető fel diplomások számára, alig akad olyan a pályakezdők között, akik vállalnák, hogy a fővárosban vagy a Dunántúlon keresnek állást. (**HBN, 2004.b.**)

Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési programjának kiadványában (Human Development Report, 1990) megjelent az a tanulmány, amely az emberi jólétnek és fejlettségnek mérésére szolgáló társadalmi jelzőszám kialakítását és bevezetését szorgalmazza. Ez lehetővé teszi a különböző fejlettségű országok összehasonlítását, megmutatva az egyik legfontosabb erőforrás, az emberi erőforrás állapotát. A nemzetközi gyakorlatban a kilencvenes évek elején bevezetett és általánosan használt ilyen jóléti mérce az ún. HDI (Human Development Index), az Emberi Erőforrás Fejlettség Index. A HDI, amely a jövedelem, a várható élettartam és a képzettség mutatóit kombinálja egyetlen indexszámba, széleskörű kutatás eredményeként került bevezetésre. Jelenleg az ENSZ a HDI számításához az alábbi négy mutatót használja: (1) születéskor várható élettartam, (2) írni-olvasni tudók aránya, (3) oktatási intézményekbe beiratkozottak aránya, (4) 1 főre jutó GDP. A HDI kiszámításra került Magyarországra vonatkozóan is. Ez az index is alátámasztja és megerősíti a régiók fejlettsége alapján egyéb szempontok szerint felállított sorrendet. A felmérés szerint az országos HDI érték 0,61 volt. Az Észak-alföldi régió eszerint a mutató szerint is a legrosszabb helyzetben van 0,446-os HDI értékével, ami a legjobb helyzetű régió HDI értékének (Nyugat-Dunántúl: 0,664) 67 százaléka (**Obádovics et al., 2001**).

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányának csökkenését a nemzetgazdaságban foglalkoztatottakon belül 1990-2002. között a **16. ábra** szemlélteti. Az 1990-es 693 ezer főről 2002-re 240 ezer főre csökkent létszámuk. A társadalmi-gazdasági átalakulás okozta változások a mezőgazdasági termelésből élő lakosságot negatívan érintették. A foglalkoztatási szerkezet Magyarországon jelentősen elkezdett közeledni az EU tagországok átlagához úgy, hogy a foglalkoztatási szerkezet átrendeződése eltérő mértékben érintette és érinti a különböző régiókat és település-csoportokat (**Magyar Statisztikai Évkönyv, 2002**). **Fehér (2003)** hozzáteszi, hogy a vidéki települések népességmegtartó képessége alacsony. A nagyobb méretű mezőgazdasági üzemekben az egy főre jutó terület lényegesen magasabb, mint a kisebb méretűekben. Ez azt is jelenti, hogy a várható üzemi koncentráció hatására a mezőgazdaság további munkaerőt bocsát majd ki.

16. ábra: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a nemzetgazdaság összes foglalkoztatottjához viszonyítva 1991-2002. között

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, 2002

2001-ben Magyarországon az összes alkalmazottak száma 2.698.103 fő volt, melynek 4,4 százaléka volt a mezőgazdaságban alkalmazva. Az összes alkalmazottnak kb. 12 százalékát adta az Észak-alföldi régió. A régió a mezőgazdaságban alkalmazottak számával 0,78 százalékát tette ki az országos összes alkalmazottnak, 17,8 százalékát pedig az összes mezőgazdaságban alkalmazottnak. A régióban az összes gazdasági ágazat között 6,4 százalékos részarányt képvisel a mezőgazdaságban alkalmazottak

száma. A többi régióval összevetve, az Észak-alföldi régió a második helyen áll a Dél-Alföldi régió után a mezőgazdasági alkalmazottak létszámát tekintve.

A teljes munkaidőben alkalmazottak száma 2001-ben Magyarországon 2.535.628 fő volt, melynek ugyanúgy 4,4 százaléka-a volt a mezőgazdaságban alkalmazva. Az összes teljes munkaidőben alkalmazottnak szintén - az előzőekhez hasonlóan – 12 százalékát adta az Észak-alföldi régió. A régió a mezőgazdaságban teljes munkaidőben alkalmazottak számával 0,8 százalékát tette ki az országos összes teljes munkaidőben alkalmazott létszámnak, 18 százalékát pedig az összes mezőgazdaságban teljes munkaidőben alkalmazottnak. A régióban az összes gazdasági ágazat között 6,5 százalékos részarányt képvisel a mezőgazdaságban teljes munkaidőben alkalmazottak száma. A **7. táblázatban** mutatom be az alkalmazásban állók havi bruttón átlagkeresetét 2001-ben Magyarországon.

7. táblázat

Az alkalmazásban állók havi bruttó és nettó átlagkeresete 2001-ben

Magyarországon

Régió	Havi bruttó átlagkereset		Havi nettó átlagkereset	
	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (Ft)	Összesen (Ft)	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (Ft)	Összesen (Ft)
Közép-Magyarország	79.870	130.749	52.353	78.765
Közép-Dunántúl	76.693	96.705	51.297	61.307
Nyugat-Dunántúl	70.055	94.427	47.728	60.203
Dél-Dunántúl	72.499	85.694	49.127	55.599
Észak-Magyarország	65.627	86.628	45.130	56.030
Észak-Alföld	70.133	82.953	47.752	54.161
Dél-Alföld	71.168	83.450	48.387	54.404
Összesen	72.144	103.254	48.794	64.624

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 2001

Mind a havi bruttó, mind a havi nettó átlagkereset az országos átlag alatt található a régió mezőgazdaságban foglalkoztatottjainál. A régiókat vetve össze egymással az is látható, hogy az Észak-alföldi régió hátulról a harmadik helyen állt a mezőgazdasági átlagkeresetek tekintetében, vagyis csak az Észak-magyarországi és a Nyugat-dunántúli régióban figyelhetők meg alacsonyabb értékek. Az összes gazdasági ágazat régiónkénti átlagkeresetét tekintve szintén hátulról a harmadik helyen állt a régió. Az egyes régiók mezőgazdaságban foglalkoztatottainak keresetét összevetve az egyes régiók országos átlagaival látható, hogy nagyságrendbeli különbségek vannak a mezőgazdaságban foglalkoztatottak rovására.

A fizikai és szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresetének alakulását 2001-ben Magyarországon a **8. táblázatban** szemléltetem.

8. táblázat

A fizikai és szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete 2001-ben

Magyarországon

Régió	Fizikai foglalkozásúak		Szellemi foglalkozásúak	
	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (Ft)	Összesen (Ft)	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (Ft)	Összesen (Ft)
Közép-Magyarország	58.493	80.323	132.508	173.533
Közép-Dunántúl	65.746	78.073	116.833	131.045
Nyugat-Dunántúl	60.888	77.179	101.627	126.963
Dél-Dunántúl	63.485	64.557	105.213	117.571
Észak-Magyarország	55.439	68.372	97.753	114.589
Észak-Alföld	60.404	63.477	108.625	113.477
Dél-Alföld	62.551	65.244	103.713	112.329
Összesen	61.575	72.768	109.177	142.902

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 2001

Az Észak-alföldi régió fizikai foglalkozású alkalmazottjainak havi bruttó átlagkeresetét vizsgálva megállapítható, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottaké az országos

átlaghoz képest alig alacsonyabb, jelentősebb különbség figyelhető azonban meg az összes ágazat átlaga vonatkozásában. A szellemi foglalkozásúaknál szintén ugyanez a megállapítás tehető a havi bruttó keresetek nagyságrendekkel magasabb összege mellett.

A fizikai és szellemi foglalkozásúak havi nettó átlagkeresetének alakulását 2001-ben Magyarországon a **9. táblázat** szemlélteti.

9. táblázat

**A fizikai és szellemi foglalkozásúak havi nettó átlagkeresete 2001-ben
Magyarországon**

Régió	Fizikai foglalkozásúak		Szellemi foglalkozásúak	
	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (Ft)	Összesen (Ft)	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (Ft)	Összesen (Ft)
Közép-Magyarország	41.430	52.615	79.252	100.952
Közép-Dunántúl	45.861	51.728	71.230	78.962
Nyugat-Dunántúl	43.108	51.430	63.638	76.754
Dél-Dunántúl	44.630	44.709	65.445	72.021
Észak-Magyarország	39.917	46.525	61.566	70.587
Észak-Alföld	42.841	44.085	67.186	69.954
Dél-Alföld	44.046	44.999	64.783	69.324
Összesen	43.469	48.911	67.449	85.059

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 2001

A tendencia ugyanaz, mint a bruttó keresetek esetében, vagyis az ágazaton belül a régió mezőgazdasági alkalmazottainak havi nettó átlagkeresete az országos átlag alatt található, az elmaradás azonban jóval nagyobb az összes ágazat tekintetében.

Ha megnézzük az állandó és az ideiglenes elvándorlás irányát Magyarországon belül (2001. évi adatok), azt találjuk, hogy az Észak-alföldi régió a legmobilisabb. A megyén belüli elvándorlások tekintetében országos viszonylatban az első helyen áll a régió mind a városba (18.568 fő), mind a községbe (16.713 fő) irányuló elvándorlások esetében. A

Budapestre irányuló elvándorlások terén a régió a harmadik helyen áll Közép-Magyarország és Észak –Magyarország után. A más megyékbe történő elvándorlások tekintetében szintén az élmezőnyben található a régió, nevezetesen a második helyen Közép-Magyarország után. Az eddigi összes elvándorlási típusokat nézve az általában városokba irányuló elvándorlások terén második helyen áll a régió. A régión belül érdemes megnézni a három megye hozzájárulását: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vezet 13.265 fővel, második helyen áll Hajdú-Bihar megye 13.039 fővel, a harmadik pedig Jász-Nagykun-Szolnok megye 10.509 fővel. Az összes községekbe irányuló elvándorlások terén a régió országosan a harmadik helyen áll. A megyénkénti hozzájárulás azonos az előzővel a sorrendet tekintve, nagyságrendileg azonban jóval kisebb annál. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: 10.177 fő, Hajdú-Bihar megye: 7.264 fő, Jász-Nagykun-Szolnok megye: 5.673 fő. Az összes elvándorlás mind városokba, mind községekbe országos szinten a második helyen áll Közép-Magyarország után. A megyénkénti hozzájárulások a következők: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: 23.442 fő, Hajdú-Bihar megye: 20.303 fő, Jász-Nagykun-Szolnok megye: 16.182 fő. Ezek a magas elvándorlási számok és azok országon belüli előkelő helye is jelzi, hogy a régió gazdasága nincs teljesen rendben, a népesség nagy része elvándorolni kényszerül lakóhelyéről a biztonságos megélhetési lehetőségek érdekében **(Magyar Statisztikai Évkönyv, 2001)**.

Az Észak-alföldi régió számára kedvező, de önmagában nem nyújthat megoldást hogy az EU vidékfejlesztési programja többek között azt is célul tűzte ki, hogy csökkentse a különböző régiók közötti fejlettségi szintkülönbséget és a falusi övezetek elmaradottságát, megvalósítsa a fenntartható mezőgazdasági termelést. Az EU agrárpolitikája is nagy hangsúlyt fektet arra, hogy elégséges számú gazdálkodó maradjon a mezőgazdaságban és a környezetet, a táj képét és a falusi társadalom összetartó szövetét is megőrizze.

3. A VIZSGÁLAT ANYAGA ÉS MÓDSZERE

”Az oktatás minősége bonyolult, többféle módon definiálható fogalom. Az oktatás minősége akkor megfelelő, ha az oktatás eredményeként szerzett tudás, ismeretek és készségek átlagos minősége kielégíti a pályakezdőket foglalkoztató vállalatok és szervezetek követelményeit.”(Polónyi – Tímár, 2001.a.)

Az oktatási intézmények egykori diákjaiknak bizonyos rendszerességgel kiküldött kérdőívei segítségével folyamatosan vizsgálhatják az általuk kibocsátott diploma értékét, a végzett hallgatók munkaerő-piaci lehetőségeit, felkészültségét. Ezen kérdőíves felmérések kiértékelése igen hasznos információkat nyújt az anyaintézmények számára és lehetőséget biztosít arra, hogy tantárgyi programjaikat az aktuális munkaerő-piaci elvárásoknak megfelelően alakítsák.

Adatlapommal, mely összesen 23 összetett kérdést tartalmaz, az alábbi főbb kérdéscsoportokra kívántam választ kapni (Csapóné, 2002.):

- elhelyezkedésre vonatkozó információk,
- anyaintézmény minősítése,
- nyelvtudás,
- anyaintézménnyel való kapcsolattartás.

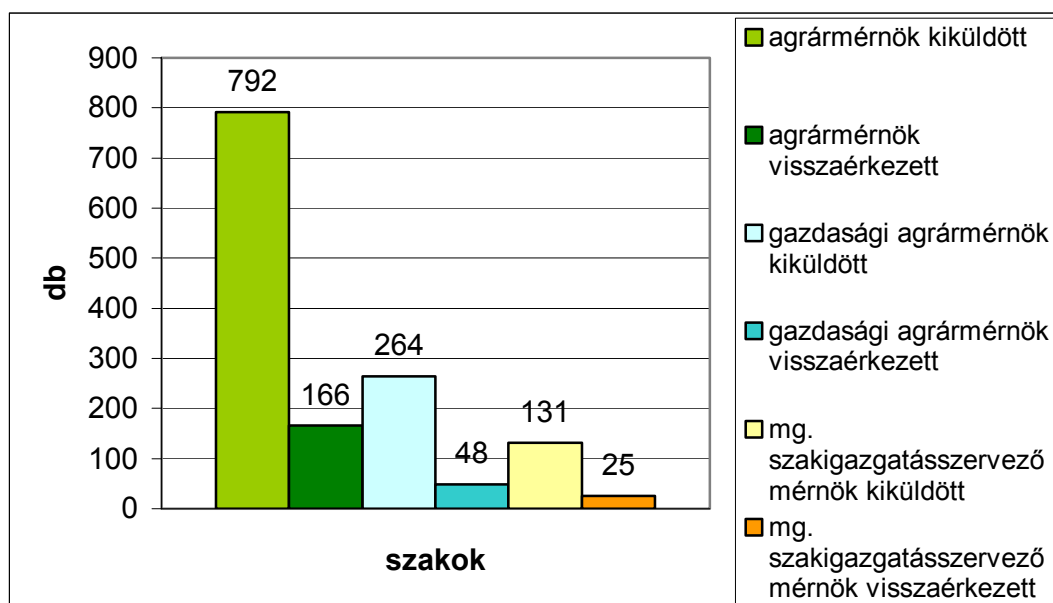
Az első három kérdéscsoportra kapott válaszok segítségével az intézményben folyó képzés és a megszerzett diplomák piacképességét vizsgáltam. Az utolsó kérdéscsoport azt mérte fel, hogy a végzett hallgatók igénylik-e egykori intézményükkel a kapcsolattartást és ha igen, milyen módon tudnák azt elképzelni (anyagi támogatás, hallgatók fogadása szakmai gyakorlatra, projektekben való közreműködés, stb.). A vizsgálat alapjául szolgáló kérdőív függelékként csatolva.

Ezzel a végzett hallgatók nyomonkövetését szolgáló kérdőívvel a jogelőd Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karának, majd Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karának nappali tagozatán 1995. és 2001. között végzett valamennyi hallgatóját **2001. őszén** kerestem meg postai úton. 1995-1999 között csak

agrármérnök szakon voltak nappali tagozatos végzett hallgatói a Karnak, 2000-től azonban az alapképzéses nappali szakok száma háromra emelkedett, így kibővült a végzettek köre a gazdasági agrármérnök szak és a mg. szakigazgatásszervező mérnök szak végzős hallgatóival. Második lépcsőben **2002. őszén** kerestem meg a 2002. nyarán végzett valamennyi érintett hallgatót. A három vizsgált szak közül az agrármérnök szak és a gazdasági agrármérnök szak ötéves egyetemi képzés, a mezőgazdasági szakigazgatás szervező mérnök szak pedig hároméves főiskolai szintű képzés. Vizsgálatom azért csak a nappali tagozaton végzettekre terjedt ki, mert ők a végzésük után léptek ki először a munkaerőpiacra, amíg a kiegészítő, illetve levelező képzésben résztvevők már jórészt egyetemi tanulmányaik alatt is rendelkeznek munkahellyel, így a felmérés eredményeit torzították volna.

Összesen 1.187 kérdőívet postáztam ki, melyből 239 kiértékelésre alkalmas kitöltött kérdőív érkezett vissza. A kérdőíveken a megkeresett egykori diákok neve nem szerepelt, remélve, hogy így magasabb lesz a visszaküldési arány. Egy adott szisztéma szerint azonban bekódoltam a kérdőíveket, hogy szakonként és a végzés éve szerint beazonosíthatóak legyenek majd a kiértékelésnél. A kiküldött és feldolgozott kérdőívek megoszlása a **17. ábrán** látható.

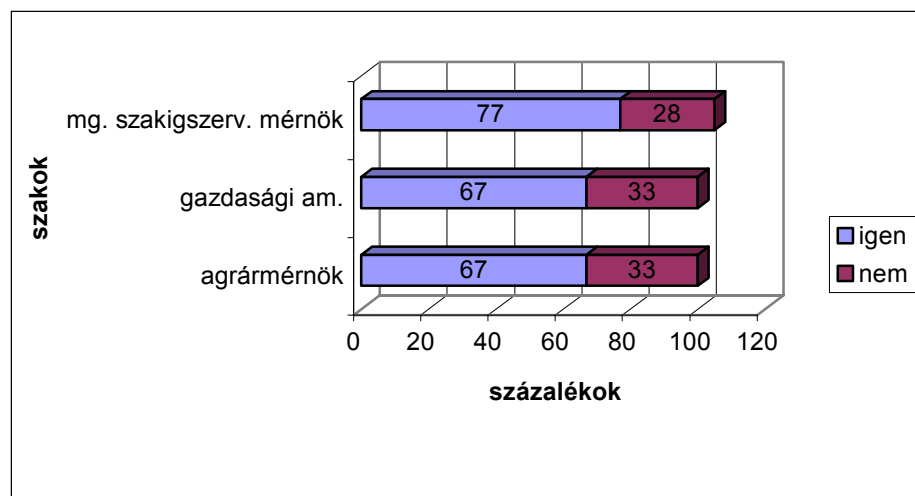
17.ábra: A kiküldött és visszaérkezett kérdőívek aránya

Az összesítésből megállapítható, hogy a visszaérkezett és kiértékelhető kérdőívek százalékos aránya kedvező, azaz 20,1 % az összes kérdőív viszonylatában. Miután a vizsgált időszakban végzett hallgatók teljes sokaságát vizsgáltuk, a kiértékelhető kérdőívek száma kellően reprezentatívnak tekinthető.

A kérdőíven nem kértem megadni nevet és elérhetőséget, ennek ellenére igen magas arányban névvel és aktuális címmel ellátva kaptam vissza őket. A két egyetemi szak végzettjei pontosan egyforma arányban adták meg nevüket és címüket a kérdőíven, illetve a borítékon. A főiskolai szak végzettjei itt nagyobb arányban adtak igen választ, lehetővé téve aktuális elérhetőségükkel a későbbi megkeresést. Ez is arra utal, - amit majd a kérdőív idevonatkozó kérdéseire kapott válaszok több megközelítésben is igazolni fognak - hogy a végzett hallgatók zöme igényli az anyaintézménnyel való aktív kapcsolatot végzés után is. Megfigyeléseimet a **18. ábrán** szemléltetem.

18. ábra: A névvel és címmel visszaküldött kérdőívek aránya

A kérdőívek feldolgozása és kiértékelése a Microsoft Access adatbázis-kezelő program segítségével egy a kutatómunkám keretében speciálisan erre a célra létrehozott adatbázisban történt, mellyel lehetőség nyílt a kérdőívek és kérdések egyenkénti feldolgozására és speciális lekérdezésekre.

A visszaérkezett kérdőívekkel kapcsolatos tapasztalatok a következőkben összegezhetők:

- magas a teljesen kitöltött kérdőívek száma,
- a kérdőívek kitöltését a felkértek komolyan vették, amire az utal leginkább, hogy több esetben is kiegészítő szöveges értékeléseket tettek,
- ezen előbb említett szöveges értékelések jelentős háttér információkat hordoznak,
- több esetben pozitív visszajelzés (gratulálás) érkezett, ami a kérdőíves felmérés indokoltságát támasztja alá,
- szintén a pozitív fogadtatást jelzi, hogy a visszaküldött kérdőívek közel 70 százaléka névvel, aktuális elérhetőséggel van ellátva.

A matematikai statisztikai módszerek közül a csoportosítást és összehasonlítást használtam a kérdőívek kiértékelésénél. Az eredmények térképszerű megjelenítésénél Arc View 3.2 térinformatikai programot használtam.

A témában széleskörű szakirodalmi kutatásokat is végeztem és a saját felmérésem során kapott eredményeken rendszeresen összehasonlítottam az ebben a témában publikált hazai felmérések eredményeivel.

4. AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

4.1. Az elhelyezkedésre vonatkozó adatok értékelése

Kérdőívemben az első 11 kérdés a végzett hallgatók elhelyezkedési adataira irányult, melynek eredményét a következőkben mutatom be.

Az első kérdéssel azt akartam megtudni, hogy az egyetem elvégzése után mikor tudtak elhelyezkedni. A választ a következő négy felkínált lehetőség közül kiválasztva adhatták meg: (1) azonnal, (2) 1 éven belül, (3) 1-2 év között, (4) 2 éven túl. A válaszok feldolgozása során további két további kategóriát alakítottam ki: (5) nem tudott elhelyezkedni, (6) nem válaszolt. A vizsgált három szakra vonatkozóan a **10. táblázatban** feltüntetett válaszok érkeztek:

10. táblázat

Különböző szakokon végzett hallgatók megoszlása a végzés utáni időszak hossza szerint

Me.: százalék

szakok vázslazok	Agrármérvnök	Gazdasági agrármérvnök	Mezőgazdasági szakigazgatásslzervező mérvnök
azonnal	54	44	20
1 éven belül	28	48	56
1-2 év között	6	0	0
2 éven túl	2	0	0
Nem tudott elhelyezkedni	8	4	20
Nem válaszolt	2	0	4
összesen	100	100	100

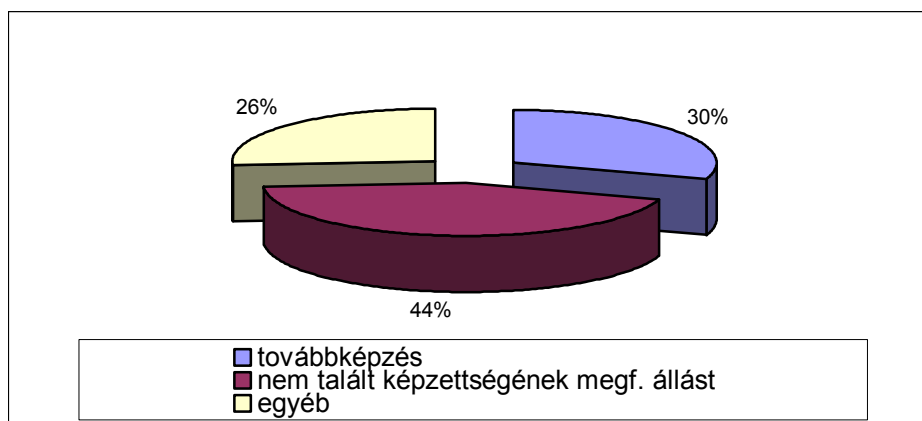
Forrás: saját adatgyűjtés

A **10. táblázatból** látható, hogy az agrármérvnök szak és a gazdasági agrármérvnök szak esetében a végzett hallgatók zöme azonnal, illetve 1 éven belül elhelyezkedett. Nem mutat ilyen kedvező képet a mg. szakigazgatásslzervező mérvnök szak végzettjeinek helyzete. A felmérés szerint egyötödük egyáltalán nem tudott elhelyezkedni. A válaszadók háromnegyede azonban a végzést követően azonnal vagy 1 éven belül munkába tudott állni.

A FIDÉV vizsgálat szerint az 1999-ben végzettek közül az egyetemi agrár végzettségűek 15,2 százaléka, a főiskolai agrár végzettségűek 15,1%-a munkanélküli. Az agrártudományok terén végzettek munkaerőpiaci státuszát tekintve az 1998-ban végzetteknek 74 százaléka, az 1999-ben végzettek 74,2 százaléka volt foglalkoztatva és 13,2 százalékuk, illetve 15,1 százalékuk volt munkanélküli. A foglalkoztatottak aránya itt volt a legkisebb, míg a munkanélküliek aránya pedig a legmagasabb az összes tudományterület között. Az 1998-ban végzetteknek 7,4 százaléka, az 1999-ben végzetteknek pedig 9,3 százaléka nappali tagozaton továbbtanult. A munkanélküliségi ráta a '98-ban végzetteknél 15,1%, a '99-ben végzetteknél 16,9% volt országosan, vagyis a legmagasabb az összes tudományterület között. Felmérésem jobb képet mutat, vagyis az országos átlaghoz képest a Debrecenben végzettek jobban el tudtak helyezkedni.

A második kérdéssel arra kerestem a választ, hogy mi volt az oka annak ha nem helyezkedtek el azonnal. A kérdőívet kitöltők válaszaikat a következők szerint adhatták meg: (1) tovább képezte magát: (1.1) nyelv, (1.2) számítástechnika, (1.3) egyéb. (2) GYES, (3) nem talált képzettségének megfelelő álláslehetőséget, (4) egyéb. A szakonként kapott válaszokat a **19., 20. és 21. ábrák** szemléltetik.

19. ábra: A nem azonnali elhelyezkedés okai – agrármérnök szak

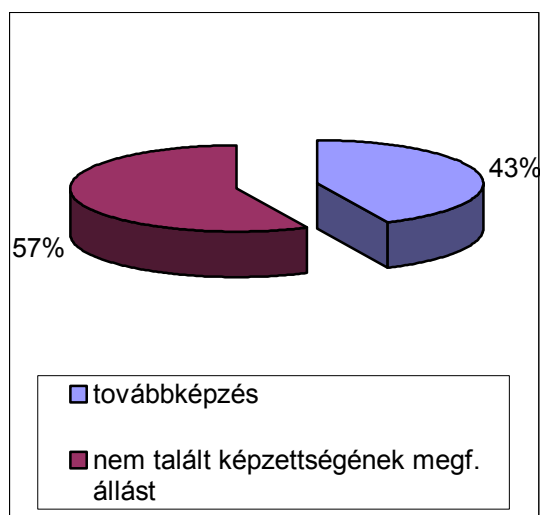

Forrás: saját adatgyűjtés

A **19., 20. és 21. ábrákról** leolvasható, hogy legmagasabb arányban azt a választ kaptuk mindhárom szak végzettjeinél, hogy "nem talált képzettségének megfelelő állást".

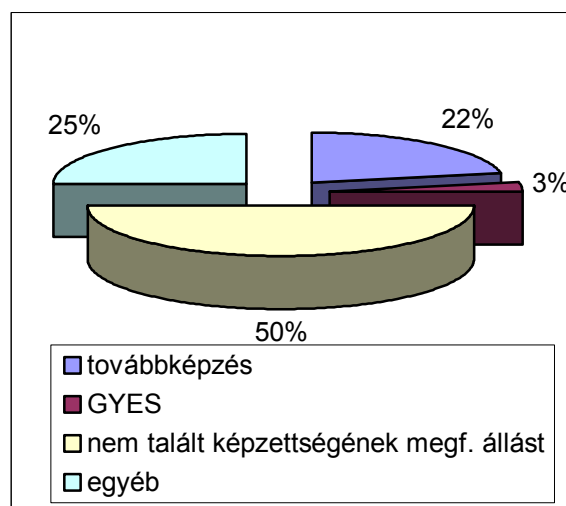
Vagyis a végzettek vártak az elhelyezkedéssel mindaddig, amíg végzettségüknek megfelelő szintű állást nem találtak. Alacsonyabb, diplomájukhoz nem méltó szinten inkább nem helyezkedtek el. A mg. szakigazgatásszervező mérnök szak és az agrármérnök szak végzettjeinél hasonlóan magas arányban találjuk a továbbképzést, mint az azonnali el nem helyezkedés második fő okát. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a továbbképzés nem minden esetben ok, gyakran okozatként szerepel. Vagyis a végzettek gyakran több hónapos sikertelen álláskeresés után választották ezt a megoldást. Miután nem sikerült végzettségüknek megfelelő szinten elhelyezkedniük, az egyetlen és egyben leghasznosabb lehetőségként a továbbtanulást választják, remélve hogy így szakmai tudásukat mélyíthetik, kiegészíthetik, "munkaerő-piaci helyzetüket" erősíthetik.

20. ábra: A nem azonnali elhelyezkedés okai – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

21. ábra: A nem azonnali elhelyezkedés okai – gazdasági agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

A FIDÉV vizsgálat során rákérdeztek arra is, hogy munka mellett tanulnak-e a fiatal diplomások. Az agrár egyetemi szintű végzettségűeknek országosan 60,1 százaléka, az agrár főiskolai szintű végzettségűeknek pedig 52,3 százaléka tanul tovább munka mellett. Országosan a végzettek (összes szakcsoport) 52,7 százaléka számára a munkaerőpiacra lépéssel a képzés valójában még nem fejeződött be.

A szakok végzettjei által megjelölt továbbképzések százalékos megoszlása a **11. táblázatban** tekinthető meg.

11. táblázat

Továbbképzések típusai az el nem helyezkedett hallgatóknál

Me: százalék

Továbbképzés \ Szak	Agrármérnök szak	Gazdasági agrármérnök szak	Mezőgazdasági szakigazgatásszervező mérnök szak
Nyelv	33	57	30
Számítástechnika	7	29	10
Másoddiploma	60	14	60
Összesen	100	100	100

Forrás: saját adatgyűjtés

A továbbképzés fajtájára vonatkozóan az agrármérnök szak és a mg. szakigazgatásszervező mérnök szak végzettjeinél hasonló képpel találkozunk. Az érintettek több mint fele másoddiplomás képzésre iratkozott be, egyharmaduk pedig nyelvi továbbképzésen vett részt. Alacsonyabb és szintén igen hasonló arányban megtaláljuk a számítástechnikai továbbképzést is mindkét szak végzettjeinél. A gazdasági agrármérnök szak végzettjeinél teljesen más rangsorral találkozunk. Az érintettek több mint fele a nyelvi továbbképzést választotta, egyharmad arányban a számítástechnika terén képezték tovább magukat, és alig több mint 10 százalékuk választotta a másoddiplomás képzést.

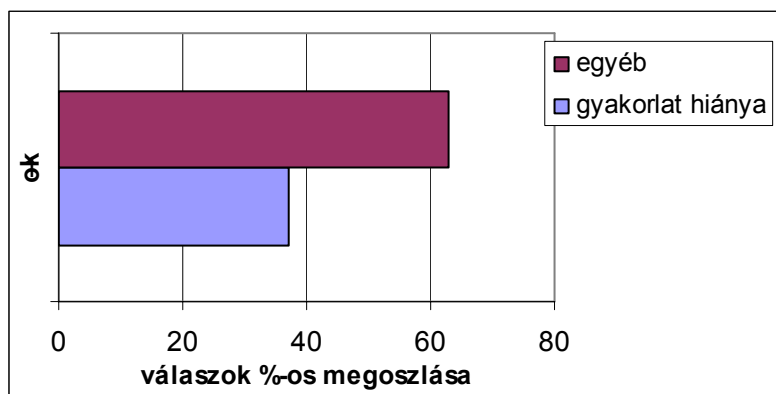
A már hivatkozott, 2003. júniusi FIDÉV workshop-on **Szilágyi (2003)** a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara képzési igazgatóhelyettese összefoglalta előadásában a munkáltatók főbb problémáit a pályakezdőkkel kapcsolatosan. Az egyetemi végzettséggel rendelkezőknél az idegennyelv hiányát sorolta első, az önálló munkavégzés képességének hiányát második, a számítógépes ismeretek hiányát harmadik és a gyenge szakmai gyakorlati jártasságot pedig a negyedik helyre. Ezeket a hiányosságokat igazolni látszik az én eredményem is, hiszen a végzettek nagy számban képezik magukat ilyen irányokba tovább.

Az agrármérnök szak és a gazdasági az agrármérnök szak végzettjei közel azonos arányban jelölték be az egyéb okot az azonnali el nem helyezkedés egyik okaként. A megkérdezettek maguk fejtették ki ezeket az egyéb okokat, melyeket a **22. és 23. ábrákon** feltüntetett csoportokba sikerült berendeznem. Az ábrákon a válaszok százalékos megoszlásban szerepelnek. 100 százaléknak vettem azokat a válaszadókat, akik nem helyezkedtek el azonnal és a második kérdésre adtak választ. Az agrármérnök

szak végzettjeinek válaszai szemléletesebben illusztrálhatók a válaszok nagyobb számából adódóan. A kapott válaszok közül magas arányuk miatt kiemelendő a gyakorlat hiánya és egy újabb "egyéb ok" kategória, amely olyan okokat foglal magában, amelyek nem besorolhatóak egyik kialakított csoportba sem. Ilyenek például a következők: (1) nem is akart a nyár folyamán munkát keresni, illetve elhelyezkedni, csak nyaralás után kezdett hozzá, (2) szeretett volna már a nyár folyamán elhelyezkedni, de ez a nyári szabadságolás miatt nem sikerült, (3) hosszú távú perspektívát keresett, "komolytalan" állásajánlatot nem fogadott el, (4) minimálbérért alkalmazták volna, amit nem fogadott el, (5) olyan állás lehetőségekkel találkozott amelyek betöltéséhez túl alacsony vagy túl magas volt a végzettsége. Harmadik leggyakoribb akadályként az autó, illetve jogosítvány hiánya jelenik meg, melyek egyikének, esetenként mindkettőnek a meglétét elvárják a munkáltatók. Egyforma arányban találjuk a nyelvtudás hiányát és azt az okot, hogy női mivolta miatt nem alkalmazták. Sajnos a fiatal nők megkülönböztetett helyzetben vannak a családalapítás miatt. Ha még nincsenek férjnél, illetve még nincs gyermekük, akkor a munkáltatók joggal "tartanak" attól, hogy ez a helyzet feltételezhetően rövid időn belül változni fog. Ha már férjnél vannak, illetve gyermekük is van, akkor a családot látják olyan "akadálynak" amely miatt véleményük szerint nem lehet bármikor száz százalékosan építeni rájuk.

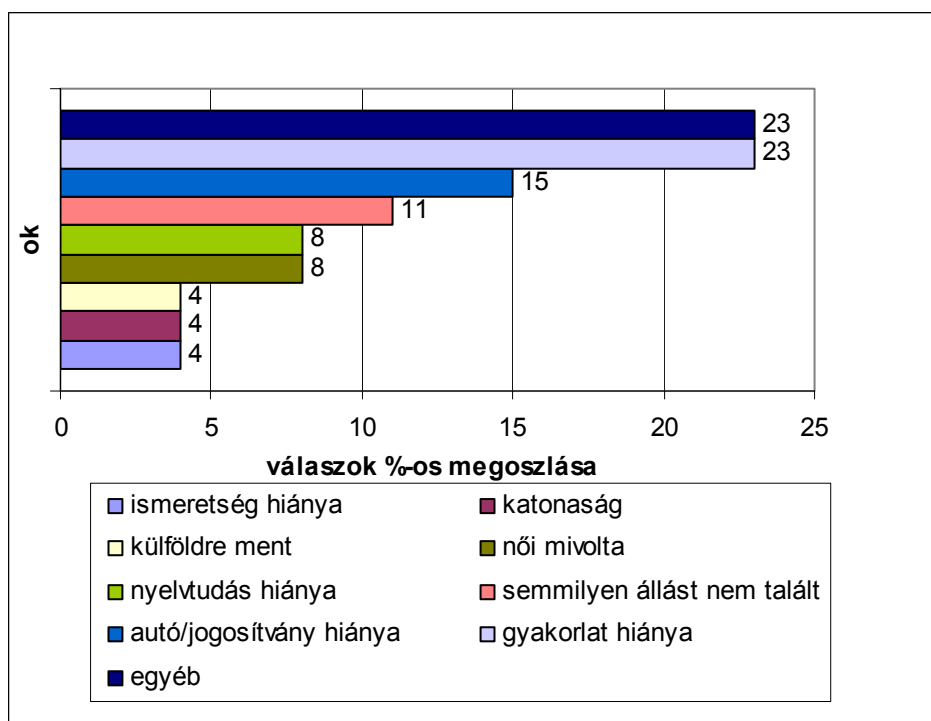
Megerősíti ezt a Hajdú-Bihati Napló kapcsolódó cikke is, amely a "Hajdú-Bihar megye a diplomásokért, diplomások Hajdú-Bihar megyéért" c. programról ír. Nevezett programra 216 pályakezdő jelentkezett, melynek 76 százaléka debreceni. Érdemes megvizsgálni a nemek arányát is: az érintettek 35 százaléka férfi és 65 százaléka nő **(HBN, 2004.a.)**.

Megjegyzendő, hogy az Európai Unió kiemelt prioritásként kezeli a nők esélyegyenlőségének növelését, mind a munkába-állás, mind a munkába visszakerülés terén. Számos Európai Unió projekt felhívás célozza meg ennek a problémának a nemzetközi összefogásra épülő megoldását.

Forrás: saját adatgyűjtés

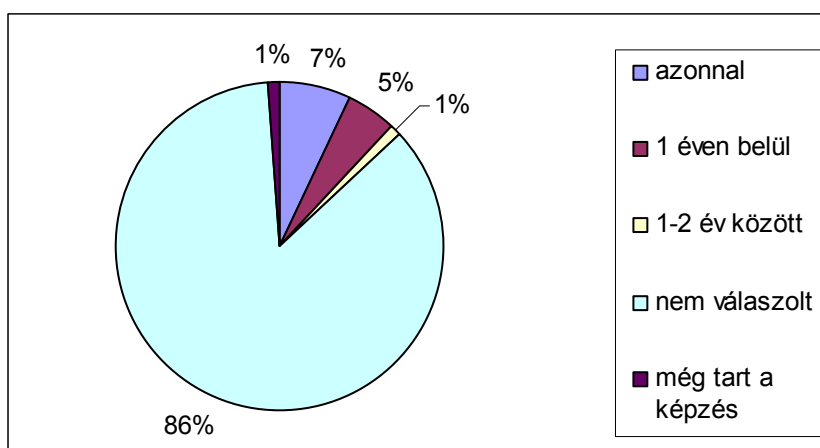
23. ábra: A késedelmes elhelyezkedés egyéb okai – agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

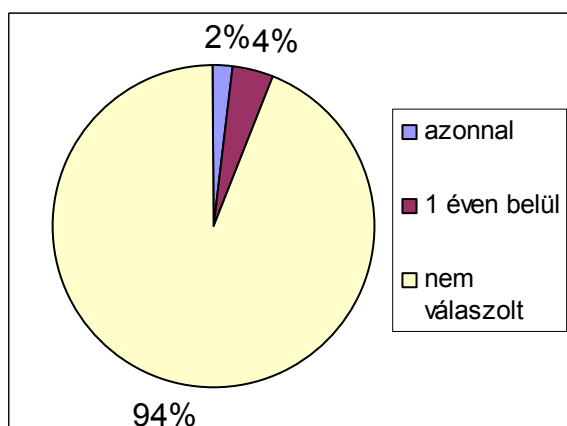
A harmadik kérdéssel azt szerettem volna megtudni, hogy továbbképzés után mennyi időre volt szüksége elhelyezkedni. Ez a kérdés csak azoknak szólt akik valamilyen továbbképzésen vettek részt. A szakonként adott válaszokat százalékos megoszlásban a **24., 25. és 26. ábrákon** illusztráltam az összes felmérésben résztvevőt tekintve 100 százaléknak.

24. ábra: Továbbképzés utáni elhelyezkedés – agrármérnök szak

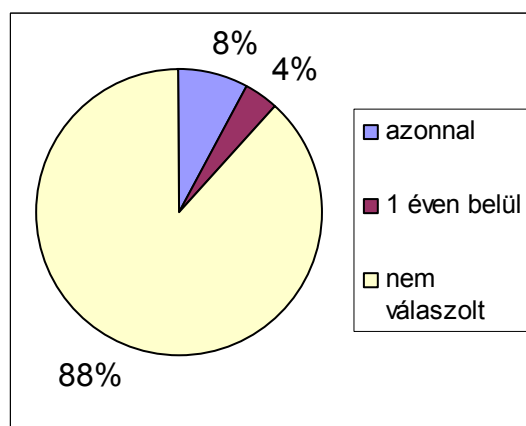
Forrás: saját adatgyűjtés

25. ábra: Továbbképzés utáni elhelyezkedés – gazdasági agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

26. ábra: Továbbképzés utáni elhelyezkedés – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

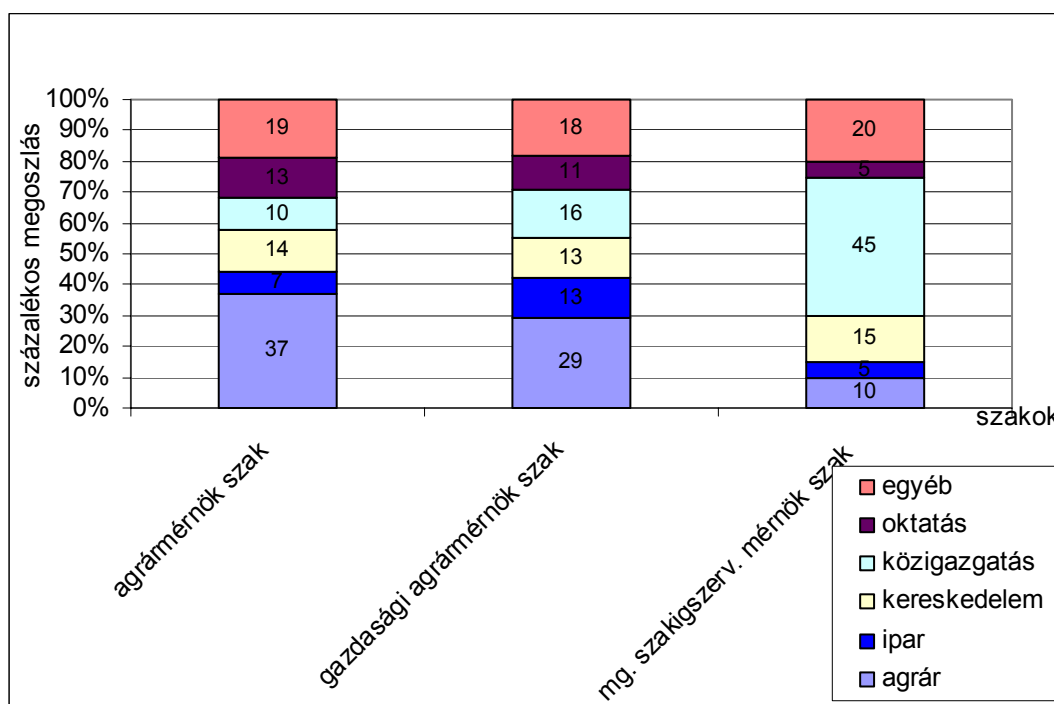
A kapott válaszokat százalékos megoszlásban mutatom be az összes válaszadóra vonatkoztatva. Ez az oka a magas "nem válaszolt" arányoknak. Az agrármérnök szak és a mg. szakigazgatásszervező mérnök szak végzettjeinél hasonló arányokkal találkozunk mind a továbbképzés után azonnal elhelyezkedők, mind az azután 1 éven belül elhelyezkedők tekintetében. A gazdasági az agrármérnök szak végzettjei nagyobb arányban helyezkedtek el 1 éven belül mint azonnal továbbképzés után.

A negyedik kérdés arra irányult, hogy milyen területen dolgoznak jelenleg a megkérdezettek. A következő hat lehetőség közül választva adhatták meg válaszaikat:

(1) agrár, (2) ipar, (3) kereskedelem, (4) közigazgatás, (5) oktatás, (6) egyéb, kifejtendő.
A kapott válaszokat a **27. és 28. ábrákon** szemléltetem.

Összehasonlítva a kapott eredményeket az országos szintű FIDÉV vizsgálat eredményeivel az állapítható meg, hogy a mi mintánkban szereplők nagyobb arányban helyezkednek el a mezőgazdaságban (FIDÉV: a végzetek egynegyede, egyötöde). A kereskedelemben elhelyezkedők aránya közel azonos, ők 15 százalékot mutattak ki.

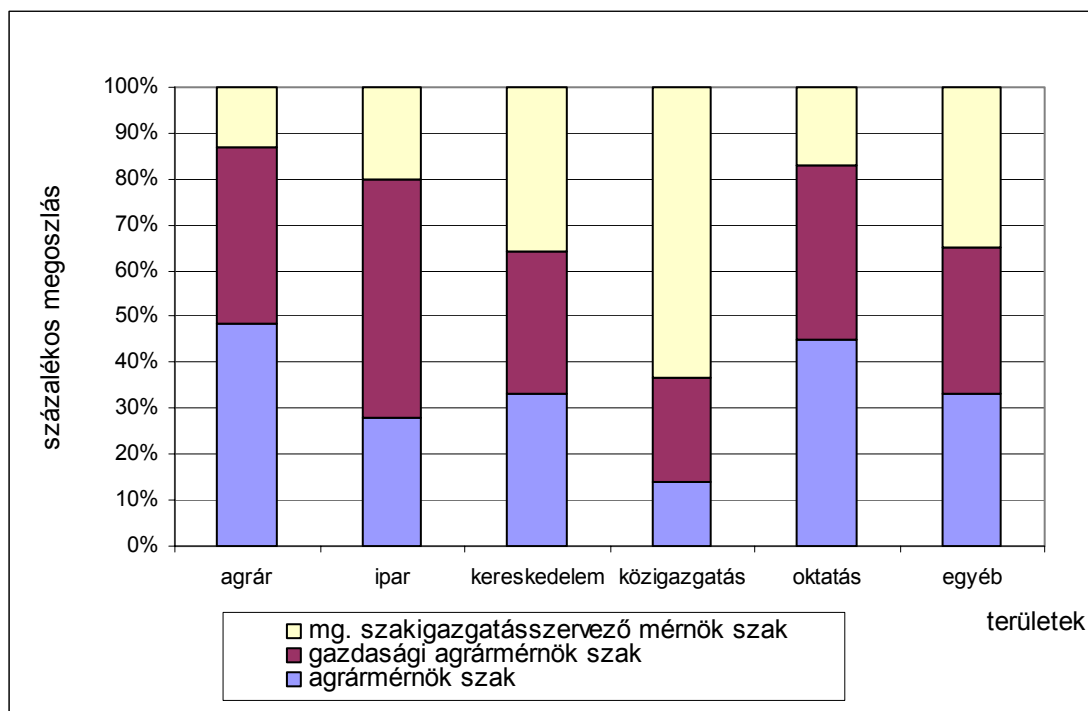
27. ábra: Elhelyezkedés területei szakonként százalékos megoszlásban

Forrás: saját adatgyűjtés

Az agrár mérnök szak és a gazdasági agrár mérnök szak végzetteinél igen hasonló arányokat találunk. Mezőgazdasági területen azonban az agrár mérnök szak végzettjei helyezkedtek el legnagyobb arányban. Mindhárom szak esetében második helyen az egyéb terület szerepel. A mg. szakigazgatásszervező mérnök szak esetében teljesen más arányokkal találkozunk. A végzetek közel fele a közigazgatás területén helyezkedik el, amely a képzés fő célját igazolja.

28. ábra: A szakok megjelenési gyakorisága az egyes területeken

Forrás: saját adatgyűjtés

Ha az elhelyezkedés területein belül a szakok arányát vizsgáljuk, megállapítható egyrészt az, - ami már előző ábrán is észrevehető volt - hogy az agrármérnök szakon végzettek helyezkedtek el legnagyobb arányban mezőgazdasági területen. Az ipar területén elhelyezkedettek között a gazdasági agrármérnök szak végzettjei találhatók a legnagyobb arányban. A kereskedelem területén mindhárom szak végzettjei csaknem azonos arányban helyezkedtek el. Az oktatás területén a két egyetemi szak végzettjei azonos arányban találhatók meg. Az egyéb kategóriával nagyon hasonló arányban találkozunk mindhárom szak esetében.

Az egyéb területeket a válaszadók maguk nevezhették meg. Válaszaik alapján csoportokat alakítottam ki, ezek százalékos megoszlása a **12. táblázatban** tekinthető meg. Változatos képet mutat az agrármérnök szak, igen változatos területeken tudtak a végzettek elhelyezkedni. Az egyéb kategória takarja a legtöbb választ, ezeket sokszínűségük miatt egyik fentebb megnevezett csoportba sem tudtam besorolni. A másik két szak esetében két csoportba soroltam be a válaszokat, az arányok azonban teljesen fordítottak voltak. A gazdasági agrármérnök szak célja és szakirány lehetőségei alá is támasztják a pénzügy-számvitel szakterület jelentőségét.

12. táblázat

A végzett hallgatók elhelyezkedési területei az "egyéb" kategórián belül

Me.: százalék

szakok terület	Agrármérnök szak	Gazdasági agrármérnök szak	Mg. szakigazgatásszervező mérnök szak
pénzügy - számvitel	28	75	25
szolgáltatás	22	25	75
kutatás	6	0	0
más szakterület	44	0	0
összesen	100	100	100

Forrás: saját adatgyűjtés

Eredményeim az elhelyezkedés területeire vonatkozóan összezsengenek a gödöllői felmérés kapcsán megállapítottakkal, vagyis hogy az egyéb ágazatokban dolgozó agrármérnökök aránya egyre növekszik és szerintük ez a tendencia már az 1970-es években megindult. A mezőgazdasági ágazattal csak közvetett kapcsolatban lévő intézmények, mint pl. bankok, biztosítók és különféle kereskedelmi és ipari cégek ma már egyre több agrárvégzettségű szakembert alkalmaznak.

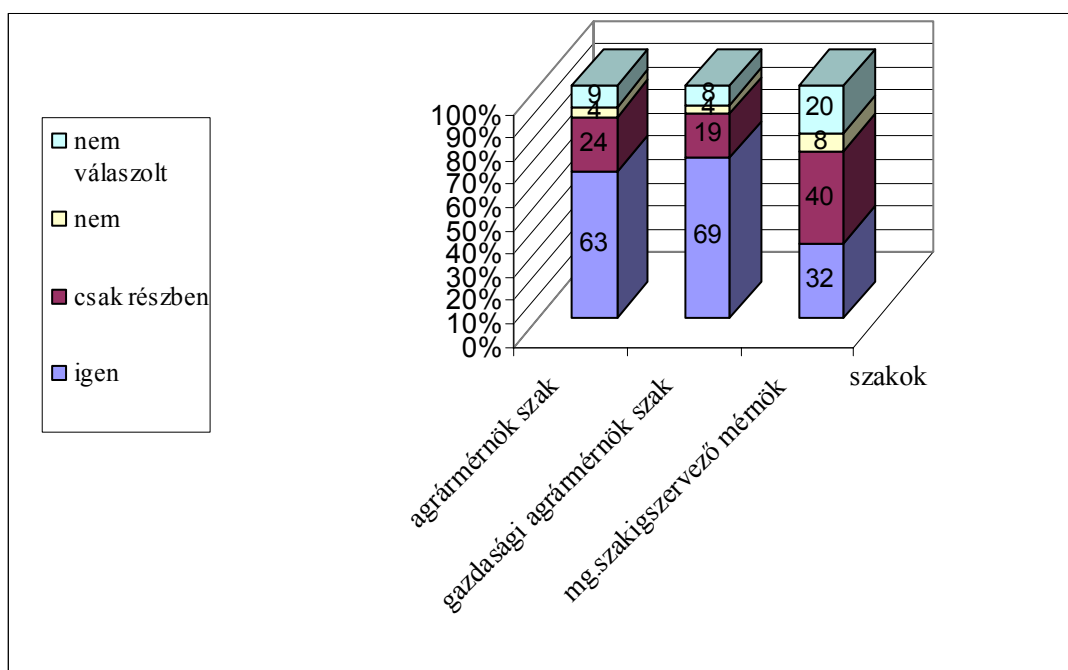
Az ötödik kérdés azt hivatott felmérni, hogy képzettségüknek megfelelő szinten tudtak-e elhelyezkedni a végzettek. Az agrármérnök és a gazdasági agrármérnök szak esetében kétharmados arányban végzettségüknek megfelelő szinten tudtak elhelyezkedni és 20-25 százalékban helyezkedtek el végzettségüknek csak részben megfelelő szinten. A mg. szakigazgatásszervező mérnök szak esetében csaknem fele arányban helyezkedtek el végzettségüknek csak részben megfelelő szinten és csak egyharmados arányban jelölték meg a végzettségüknek megfelelő szintű munkakört. A végzettségüknek nem megfelelő szintű munkakörökben is ennek a szaknak a végzettjeit találjuk a legmagasabb arányban, melyet a **29. ábra** mutat.

A FIDÉV vizsgálat is megnézte, hogy a végzettek milyen arányban helyezkedtek el végzettségüknek megfelelő szinten. Végzettségüknek megfelelő szintnek tekintették a felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozási csoportokat (statisztikai besorolás), nevezetesen a következőket: (1) gazdasági vezetők, (2) felsőfokú végzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások, (3) felsőfokú vagy középfokú végzettség alkalmazását igénylő foglalkozások. Az országos átlag, akik így tudtak elhelyezkedni 94% lett, a különbséget túlképzésnek tekintik, ami így az országos átlagot tekintve 6%. Az agrár egyetemi és főiskolai szakcsoportok esetében ez 5, illetve 9% körüli. Az én

kérdőíves felmérésem is - 1% eltéréssel - ezt az eredményt erősíti meg. A képzettség és a munka kapcsolódását szintén vizsgálták.

A végzettek ötfokozatú skálán értékelhették azt, hogy munkájuk milyen szoros kapcsolatban áll végzettségükkel. A rangsor legvégére a két agrár szakcsoport került 2,5 és 2,7-es értékkel.

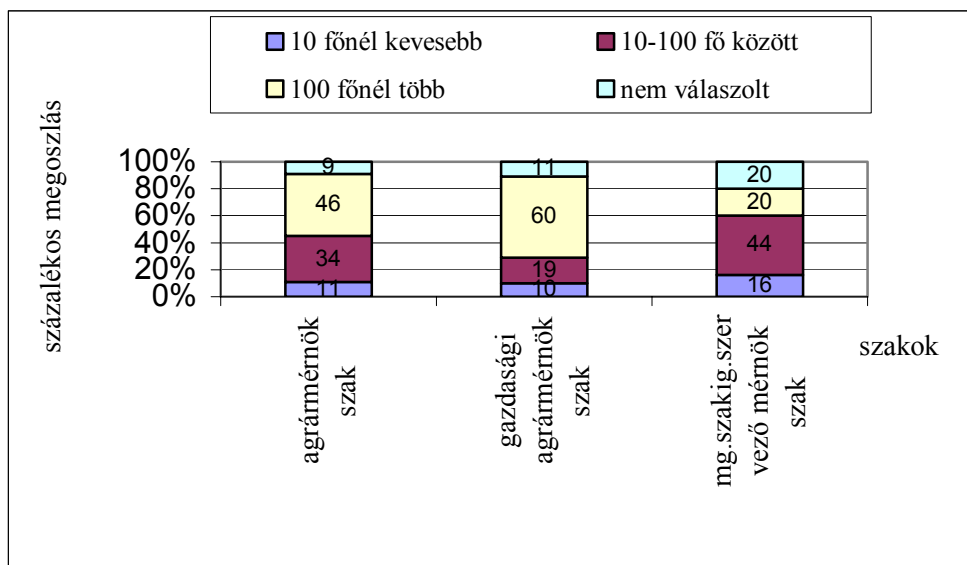
29. ábra: A képzettségi szint és elhelyezkedés kapcsolata

Forrás: saját adatgyűjtés

A hatodik kérdés arra irányult, hogy a munkáltató szervezet mennyi munkaerőt foglalkoztat. Válaszaikat három lehetőség közül választva adhatták meg: (1) 10 főnél kevesebbet, (2) 10-100 fő között, (3) 100 főnél többet foglalkoztat. A két egyetemi szak végzettjeinél hasonló sorrenddel találkozunk, vagyis elsősorban a 100 főnél több munkaerőt foglalkoztató cégeknél helyezkedtek el. Második helyen a 10-100 fő közötti, majd a kisebb szervezetek találhatók. A főiskolai szak esetén a sorrend teljesen más, a 10-100 fő közötti munkaerőt foglalkoztató munkáltatók kerültek az első helyre, majd közel azonos arányban találjuk a másik két kategóriát. Az kapott eredményeket a **30. ábrán** mutatom be.

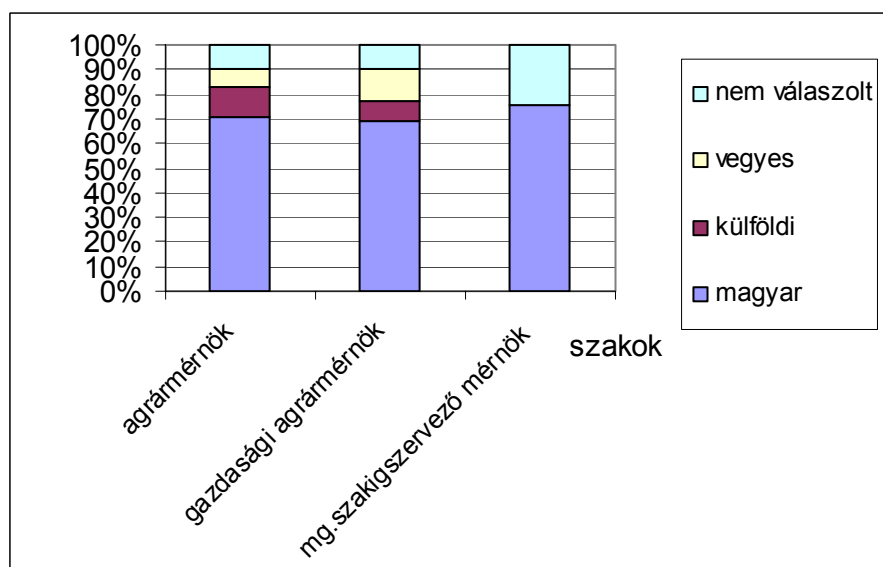
30. ábra: A munkáltató szervezet által foglalkoztatottak száma

Forrás: saját adatgyűjtés

A hetedik kérdéssel azt vizsgáltam, hogy a munkáltató szervezet magyar, külföldi vagy vegyes tulajdonú-e. A kapott válaszokat a **31. ábrán** szakonként mutatom be.

31. ábra: A jelenlegi munkáltató szervezet tulajdonosi viszonyai

Forrás: saját adatgyűjtés

A két egyetemi szak végzettjeinél megtaláljuk mind a három lehetőséget. Közel azonos arányban helyezkedtek el magyar munkáltatóknál, míg a külföldi és vegyes munkáltatókat pontosan fordított arányban találjuk meg. Az agrármérnök szak végzettjei kétszer akkora arányban helyezkedtek el külföldi munkáltatóknál, míg a

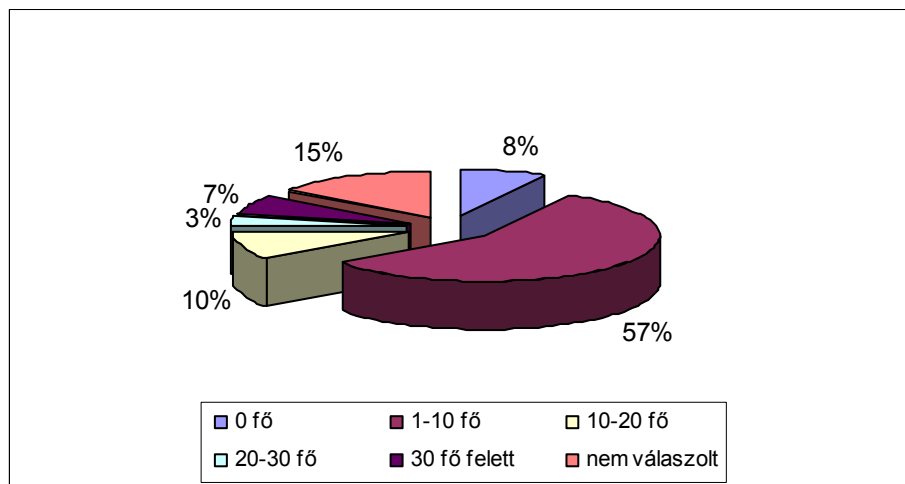
gazdasági agrármérnök szak végzettjeinél a vegyes szervezeteket találjuk a második helyen. A mg. szakigazgatásszervező mérnök szak esetében - összhangban az elhelyezkedés területével – a magyar szervezetek, zömében közigazgatási szervek voltak.

A hatodik és hetedik kérdésre kapott válaszok alapján megállapítható, hogy a két egyetemi szak végzettjei elsősorban nagy, magyar tulajdonban levő szervezeteknél, másodsorban pedig külföldi vagy vegyes tulajdonú "multiknál" helyezkedtek el.

A nyolcadik kérdés arra irányult, hogy hány közvetlen – velük egy szinten dolgozó – munkatársuk van. A válaszadók maguk írhatták be a megfelelő számot, melyek alapján csoportokat alakítottam ki. A válaszokat a **32., 33. és 34. ábrákon** mutatom be.

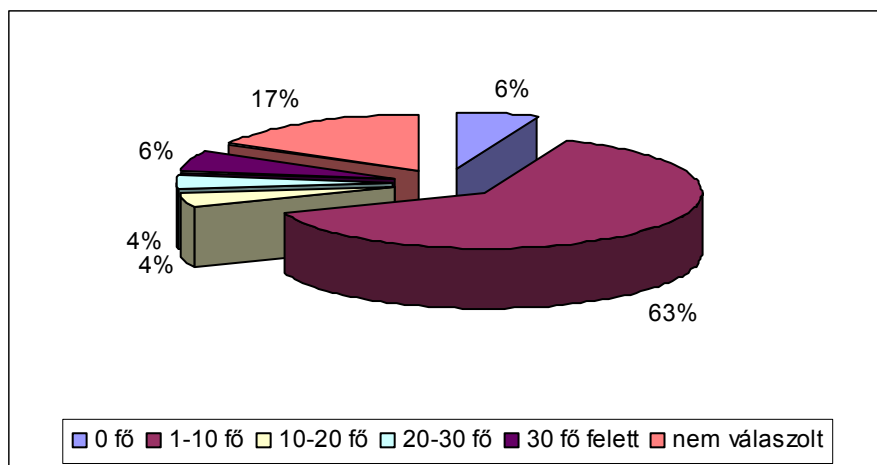
Valamennyi szak esetében azt a választ kaptam legnagyobb arányban, hogy 1-10 fő között van a végzettekkel egy szinten dolgozó közvetlen munkatársak száma, vagyis nagy valószínűséggel nem olyan munkaköröket töltenek be, amelyek tömegesen betölthetők esetleg alacsonyabb iskolai végzettséggel is. Szintén hasonló képet mutat a "0 fő" válasz, ami arra utal, hogy a válaszadók ezen százaléka valószínűleg vezetői munkakörben dolgozik, egyedül az adott szinten. Az agrármérnök szak és a mg. szakigazgatásszervező mérnök szak esetén említésre méltó még a 20-30 fő közötti közvetlen munkatársak száma 10-16 százalékos részesedéssel.

32. ábra: Az azonos szinten dolgozó munkatársak száma – agrármérnök szak

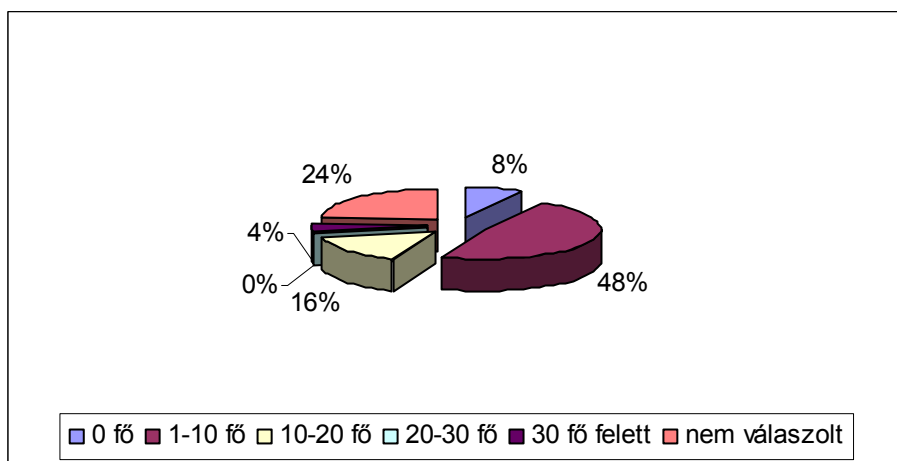
Forrás: saját adatgyűjtés

33. ábra: Az azonos szinten dolgozó munkatársak száma – gazdasági agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

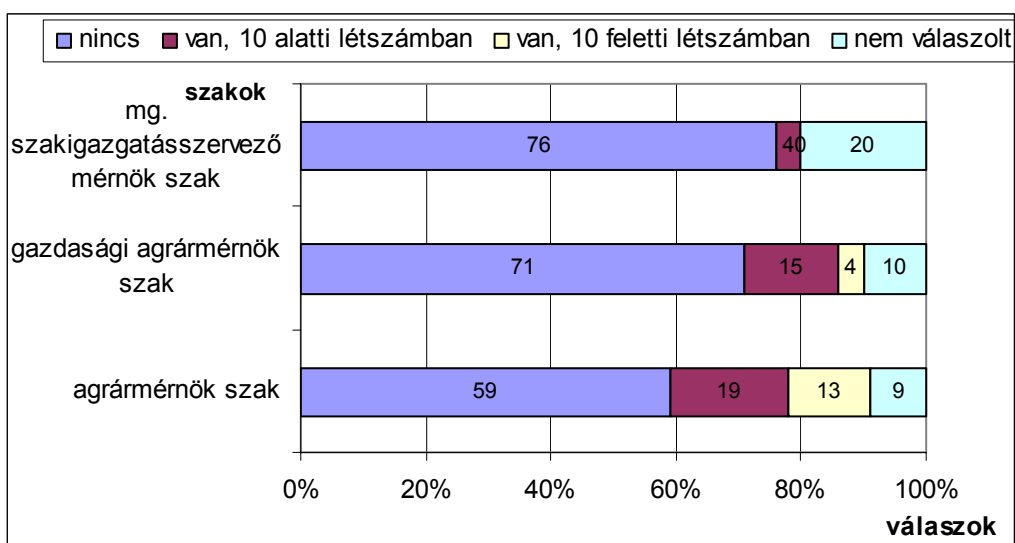
34. ábra: Az azonos szinten dolgozó munkatársak száma – szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

A kilencedik kérdéssel azt kutattam, hogy van-e/vannak-e a végzeteknek beosztottja/i. Három lehetséges válasz volt felajánlva a megkérdezetteknek: (1) nincs, (2) van, 10 alatti létszámban, (3) van, 10 feletti létszámban. A kapott válaszokat a **35. ábrán** ismertetem. A friss diplomások között az agrármérnök szak végzettjeit találjuk legnagyobb arányban vezetői munkakörben. A két fajta igen válasz között meglehetősen alacsony arányban figyelhető meg a 10 feletti beosztottal rendelkező diplomások aránya. Ilyen választ a főiskolai szak esetében nem is kaptunk. Mindhárom szakra nézve megállapítható, hogy legnagyobb arányban nem rendelkeznek még a végzést követő 1-2 évben beosztottakkal.

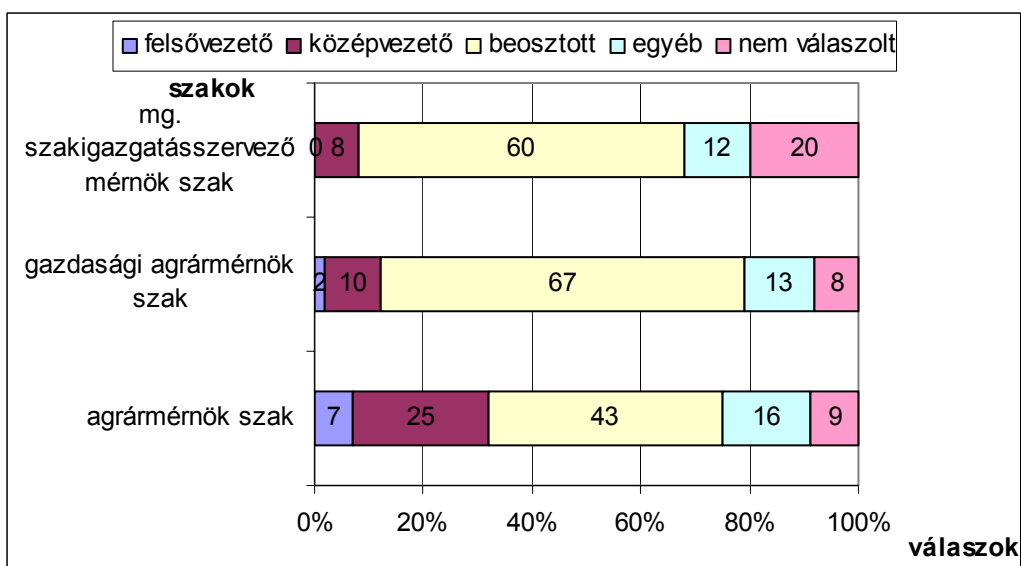
35. ábra: A beosztottak számának alakulása a megkérdezetteknel

Forrás: saját adatgyűjtés

A tizedik kérdés arra irányult, hogy milyen szintű munkakörben dolgoznak a végzettek. Négy lehetséges válasz volt felkínálva: (1) felsővezető, (2) középvezető, (3) beosztott, (4) egyéb. A kapott válaszokat szakonként és beosztásonként mutatom be a 36. és 37. ábrákon.

36. ábra: A betöltött munkakör szintje – szakonkénti bemutatás

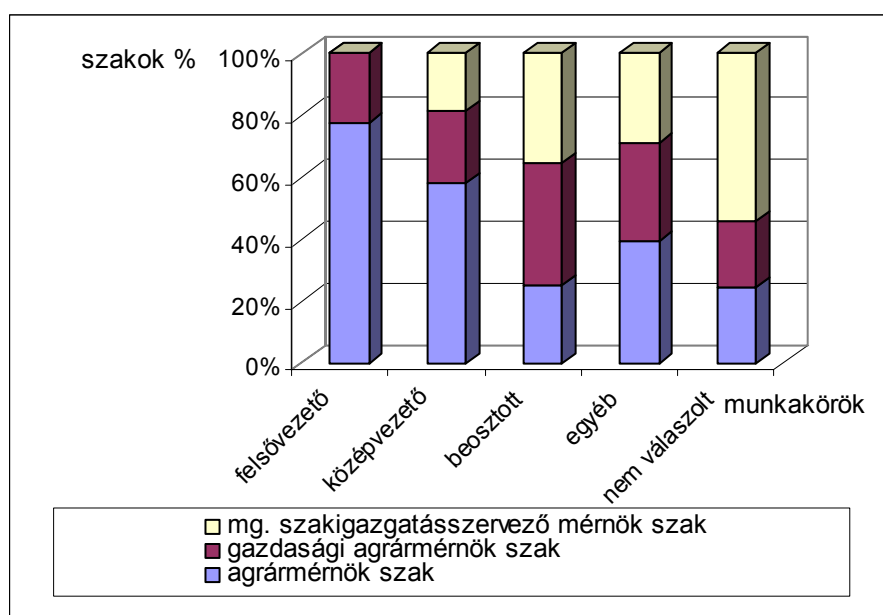

Forrás: saját adatgyűjtés

A szakonkénti ábrázolás egybevág az előző ábrával, vagyis beosztott munkakörben dolgoznak legnagyobb arányban mindhárom szak végzettjei. Az agrármérnök szakon végzettek válaszai a leginkább szórtak, válaszaikat megtaláljuk valamennyi munkakörben és az egymás után következő szintek kis különbséggel következnek. Jóval élesebb eltérésekkel találkozunk a másik két szaknál. A beosztott munkakör nagy részaránya mellett eltörpülnek a további kategóriákra kapott arányok.

A munkakörönkénti bemutatás (37. ábra) is alátámasztja, hogy az agrármérnök szakon végzettek közül találhatók meg legnagyobb arányban azok, akik felső és középvezetői munkaköröket töltenek be. Beosztott munkakörben őket találjuk meg a legkisebb arányban a többi szakhoz viszonyítva. Az egyéb kategóriát csaknem azonos arányban figyelhetjük meg mindhárom szak esetében. A gazdasági agrármérnök szak és a mg. szakigazgatásszervező mérnök szakok végzettjei közel azonos arányban találhatók meg középvezető és beosztott munkakörökben. A lehetséges okok között véleményem szerint első helyen kell azt megemlíteni, hogy az agrármérnök szak végzettjeinél nyolc évfolyam kapta meg a kérdőívet, vagyis a legrégebben végzett évfolyam az 1995-ös volt, akiknek bőven volt a felmérés idejéig magasabb munkakörökbe kerülni. A másik két szak esetében ekkora idő nem állt rendelkezésre, vagyis a végzés után maximum másfél évvel kerestük meg őket.

37. ábra: A betöltött munkaköri szintekben az egyes szakok megjelenése

Forrás: saját adatgyűjtés

Visszatérve a már korábban hivatkozott több intézményre kiterjedő, hallgatók körében végzett felmérésre, a következőket szeretném kiemelni. Vonatkozó megállapításuk ugyanis úgy érzem, hogy részben talán magyarázza a vezetői beosztásban dolgozók általam kapott alacsony szintjét is. A hallgatói felmérésből többek között az is kiderül, hogy bár a vizsgált intézmények (SZIE, ELTE, VE, BGF) ilyen–olyan módon, de vezető- irányító szakembereket képeznek, ehhez képest a vezetéshez, irányításhoz kapcsolódó tevékenységek népszerűsége meglepően alacsony volt. Elenyészően kevés azon órák száma szerintük, ahol az emberekkel való bánásmód alapjait, a vezetéshez szükséges pszichológiai és szociológiai ismereteket sajátíthatják el a diákok. A kommunikációval, emberi kapcsolatokkal összefüggő tevékenységek alacsony népszerűsége azzal is magyarázható, hogy ezekre sok esetben nem is készítik fel a diákokat (**Lakner et al., 2002.b.**).

A Széchenyi István Egyetem felmérése a hallgatók végzése után négy évvel történt. Összességében nagyon hasonló eredményt kaptak az agrármérnök szakkal összevetve, vagyis a végzettek közel 8 százaléka a cég elsősorú vezetője vagy felsővezető, 24,2%, középvezető. A beosztottak aránya náluk magasabb (51,6%), míg az egyéb kategóriában csak 1,7 százalékukat találjuk. Hozzá kell azonban tenni, hogy náluk volt egy további kategória még, az alsóvezetői, ami részben magyarázhatja a nálunk mért jóval magasabb értéket az egyéb kategóriában (**Ferenczi, 2003. b.**).

A BME felmérésében csak két kategória szerepelt, vezető, illetve nem vezető. Ez a felmérés a végzettek átlagosan 2 százalékát találta vezető és 88 százalékát nem vezető munkakörben. Hangsúlyozandó azonban, hogy a vizsgált szakok igen nagy eltéréseket mutattak. A felmérés végzés után két éven belül történt, így összehasonlítást a gazdasági agrármérnök és a mezőgazdasági szakigazgatásszervező mérnök szak végzettjeivel tudunk tenni, a mi végzettjeink javára (**www.karrier.bme.hu**).

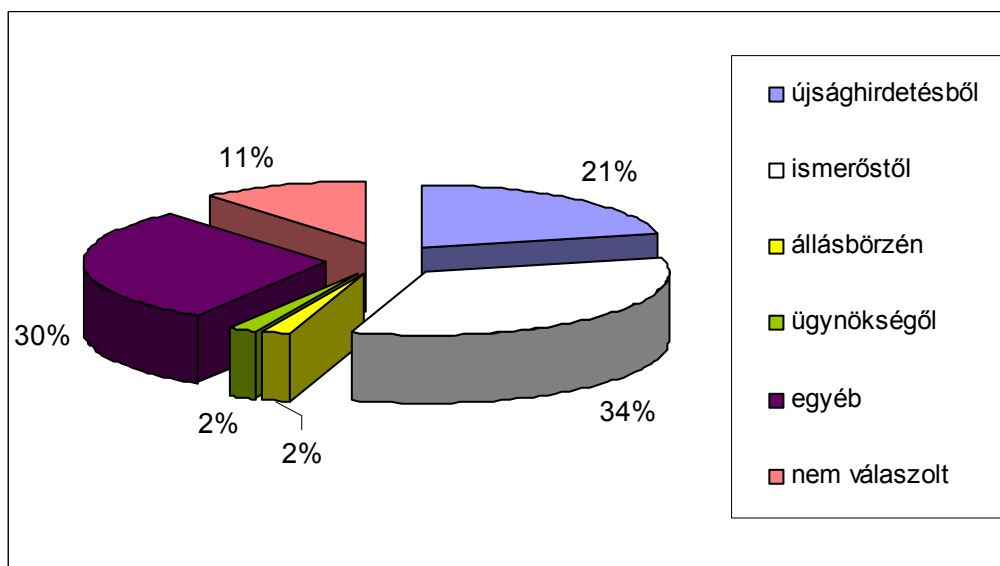
A kereset tükrözi a frissen elhelyezkedett diplomás munkaerő piaci értékét, vagyis megmutatja, hogy a kereseti oldal mennyire értékeli a fiatalok iskolázás révén felhalmozott tudását, öröklött és szerzett képességeit, képességeit, szakképzettségét, illetve a kibocsátó felsőoktatási intézmény diplomáját. A keresetekre én azonban nem kérdeztem rá kérdőívemben, mert nem bíztam benne, hogy őszinte válaszokat fogok kapni. A FIDÉV vizsgálat azonban erre irányuló kérdéseket is tartalmazott.

A tizenegyedik kérdés arra irányult, hogy honnan értesültek a végzetek jelenlegi munkahelyükről. Öt válasz lehetőséget ajánlottam fel az alábbiak szerint: (1) újsághirdetésből, (2) ismerőseim ajánlották, (3) állásbörzén, (4) ügynökségtől, (5) egyéb, kifejtve. A válaszokat szakonként mutatom be a **38., 39. és 40. ábrákon**.

Mindhárom szak esetében az ismerősöktől való informálódást találjuk a legmagasabb arányban. A diplomások elhelyezkedésével kapcsolatosan Székely Judit foglalkoztatáspolitikai helyettes államtitkár is kitér erre interjújában, miszerint a ma a diplomások főként ismerősök ajánlásai révén helyezkednek el. Tény, hogy a munkáltatók egy részében nagyobb a bizalom, ha ismerős ajánl nekik valakit. Az ilyen informális kapcsolatok, csatornák teszik ki a munkaerő-forgalom jelentős részét **(Magyar, 2002)**.

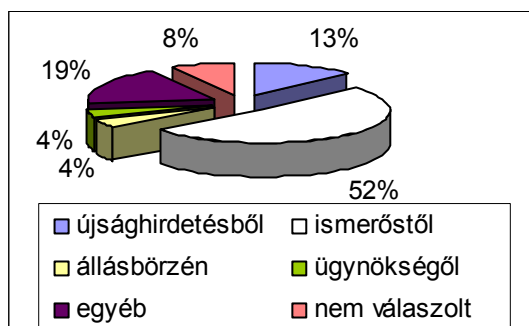
Második leggyakoribb forrásként az egyéb választ kaptam, melyet kifejthettek a válaszadók. A kapott válaszokat csoportokba rendeztem és a **41., 42. és 43. ábrákon** szemléltetem őket. Kiemelendő még az újsághirdetésből való értesülés, mint harmadik leggyakoribb válasz.

38. ábra: A munkahelyről való értesülés forrása – agrármérnök szak

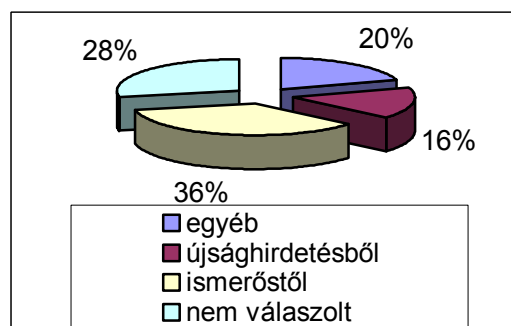
Forrás: saját adatgyűjtés

39. ábra: A munkahelyről való értesülés forrása – gazdasági agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

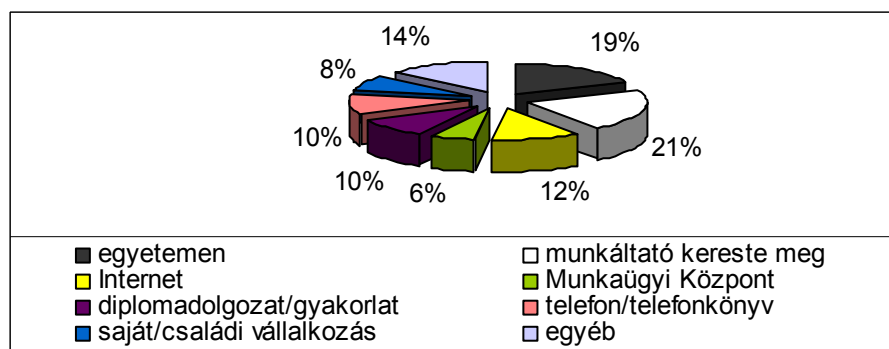
40. ábra: A munkahelyről való értesülés forrása – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

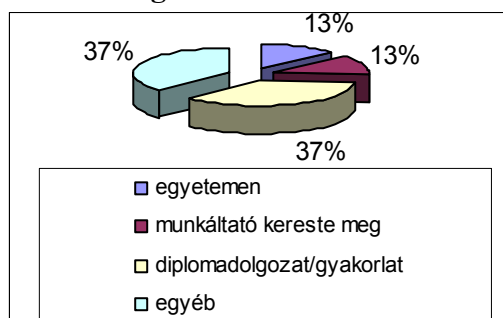
Az egyéb források bemutatása az agrármérnök szak esetében a legszemléletesebb a válaszadók nagyobb száma miatt. A három szak igen eltérő képet mutat erre a kérdésre vonatkozóan. Az agrármérnök szak esetében az első három válasz csökkenő fontossági sorrendben a következő: (1) a "munkáltató kereste meg", (2) az egyetemen szerzett tudomást későbbi munkahelyéről, (3) egyéb, a kialakított csoportok egyikébe sem illeszthető források. A gazdasági agrármérnök szak esetében első helyen az egyéb válasz jelenik meg egyenlő arányban a diplomadolgozat készítés, illetve szakmai gyakorlat helyszínével. Második helyen szintén egyenlő arányban találjuk az egyetemen való értesülést és a "munkáltató kereste meg" elnevezésű válaszokat. Ez utóbbi válasz is már korábbi szakmai, illetve egyéb kapcsolatra utal. A harmadik vizsgált szak esetében legnagyobb arányban a Munkaügyi Központot találjuk, mely válasz a gazdasági agrármérnök szaknál meg sem jelent, az agrármérnök szaknál pedig elenyésző 6 százalékos arányban láthatjuk. Második forrásként egyenlő arányban a "munkáltató kereste meg" és az egyebek elnevezésű kategóriák figyelhetők meg.

41. ábra: A munkahelyről való értesülés "egyéb" forrásai – agrármérnök szak

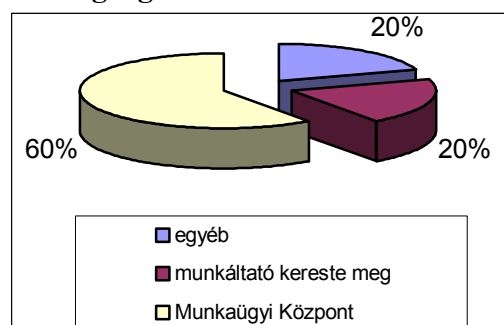
Forrás: saját adatgyűjtés

42. ábra: A munkahelyről való értesülés
"egyéb" forrásai – gazdasági
agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

43. ábra: A munkahelyről való értesülés
"egyéb" forrásai – mg.
szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

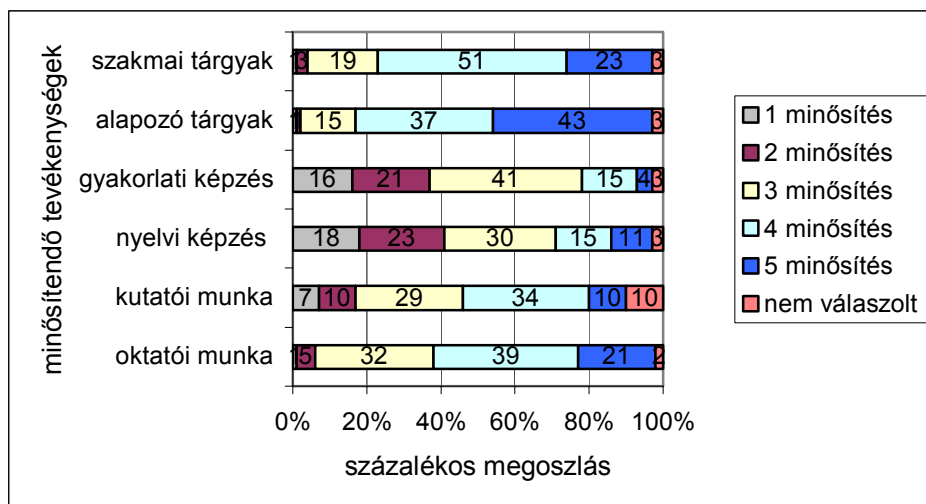
A Széchenyi István Egyetem felmérésében első helyre a hirdetés segítségével történő munkahelykeresés került, amit nálunk csak 3-4. helyre rangsoroltak a megkérdezettek. A család, ismerősök segítségét ott második helyre, míg nálunk mindenszak végzettjei az első helyre tették. Az intézményi kapcsolatok és állásbörzék eredményességét emelik még ott ki, nálunk az egyéb források között jelennek meg nagy arányban az egyetemhez köthető kapcsolatok, míg az állásbörzék sikeressége nálunk sajnos igen csekély (Ferenczi, 2003.b.).

A BME felmérésében is – akárcsak nálunk – az ismerősök segítségét ítélték a legeredményesebbnek, az egyetemi kapcsolatok és a hirdetés a két felmérésben váltották egymást a 2. és 3. helyen. Negyedik helyen azonban ott is megjelenik az állásbörze, mint hatékony segítség az elhelyezkedésben (<http://www.karrier.bme.hu>).

4.2. Az anyaintézmény minősítése a válaszok alapján

A kérdőív 12. pontja hat kérdést tartalmazott, melyek az anyaintézményben folyó (1) oktatói munkát, (2) kutatói munkát, (3) nyelvi képzést, (4) gyakorlati képzést, (5) alapozó tárgyak színvonalát, (6) szakmai tárgyak színvonalát hivatottak felmérni. A válaszokat 1 (mint leggyengébb) és 5 (mint legjobb) közötti pontokkal kifejezve adhatták meg a végzett hallgatók. A kapott válaszokat a 44., 45. és 46. ábrákon szakonkénti bontásban mutatom be.

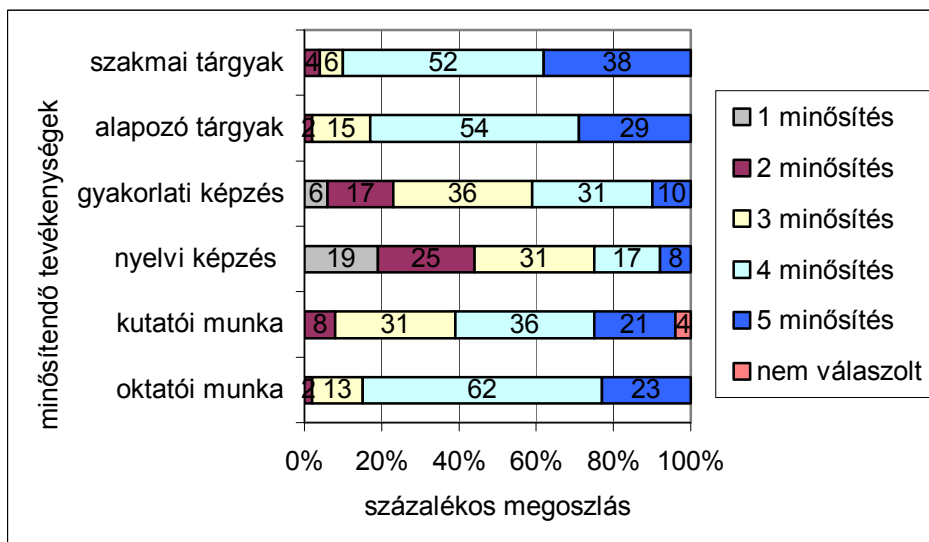
44. ábra: Az intézmény minősítése - agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

Mindhárom szakról általánosan elmondható, hogy a négyes minősítés dominál az egyes minősítendő tevékenységek vonatkozásában. Nagy arányú ötös minősítést figyelhetünk meg a szakmai és alapozó tantárgyaknál, kicsit alacsonyabb arányban a kutató és oktató munkánál is.

45. ábra: Az intézmény minősítése – gazdasági agrármérnök szak

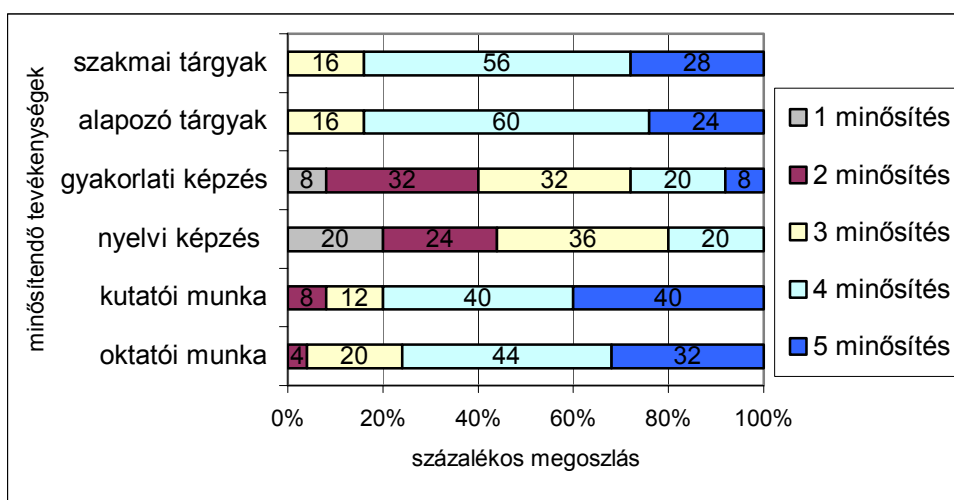

Forrás: saját adatgyűjtés

Érdemes kiemelni az egyes szakoknál a legmagasabb és legalacsonyabb arányt elért értékeket és tevékenységeket. Az agrármérnök szak esetében az alapozó tantárgyak színvonala kapta a legmagasabb arányban az ötös minősítést, míg az egyes minősítés legnagyobb arányban a nyelvi képzésnél jelent meg. A gazdasági agrármérnök szak

végzettjei a szakmai tárgyak színvonalát ítélték legnagyobb arányban ötös minősítésűnek, az egyes minősítés itt is a nyelvi képzésnél merült fel közel ugyanolyan arányban mint az agrármérnök szaknál. A szakigazgatásszervező mérnök szak végzettjei az intézményben folyó kutatói munkát ítélte ötös minősítésűnek a legnagyobb arányban, míg a nyelvi képzés gyakorlatilag ugyanolyan minősítést kapott mint a már említett két másik szak esetében. A kutatói munka ezen magas szintű minősítése azért is érdekes, mert a másik két szaknál a "nem válaszolt" kategória is megjelent itt, miután a végzetek nem érezték magukat elég tájékozottnak, hogy minősítsék az intézmény ez irányú tevékenységét. Az eredmény fontos abból a szempontból is, hogy az Európai Unió csatlakozással egyidejűleg a nyelvismerete még inkább előtérbe kerül.

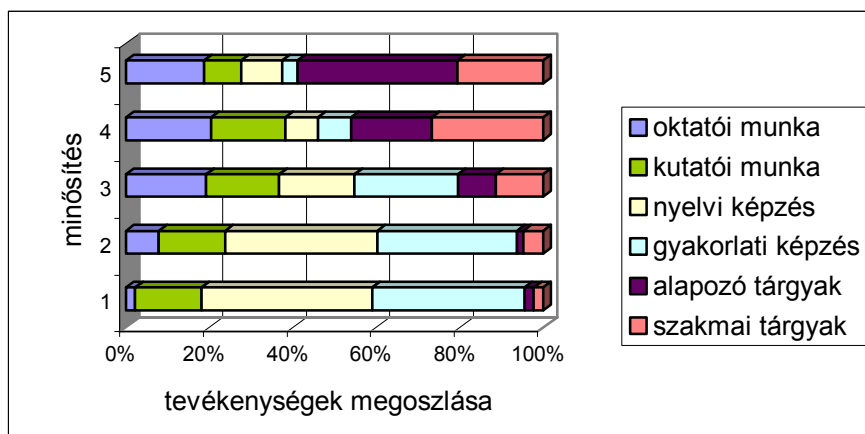
46. ábra: Az intézmény minősítése – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

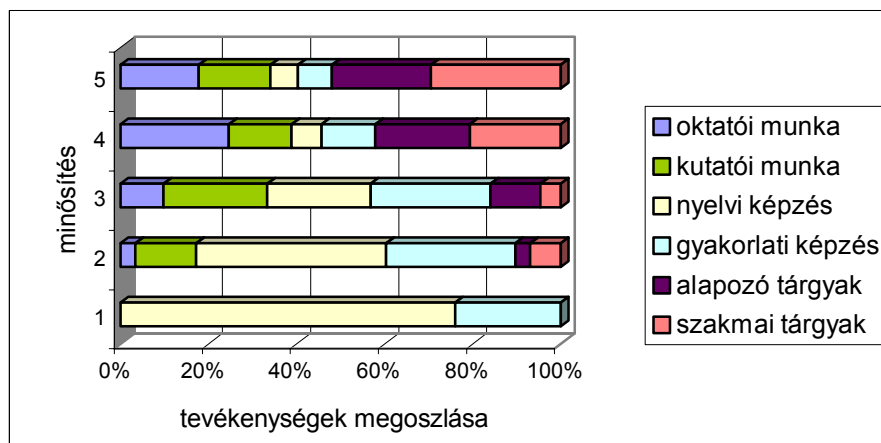
Más megvilágításban mutatják be a 47., 48. és 49. ábrák a kapott eredményeket. Az egyes minősítésekhez hozzárendelve az egyes tevékenységek megjelenési arányát, tulajdonképpen ugyanazt az eredményt kapjuk, csak más megközelítésben. A két végletet kiemelve az agrármérnök szaknál jól látható (47. ábra), hogy az egyes minősítés a nyelvi képzésnél, az ötös minősítés pedig az alapozó tantárgyaknál dominál. A hármas minősítés közel egyenletes arányban figyelhető meg valamennyi vizsgált tevékenységnél. A végleteknél maradva, a 48. ábra is megerősíti, hogy a gazdasági agrármérnök szaknál is kiugró a nyelvi képzés igen gyenge minősítése és mellette még egy tevékenységet osztályoztak ezzel az értékkel, a gyakorlati képzést. A legmagasabb értéket a legnagyobb arányban a szakmai tárgyaknál találjuk.

47. ábra: Az intézmény minősítése II. - agrármérnök szak

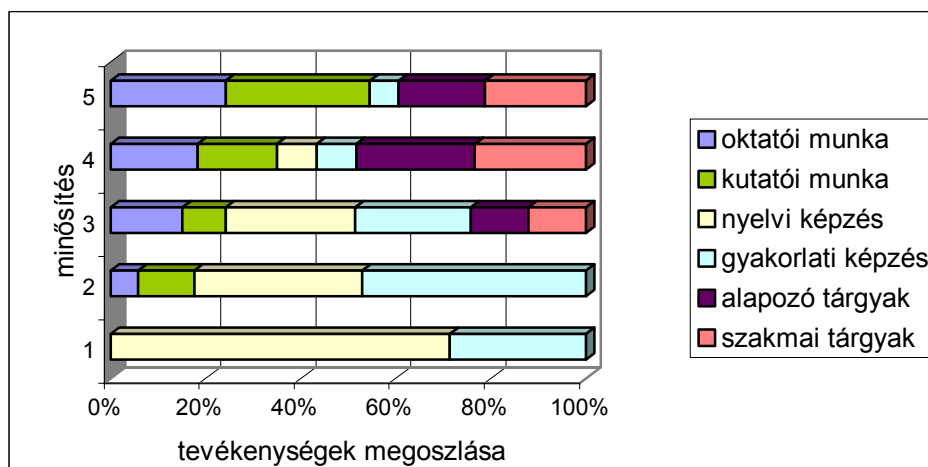
Forrás: saját adatgyűjtés

48. ábra: Az intézmény minősítése II. – gazdasági agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

49. ábra: Az intézmény minősítése II. – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

Az egyes minősítés tekintetében igen hasonló képet kaptunk a szakigazgatásszervező mérnök szaknál (**49. ábra**) és a gazdasági agrármérnök szaknál. Közel azonos arányban jelölték be mindkét szak végzettjei a nyelvi képzést (19-20 %) és a gyakorlati képzés színvonalát (6-8 %) erre a minősítésre.

A gödöllői felmérés is tartalmazott hasonló kérdéseket. Ott a megkérdezettek 6 százaléka javasolta az elméleti anyagokon történő változtatást, 51% pedig a gyakorlati képzés erősítését javasolta. Az elméleti és gyakorlati képzés arányának megváltoztatására 15 százalékuk tett javaslatot. A gyakorlati képzés erősítésére javaslatokat is tettek, miszerint lehetőséget kell a hallgatóknak biztosítani arra, hogy külföldön vegyenek részt szakmai gyakorlaton, ami nyelvtanulás szempontjából is igen hasznos lenne, továbbá az elméleti anyagot jobban össze kellene kapcsolni a gyakorlattal, hogy a hallgatók jobban lássák az összefüggéseket. A hazai gyakorlólhelyeket is jobban be kellene vonni az oktatásba és 2-3 hónapos összefüggő gyakorlatokat tartanának szükségesnek. Az idegennyelvi képzés változtatását, annak erősítését 28 százalékuk javasolta (**Vajdai, 2002.a. és Vajdai, 2002.b.**).

A gyakorlati képzés gyenge minősítésének egyik okát megtaláljuk *Magda Sándor* írásában, miszerint a gyakorlati képzés bázisát a rendszerváltás előtt a nagyüzemek biztosították. Napjainkban viszont az üzemek hatékonysági, állategészségügyi stb. követelményekre hivatkozva elzárkóznak a gyakorlati oktatás vállalásától. A pályakezdők alkalmazásakor viszont követelményként fogalmazódik meg a gyakorlati jártasság, az arra való készség szintű felkészültség. A családi háttér függvényében a hallgatók egy részének lehetősége nyílik ugyan gyakorlati ismeretek elsajátítására, de többségüknél azonban az oktatási intézményekre hárul e feladat. Ehhez viszont korszerűen felszerelt tangazdaságokra lenne szükség. Az oktatási intézmények rendelkeznek ugyan tangazdaságokkal, ám azok technikai felszereltsége elmarad az elvárásoktól (**Magda, 2000.a.**).

A Széchenyi István Egyetem felmérése más jellegű kérdésekkel mérte fel diplomásai véleményét a képzésről. Megkérdezték, hogy szerintük hogyan közvetítette az intézmény a gyakorlati, szakmai és kommunikációs ismereteket, hogyan alakította ki és fejlesztette problémamegoldó készségüket, a mérnök/közgazdász személetet, a szakmai problémákra való felkészítést, az emberekkel való bánásmódot, nyelvtudásukat, a

világban való tájékozódást. Ezek mind, mind igen értékes információk és ezen készségek zöme újfajta képzési módszerekkel lenne fejleszthető. Egy másik újdonsága és érdekessége a kérdőívnek az, hogy az általuk felsorolt 11 ismeretkörről kellett nyilatkozniuk a végzetteknek, miszerint jelenlegi munkájukhoz mennyire szükségesek azok. Egy másik kérdésben pedig arra kérdeztek rá, hogy ugyanezen ismeretkörök oktatására mennyi energiát, időt fordított az intézmény véleményük szerint. Az ilyen válaszok összevetése igen tanulságos lehet bármely intézmény esetében **(Ferenczi, 2003.b.)**.

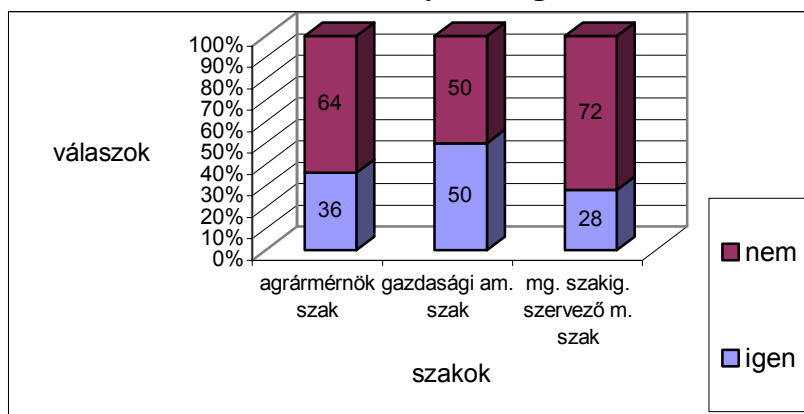
A Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán is egy újabb módszert találunk az egyetemi képzés értékelésére. Megkérdezték, hogy az intézmény jól felkészített-e őket a foglalkozásukra, jó alapokat adott-e a foglalkozásukhoz, korszerűbb ismereteket kellene-e tanítani, több gyakorlati ismeretet kellene-e tanítani, mélyebb elméleti képzést kellene-e adni. Egy másik kérdésben kérték őket, hogy nevezzék meg mely ismeretköröket, diszciplínákat hiányolják a képzésből **(Kun, 2003)**.

A BME felmérésében az általuk felsorolt kategóriák közül választva nevezhették meg a végzettek az intézményi képzés erősségeit illetve gyengeségeit. Erősségként messze minden fölött a "felkészítés a szakmai problémákra" kerül, míg gyengeségként a "kevés szakmai gyakorlat" kerül már évek óta.

4.3. A nyelvtudás értékelése

A kérdőív 13-tól 15-ig terjedő kérdései irányultak erre a témára. A tizenharmadik kérdéssel azt vizsgáltam, hogy volt-e a végzetteknek nyelvvizsgája egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt. Válaszukat az igen vagy a nem kategória egyikének megjelölésével adhatták meg. Az igen válasz esetén táblázatos formában adhatták meg a válaszadók a nyelvet és a nyelvvizsga szintjét. A szakonként feldolgozott válaszokat az **50. ábrán** mutatom be. Az agrármérnök szak és szakigazgatásszervező mérnök szak esetében közel hasonló arányban kaptuk az igen és a nem válaszokat, a nem válasz kétharmados többségével. Jobb képet mutat a gazdasági agrármérnök szak, ahol fele-fele arányban figyelhetők meg a nyelvvizsgával rendelkezők és nem rendelkezők.

50. ábra: Egyetemi tanulmányok előtt az egyes szakok végzettjei milyen arányban rendelkeztek nyelvvizsgával

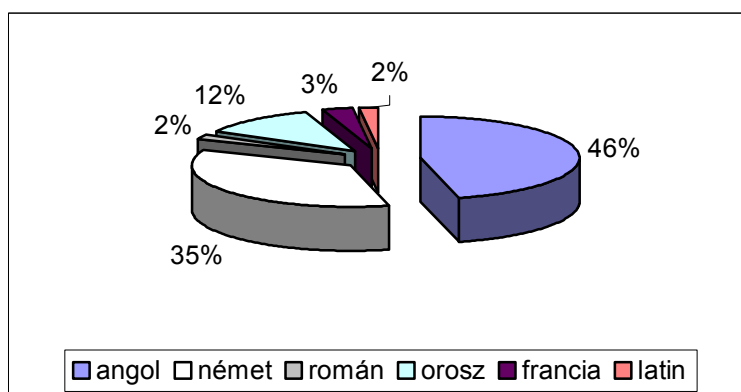

Forrás: saját adatgyűjtés

Kiegészítés az ábrához, hogy a nyelvvizsgával rendelkezők egy része két nyelvvizsgával is rendelkezett egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt. Az agrármérnök szaknál a nyelvvizsgával rendelkezőket 100 százaléknak tekintve, közülük 10 % két nyelvvizsgával is rendelkezett. A mg. szakigazgatásszevező mérnök szak esetében a nyelvvizsgával rendelkezőket 100 százaléknak tekintve, közülük 29 % két nyelvvizsgával rendelkezett, ez az arány a gazdasági agrármérnök szak végzettjeinél 8%.

Az igen válaszokat tovább vizsgálva először nyelvenként mutatom be a kapott eredményeket az 51., 52. és 53. ábrákon.

51. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga nyelve – agrármérnök szak

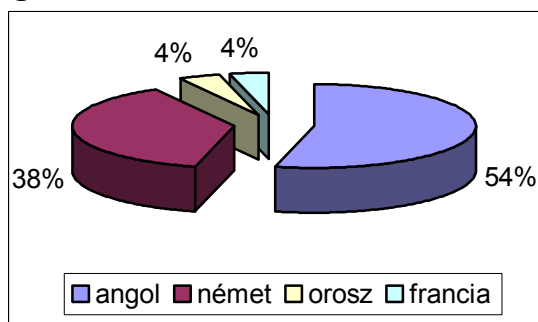

Forrás: saját adatgyűjtés

Az egyetemi tanulmányok megkezdése előtt igen eltérő képet mutatnak az egyes szakok a meglévő nyelvvizsgák nyelvének vonatkozásában. A legszélesebb skálával az

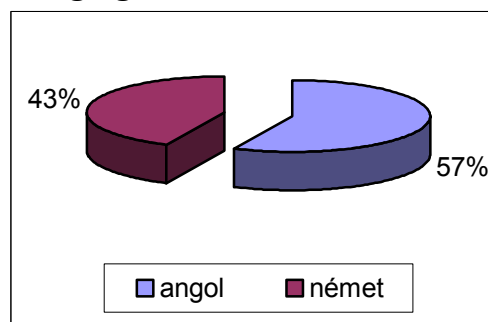
agrármérnök szaknál találkozunk, ahol hat nyelvet jelöltek be a nyelvvizsgával rendelkezők. A gazdasági agrármérnök szaknál négyre csökken a nyelvek száma, míg a szakigazgatásszervező mérnök szaknál már csak két nyelvet találunk. Az angol nyelv dominanciája megfigyelhető mindhárom szaknál, második leggyakoribb nyelvként pedig a németet találjuk.

52. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga nyelve – gazdasági agrármérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

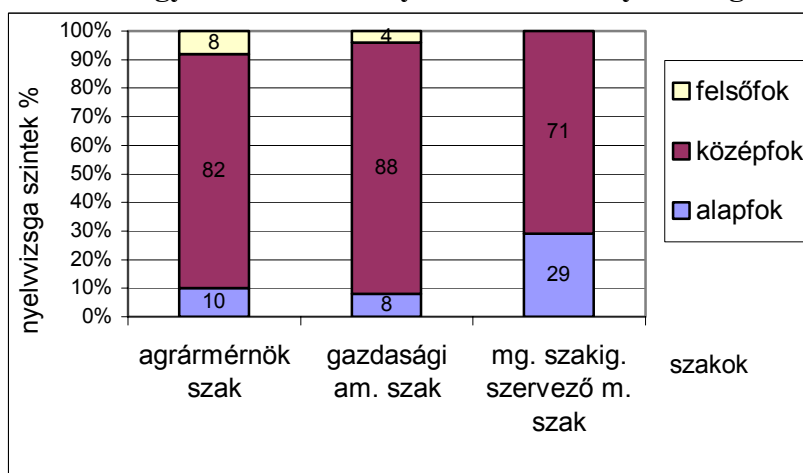
53. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga nyelve – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

Forrás: saját adatgyűjtés

Az igen válaszok további vizsgálata a nyelvvizsgák szintjére terjedt ki. A válaszokat **az 54. ábrán** mutatom be.

54. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga szintje

Forrás: saját adatgyűjtés

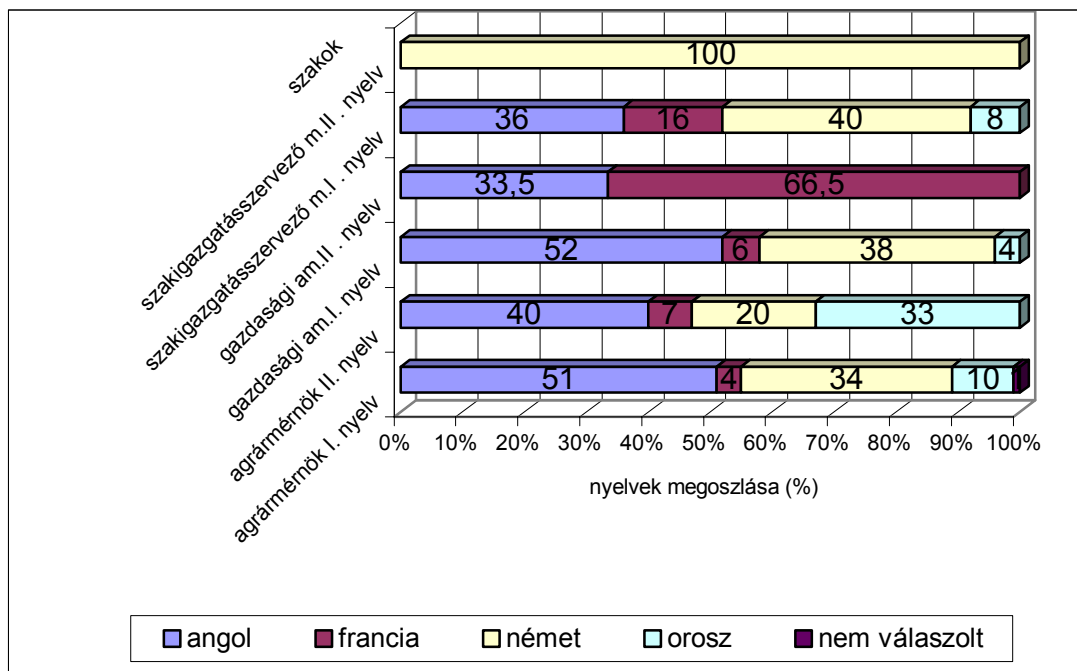
Az agrármérnök és gazdasági agrármérnök szakoknál mindhárom nyelvvizsga szint megjelenik. Mind a három szaknál jól látható a középfokú nyelvvizsgaszint dominanciája. Az alap és a felsőfok közel azonos, 8-10 százalékos arányban figyelhető meg az agrármérnök szaknál, a középfokú nyelvvizsga viszont több mint 80 százalékos

arányt képvisel. A gazdasági agrármérnök szaknál zömmel a felsőfokú nyelvvizsga rováására növekedett a középfokú nyelvvizsgával rendelkezők aránya. A harmadik szaknál csak két szinttel találkozunk, közel egyharmad-kétharmad arányban a középfokú szint javára.

A tizennegyedik kérdéssel azt vizsgáltam, hogy milyen nyelvet tanultak egyetemi tanulmányaik alatt és hány évig. Erre a kérdésre táblázatos formában a nyelv és az évszám beírásával adhatták meg a megkérdezettek válaszaikat.

Minden szak két sorban került feltüntetésre római egyes, illetve kettes sorszámmal. Ennek oka az, hogy a válaszadó hallgatók egy része nem csupán egy nyelvet tanult az egyetemen, hanem kettőt. Az agrármérnök szak esetében a válaszadók 9 százaléka egy második nyelvet is tanult, ez a szám a gazdasági agrármérnök szaknál 6 %, míg a mg. szakigazgatásszervező mérnök szaknál 4%. Mint az az **55. ábrán** jól látható, az egyetemen tanult nyelvek közül valamennyi szakon az angol nyelv dominál. Második leggyakrabban tanult nyelvként a németet figyelhetjük meg, majd a francia és utolsó helyen az orosz következik.

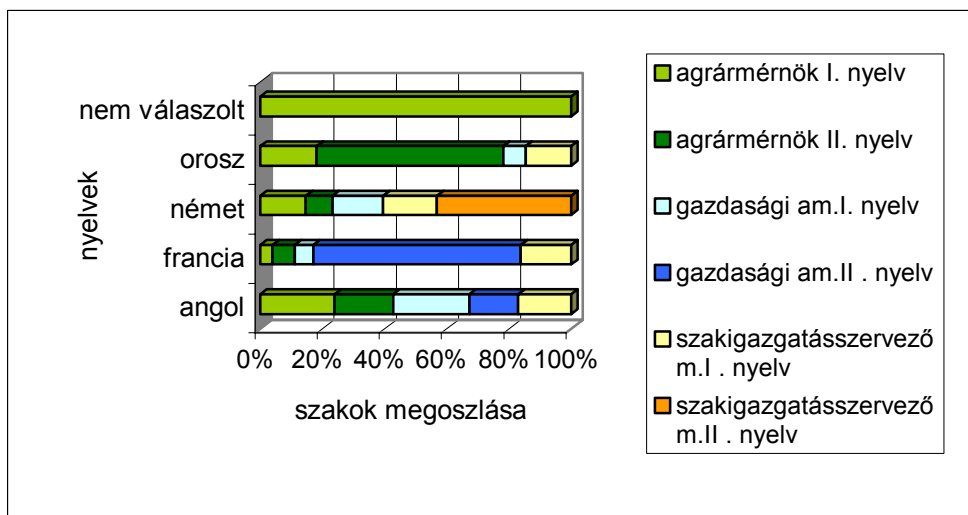
55. ábra: Az egyetemen tanult nyelvek százalékos megoszlása az egyes szakok között

Forrás: saját adatgyűjtés

Ha ugyanezt az adatbázist nyelvenként ábrázoljuk és azokhoz rendeljük a szakokat, azt figyelhetjük meg, hogy az agrármérnök szakos hallgatóknál jelenik meg legnagyobb arányban az angol és az orosz nyelv. A francia nyelv a gazdasági agrármérnök szaknál látható legmagasabb arányban, míg a német nyelv a szakigazgatásszervező mérnök szaknál kapott a legnagyobb jelentőséget (**56. ábra**).

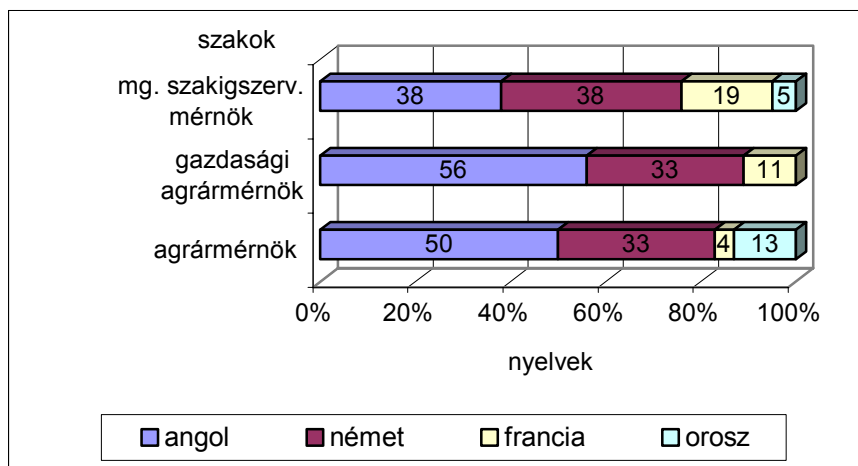
56. ábra: Az egyes szakok megjelenése az egyetemen tanult egyes nyelvekben

Forrás: saját adatgyűjtés

A tizenötödik kérdéssel arra kerestem a választ, hogy egyetemi tanulmányaik alatt szereztek-e nyelvvizsgát a hallgatók. Válaszukat az igen vagy a nem kategóriák egyikének megjelölésével adhatták meg. Az igen válasz esetén táblázatos formában tudták megadni a válaszadók a nyelvet és a nyelvvizsga szintjét. A kapott eredmények szerint a két egyetemi szak végzettjei közel azonos, egyharmados arányban tettek nyelvvizsgát egyetemi éveik alatt. A szakigazgatásszervező mérnök szakon viszont teljesen eltérő arányban találtuk az igen (84%) és a nem (16%) válaszokat. Az itt kapott válaszok összhangban vannak a 13. kérdésre kapott válaszokkal, vagyis itt szereztek legnagyobb arányban nyelvvizsgát a hallgatók, ahol a legalacsonyabb volt az egyetemi tanulmányok megkezdése előtt nyelvvizsgával rendelkezők aránya. Az egyetemi évek alatt szerzett nyelvvizsgákat nyelvenként és nyelvvizsga szintenként egyaránt megvizsgáltam. A nyelvenkénti összesítés **az 57. ábrán** tekinthető meg.

57. ábra: Az egyetemi tanulmányok alatt milyen nyelvekből szereztek nyelvvizsgát az egykori hallgatók?

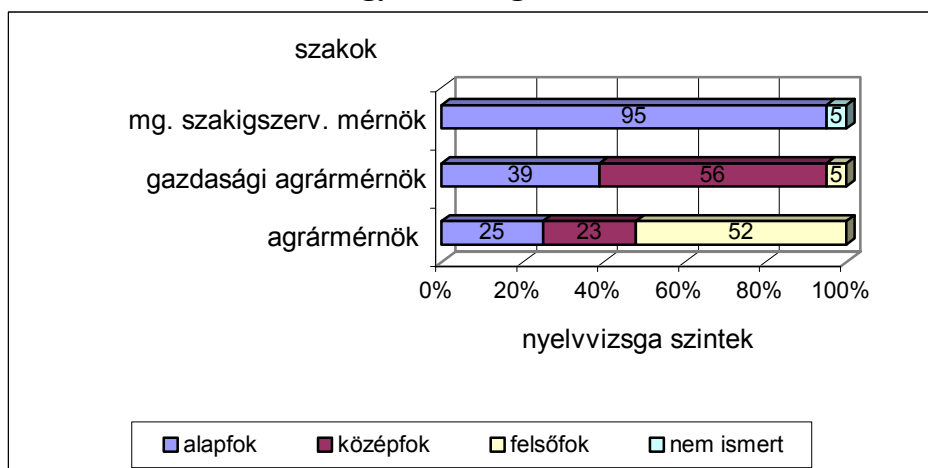

Forrás: saját adatgyűjtés

Az angol nyelv található meg a legnagyobb arányban, majd német és a francia nyelv követi. A nyelvek szakonkénti aránya igen hasonló. Az orosz nyelv két szaknál jelenik meg 5 százalékos, illetve 13 százalékos részaránnyal.

A nyelvvizsgák szakonkénti és szintenkénti összesítését az **58. ábrán** szemléltetem.

58. ábra: Az egyetemi tanulmányok alatt milyen szintű nyelvvizsgát szereztek az egykori hallgatók?

Forrás: saját adatgyűjtés

A főiskolai diploma megszerzésnek egy alapfokú nyelvvizsga megléte is követelménye, ezt hűen tükrözi a kapott ábra is. Ennek a szaknak a hallgatói gyakorlatilag 100 százalékban alapfokú nyelvvizsgát tettek le hallgatói éveik alatt. Ettől a szaktól és egymástól is igen eltérő képet mutat a két egyetemi szak. A gazdasági agrármérnök

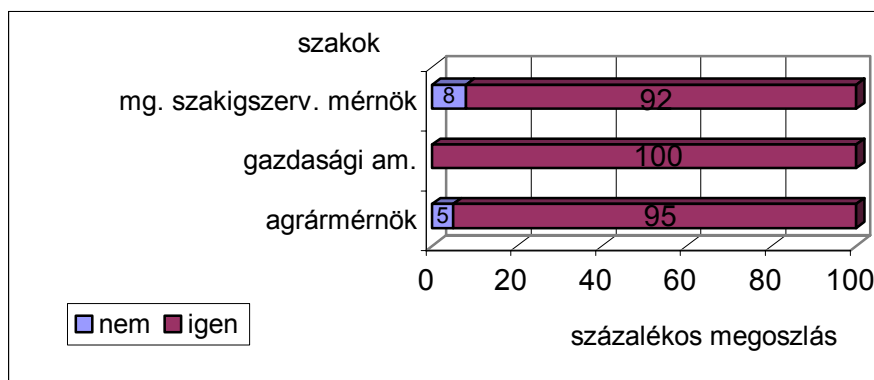
szakon az alap és a középfokú nyelvvizsga szint hasonló arányban figyelhető meg. Az agrármérnök szaknál azonban a felsőfokú nyelvvizsga több mint 50 százalékos arányt képvisel, az alap és a középfok pedig együttesen teszi ki, hasonló arányokban a fennmaradó másik 50 százalékot. Itt utalnék vissza az egyetemi tanulmányok előtt szerzett nyelvvizsgákra, ahol szintén az agrármérnök szaknál volt legnagyobb arányban megfigyelhető a már felsőfokú nyelvvizsgával belépő hallgatók aránya. Az agrármérnök szak hallgatóinál megjegyzendő, hogy a nyelvvizsgát szerzett hallgatókat 100 százaléknak tekintve, 6 százalékuk két nyelvvizsgát is szerzett egyetemi tanulmányaik alatt. A második nyelvvizsgák nyelvenkénti megoszlását tekintve, az angol nyelv egyharmados, a német pedig kétharmados részarányt képvisel. Szintenkénti bontásban a középfok egyharmados, a felsőfok kétharmados arányban van jelen.

4.4. A végzet hallgatók anyaintézménnyel való kapcsolattartása

A kérdőív 16-22 közötti kérdései irányultak az anyaintézménnyel való kapcsolattartás igényére és annak lehetséges módozataira.

A tizenhatodik kérdés arra irányult, hogy a megkérdezettek szerint egy intézményt minősítenek-e egykori diákjai. A kérdésre az igen vagy a nem válasz megjelölésével tudtak válaszolni. A kapott válaszokat az **59. ábrán** mutatom be.

59. ábra: Minősítik-e az intézményt egykori diákjai?

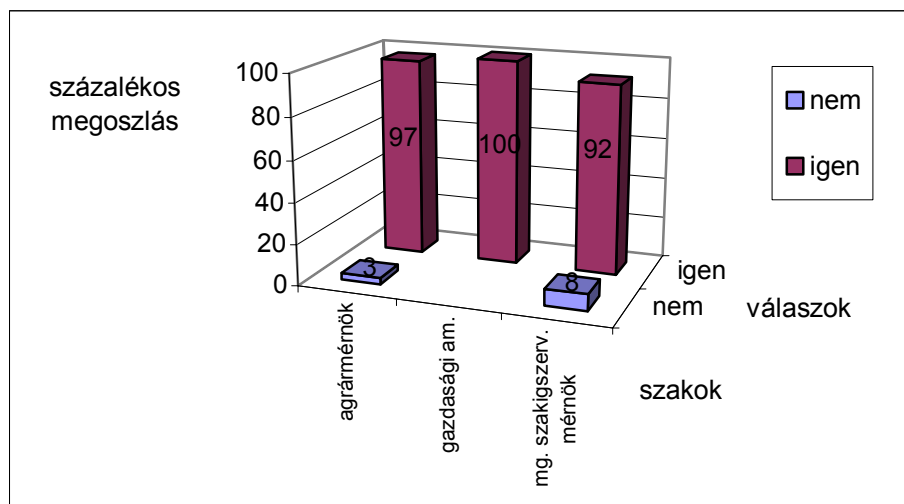

Forrás: saját adatgyűjtés

A kérdésre adott igen válaszok kiemelkedően magas aránya azt bizonyítja, hogy a végzett hallgatók nagy jelentőséget tulajdonítanak az intézmény által kibocsátott diploma értékének, az ott folyó hatékony oktatói munkának, vagyis intézményválasztásukat alapvetően meghatározták ezek a tényezők.

A tizenhetedik kérdéssel azt vizsgáltam, hogy a megkérdezettek szerint a sikeres egykori diákok öregbítik-e az intézmény hírnevét. A kérdésre szintén az igen vagy a nem válasz megjelölésével tudtak válaszolni. A kapott válaszokat a **60. ábrán** mutatom be.

60. ábra: Öregbítik-e az intézmény hírnevét egykori diákjai?

Forrás: saját adatgyűjtés

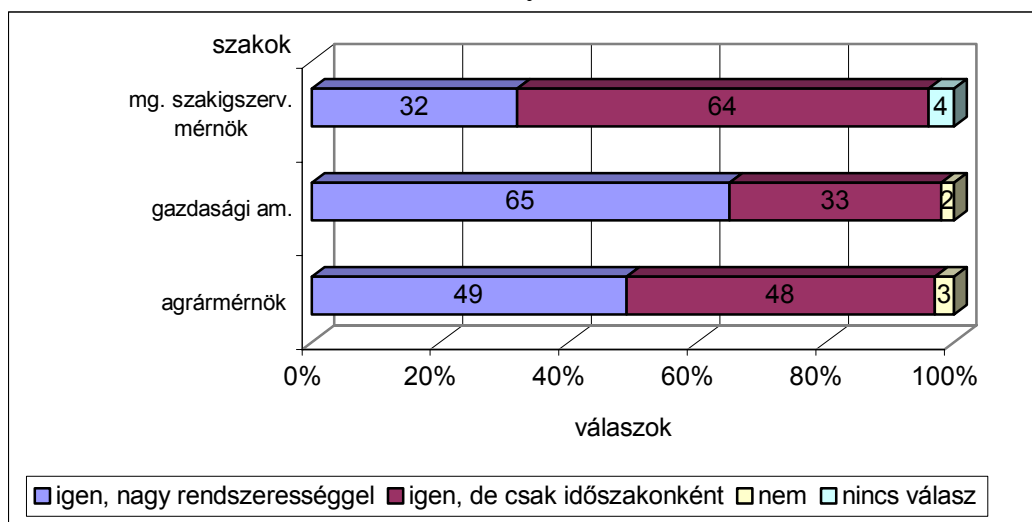
A kapott válaszok csaknem teljesen megegyeznek az előző kérdésre kapott válaszokkal. Vagyis az egykori, idővel nagy karriert befutott hallgatók igen jó "reklámjai" az intézményeknek, kiváló bizonyítékai az ott szerzett diploma értékének. Mindkét kérdésre vonatkozóan kiemelendők a gazdasági agrármérnök szak végzettjei, akik 100 százalékban adtak mindkét kérdésre igen választ.

A tizennyolcadik kérdéssel azt akartam megtudni, hogy szeretnének-e folyamatosan informálódni az anyaintézményben folyó eseményekről? A kérdést háromféleképpen tudták megválaszolni: (1) igen, nagy rendszerességgel, (2) igen, de csak időszakonként, (3) nem. A válaszok szakonkénti bemutatását a **61. ábrán** teszem meg. Csaknem 100 százalékban igen választ kaptam minden szak végzettjeitől.

Eltérés van azonban az információszolgáltatás gyakoriságára nézve. A gazdasági agrármérnök szak végzettjei szeretnének a legnagyobb arányban nagy rendszerességgel informálódni az anyaintézményben folyó eseményekről. Az agrármérnök szak esetében a nagy rendszerességre vonatkozó, illetve a csak időszakonkénti igény közel fele-fele

arányban fordul elő. A mg. szakigazgatásszervező mérnök szak végzettjei csak egyharmados arányban választották a nagy rendszerességgel történő információszolgáltatást.

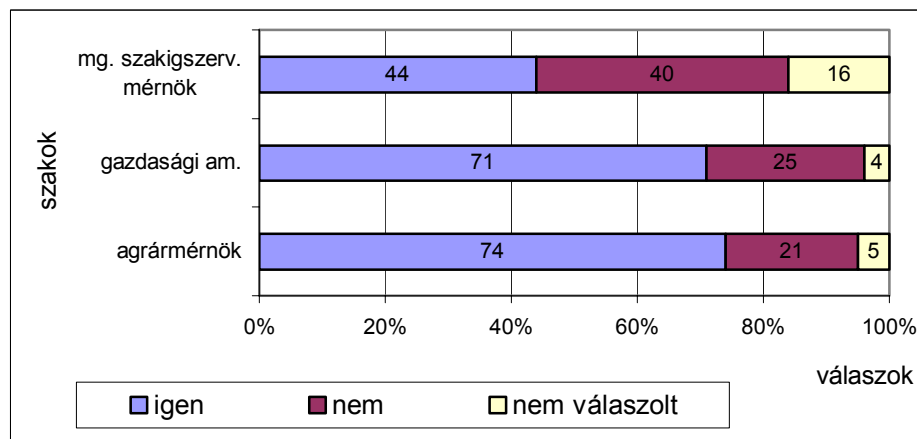
61. ábra: Ön szeretne-e folyamatosan informálódni az anyaintézményben folyó eseményekről?

Forrás: saját adatgyűjtés

A tizenkilencedik kérdéssel azt vizsgáltam, hogy hajlandóak lennének-e valamilyen módon támogatni az anyaintézményben folyó oktatói-kutatói munkát? A válaszokat első lépcsőben igen, illetve nem válasszal adhatták meg. Igen válasz esetén meg kellett jelölniük a felsorolt lehetőségek közül, hogy mily módon tudnák ezt a támogatást elképzelni. A válaszokat szakonkénti bontásban a **62. ábrán** szemléltetem.

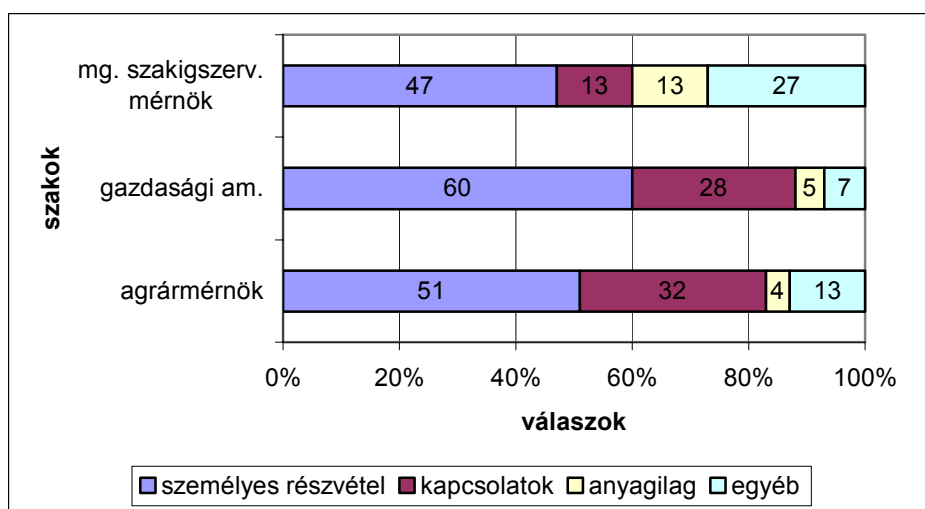
62. ábra: Ön – lehetőségeinek tükrében – hajlandó-e valamilyen módon támogatni az anyaintézményben folyó oktatói-kutatói munkát?

Forrás: saját adatgyűjtés

Mint látható, a két egyetemi szak esetében csaknem azonos eredményt kaptunk. A főiskolai szak végzettjei azonban közel fele-fele arányban választották az igen, illetve nem válaszokat, sőt egy jelentős részük meg sem válaszolta ezt a kérdést. A támogatás módjára irányuló kérdést a **63. ábrán** bemutatott módon válaszolták meg a megkérdezettek.

63. ábra: Milyen módon tudná támogatni az anyaintézményben folyó oktatói-kutatói munkát?

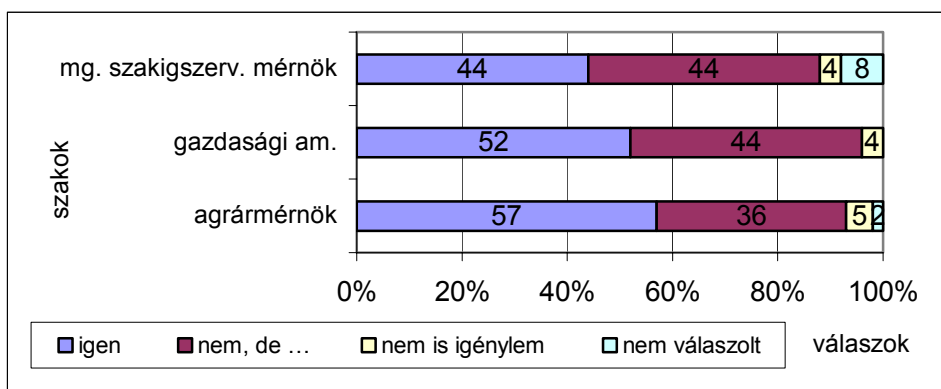

Forrás: saját adatgyűjtés

A két egyetemi szak esetében ismét igen hasonló arányokat figyelhetünk meg minden egyes válasz tekintetében. Legnagyobb arányban a személyes részvétellel történő támogatást választották, majd a kapcsolataikon keresztüli lehetőséget. Az egyéb lehetőségeket találjuk a harmadik helyen és az anyagi támogatást sorolták a legutolsó helyre. A főiskolai szak végzettjei gyakorlatilag teljesen más rangsort állítottak fel. Az első helyen még a személyes részvételt találjuk itt is, de utána a második helyre már az egyéb lehetőségek kerültek, harmadik helyre pedig azonos arányban a kapcsolataikon keresztüli és az anyagi támogatás lehetősége került. Eredményeim összhangban vannak amerikai alumni szakemberek megállapításával, miszerint a frissen végzett öregdiákok elsősorban a továbbképzési, szakosodási lehetőséget részesítik előnyben az anyaintézménnyel való kapcsolatban, a 25 éve végzett évfolyamokhoz köthetők a végzetek első komolyabb adományai (Cahill – Purcell, 2003). Miután az általam vizsgált legöregebb évfolyam a felmérés előtt 6 évvel végzett, nem meglepő, hogy az adományozás még csak igen szerény arányban szerepel a támogatási módok között.

A huszadik kérdéssel azt vizsgáltam, hogy végzés óta van-e/volt-e kapcsolatuk intézményünkkel? A válaszokat (1) "igen", (2) "nem, de ..." illetve (3) "nem, nem is igénylem" válaszokkal adhatták meg. Az "igen" és a "nem, de ..." válaszok hét további válasz lehetőség segítségével voltak részletezhetőek. A kapott válaszokat a **64. ábrán** mutatom be.

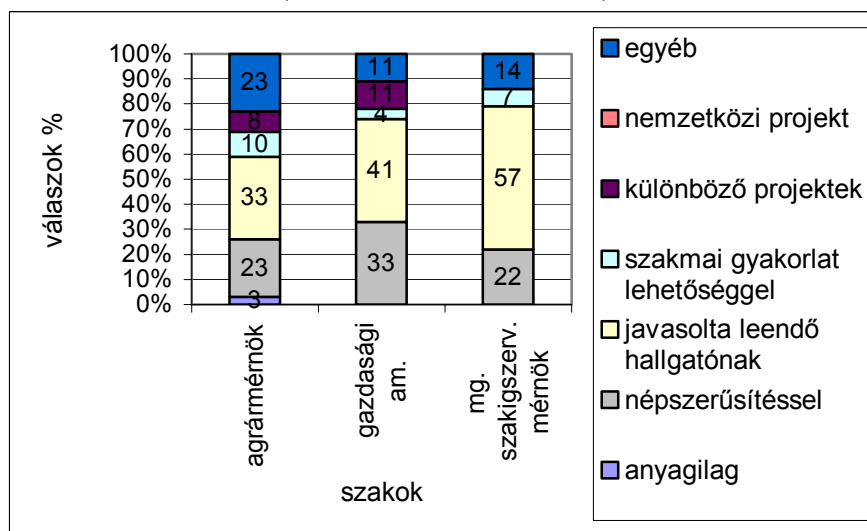
64. ábra: Végzés óta van-e/volt-e kapcsolata intézményünkkel?

Forrás: saját adatgyűjtés

A két egyetemi szak végzettjeinél több mint 50 százalékban kaptam igen választ. A végzetteknek 40% körüli arányban nincs kapcsolatuk az anyaintézménnyel, de amúgy igényelnék azt. Csak elenyésző arányban válaszoltak úgy, hogy nem is igénylik a további kapcsolatot. A főiskolai szak végzettjeinél azonos arányban találjuk az "igen" és a "nem, de ..." válaszokat. Az igen válaszok részletezése szakonként a **65. ábrán** tekinthető meg. Igen válasz esetén hat lehetséges választ ajánlottam fel, illetve hetedik lehetőségként ők maguk írhatták be a kapcsolat típusát. A hat válasz a következő volt: (1) anyagilag támogattam az intézményt, (2) hozzájárultam az intézmény népszerűsítéséhez, (3) javasoltam az intézményt leendő hallgatóknak, (4) hallgatókat fogadtam szakmai gyakorlatra, (5) részt vettem az intézménnyel közösen különböző projectekben, (6) nemzetközi projectekben konzorciumi tagként részt vettem az intézmény mellett, (7) egyéb, éspedig. Az egyes válaszok előfordulási aránya a három szak végzettjeinél igen hasonló. Legnagyobb arányban a hallgató-toborzásban vették ki a részüket, valamint az intézmény népszerűsítésében. Az "egyéb" néven nevezett kategória található még viszonylag nagy arányban. A többi válasz már arányait tekintve különböző az egyes szakoknál. Az kapott eredményt bemutatom válaszonként is a **66. ábrán**, feltüntetve bennük az egyes szakok megjelenési arányát.

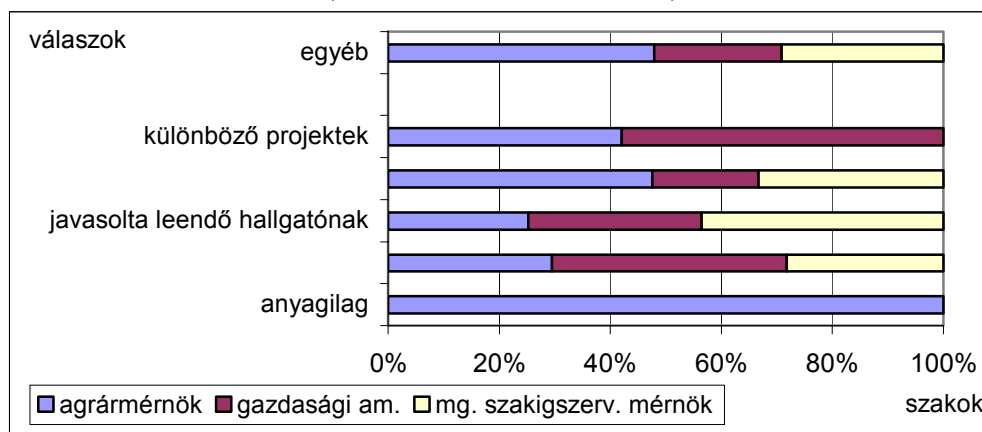
65. ábra: Végzés óta milyen kapcsolata volt/van intézményünkkel?
(szakonkénti bemutatás)

Forrás: saját adatgyűjtés

Az intézmény anyagi módon való támogatása csak az agrármérnök szak végzettjeinél fordult elő. A hallgatók szakmai gyakorlatra való fogadása ennek a szaknak a végzettjeinél mutat a legmagasabb arányt, ami azzal is magyarázható, hogy ez a legrégebbi szak és a megkérdezett évfolyamok száma itt volt a legnagyobb. Az egyéb válasz szintén itt képvisel a legnagyobb arányt. A gazdasági agrármérnök szak végzettjei különböző projektekben vették ki a részüket a legnagyobb arányban. Közel hasonló arányban található meg mindhárom szak az intézmény népszerűsítésében kifejtett munkában, illetve az intézmény kijánlásában a leendő hallgatók felé.

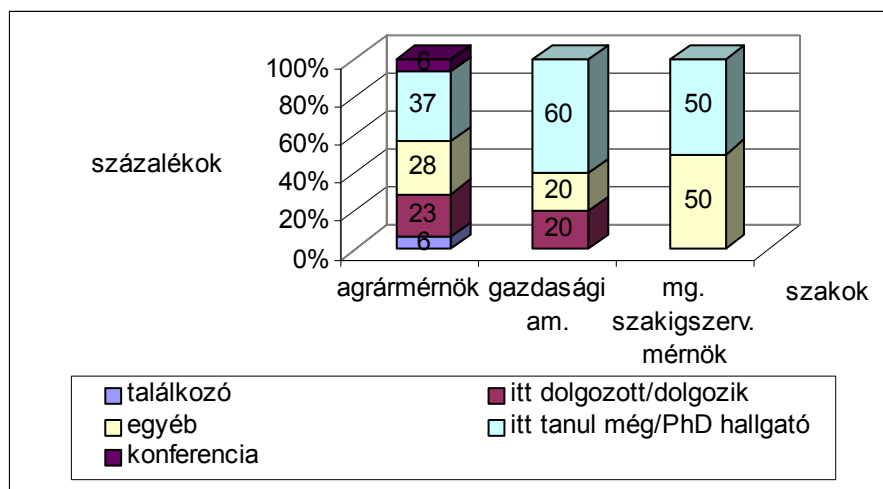
66. ábra: Végzés óta milyen kapcsolata volt/van intézményünkkel?
(válaszonkénti bemutatás)

Forrás: saját adatgyűjtés

A két egyetemi szakon végzettek válaszaik hasonló képet mutatnak. Legnagyobb arányban mindkettőnél azt a választ találjuk, hogy itt tanulnak még. Második helyen az itt dolgozott, illetve itt dolgozik válasz figyelhető meg. Harmadik leggyakoribb válaszként az egyéb kategóriát találjuk, amely olyan szórt válaszokat tartalmaz, amelyek nem voltak egyik kialakított csoportba sem besorolhatóak. A szakigazgatásszervező mérnök szakon végzetteknél csak két kategóriát találunk, de azokat pontosan azonos arányban, vagyis ők még hallgatóként itt vannak az egyetemen, illetve az egyéb kategóriába lettek besorolva. Mindkét ábrán megfigyelhető az egyéb válasz viszonylag magas aránya. Ezt a megkérdezettek maguktól részletezheték. A válaszokat csoportokba rendeztem és a **67. ábrán** mutatom be a kapott eredményt.

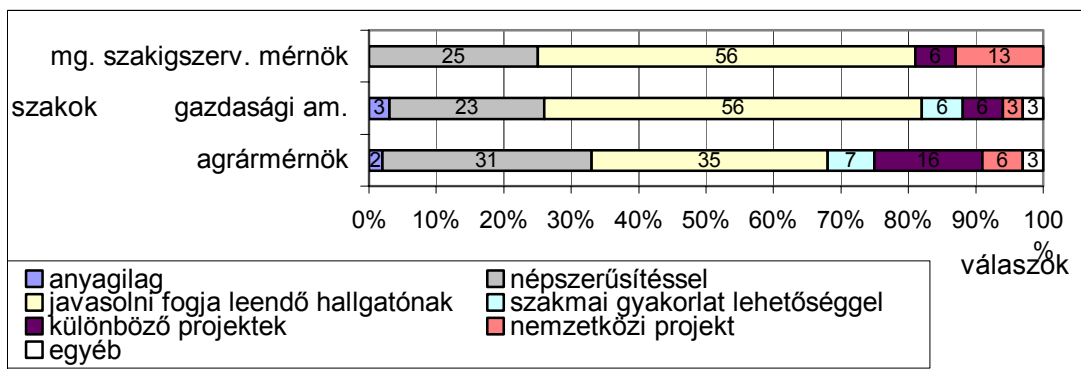
67. ábra: Az anyaintézmény és a végzett hallgatók közötti "egyéb" kapcsolatok

Forrás: saját adatgyűjtés

A kérdés második részére kapott válaszokat a **68. ábrán** mutatom be.

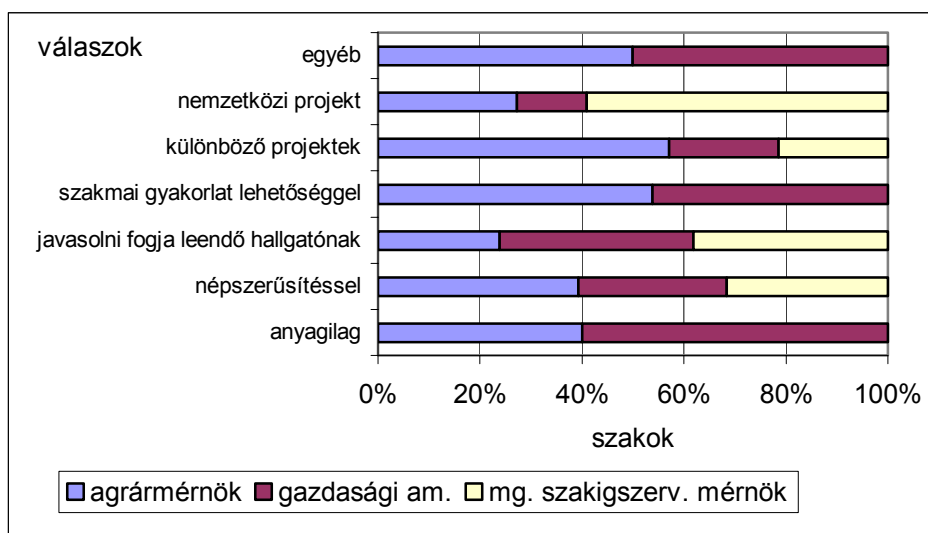
68. ábra: A végzett hallgatónak nincs kapcsolata az anyaintézménnyel, de igényelné (szakonkénti bemutatás)

Forrás: saját adatgyűjtés

Legnagyobb arányban mindhárom szaknál itt is az intézmény népszerűsítése és az intézmény kiajánlása áll a leendő hallgatók felé. A nemzetközi projektekben való részvétel lehetősége kiemelendő, miután ezzel a válasszal a meglévő kapcsolatok között nem találkoztunk. Az egyéb válasz olyan kis részarányt hogy képvisel, hogy nem kerül részletezve bemutatásra. Az eredményeket más megközelítésben a **69. ábrán** is bemutatom. Az anyagi támogatás, a hallgatók szakmai gyakorlatra való fogadása, valamint az egyéb kategória csak a két egyetemi szak végzettjeinél fordul elő. A nemzetközi projektekben való részvételre szakigazgatásszervező mérnök szakon végzettek mutatnak a legnagyobb hajlandóságot, míg az anyaintézmény népszerűsítésében és az intézmény kiajánlásában a leendő hallgatók felé egyformán szeretnék mindhárom szak végzettjei kivenni a részüket.

69. ábra: A végzett hallgatónak nincs kapcsolata az anyaintézménnyel, de igényelné (válaszonkénti bemutatás)

Forrás: saját adatgyűjtés

A huszonegyedik kérdés az volt, hogy a megkérdezettek tagjai-e a DATE Baráti Körének. Ezzel a kérdéssel kapcsolatosan röviden meg kell említenem, hogy a jogelőd Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudomány Kara 1998-ban elkezdte szervezni Baráti Körét, melynek minden ott végzett egykori diák tagja lehet. Végzett hallgatóinkat akkor 15 évre visszamenőleg keresték fel egy kísérő levéllel és kérdőívvel. A visszajelzett egykori hallgatók adataiból felépült egy adatbázis, mely jelenleg kb. 200 tagot tartalmaz. A tagok rendszeresen egy hírlevél és internetes honlap

segítségével tájékozódhattak az anyaintézményben történő aktuális eseményekről és a számukra szervezett rendezvényekről. A tagságra vonatkozó kérdésre az igen, vagy a nem válasz megjelölésével tudtak válaszolni. A kapott eredmények igen hasonlóak, a főiskolai szak esetében csak nem válaszok érkeztek a két egyetemi szak esetében pedig 10 százalékban találkozunk csak igen válasszal. A nemleges válaszok igen magas aránya véleményem szerint elsősorban az érintettek alulinformáltságával magyarázható, miután a két következő kérdésre, melyek ezzel kapcsolatos véleményükre és hozzáállásukra irányult, már jóval kedvezőbb képet kaptam. Azoknak, akik nem választ adtak, egy további kérdésre is válaszolniuk kellett. Ez arra kérdezett rá, hogy szeretnének-e részletes információt kapni a DATE Baráti Körének tevékenységéről. Válaszukat igen vagy nem módon adhatták meg. A két egyetemi szaknál ismét hasonló képet kaptam, több mint kétharmados arányban igen választ adtak. A főiskolai szak végzettjei, az előző válaszukkal összhangban, ismét kisebb érdeklődést tanúsítottak, hiszen az igen válasz csak 64 százalékban jelent meg.

A huszonkettedik kérdés: fontosnak tartják-e a végzett hallgatók a DATE Baráti Kör azon törekvését, hogy folyamatos kapcsolatot próbál kialakítani és fenntartani az anyaintézmény és a végzett hallgatók között. A válaszok az igen és nem válaszok egyikével voltak megadhatók. Nem választ legkisebb arányban a gazdasági agrármérnök szak végzettjeitől kaptam (2%), legnagyobb arányban pedig a mg. szakigazgatásszervező mérnök szak végzettjeitől (8%). Ezek az eredmények is kiválóan alátámasztják, hogy a végzett hallgatók igénylik és fontosnak tartják az anyaintézménnyel való folyamatos kapcsolattartást és valószínűleg nagy számban be is lépnének a Baráti Kör tagjainak sorába, ha részletesen tájékoztatva lennének a szervezetről, annak tevékenységi köréről és az abban való tagság előnyeiről.

A Széchenyi István Egyetem végzettjeinek is feltettek hasonló kérdéseket, miszerint fontosnak tartják-e a végzett hallgatók rendszeres karrier követését, a rendszeres szakmai továbbképzéseket, társadalmi és szakmai eseményeket, azt, hogy az intézmény ismerje a cégek véleményét az oktatásról. A kérdések mind igen pozitív fogadtatást kaptak **(Ferenczi, 2003)**.

4.5. Az intézmény vidékfejlesztéshez való hozzájárulása

Az egyetem vidékfejlesztési szerepe a következőkre terjed ki:

- az adott vidéki terület számára humánerőforrások biztosítása a hallgatók képzésén, szakemberek, gazdálkodók továbbképzésén keresztül,
- K+F együttműködésekén keresztül elsődleges és alkalmazott tudományos ismeretek létrehozása, technológiák fejlesztése, ezeken, valamint a szaktanácsadáson keresztül az innovációs potenciál fenntartása és növelése,
- a gyakorló szakemberekkel, helyi kutatókkal való kapcsolattartáson keresztül, az egyetemi képzéssel, kutatással kapcsolatos döntések jobb megalapozása,
- a vidéki munkaerőpiaci követelményeknek jobban megfelelő új szakemberek képzése.

Koltai és Németh (2002) cikkükben az egyetemek regionális szerepét vizsgálják. A 2000/2001. tanévre vonatkozóan megállapítják, hogy a Pécsi Tudományegyetem hallgatóinak több mint 70 százaléka a Nyugat-Dunántúlról, a Szegedi Tudományegyetem hallgatóinak több mint 75 százaléka a Dél-Alföldről, a Debreceni Egyetemnek pedig 65 százaléka a Tiszántúlról származik. A budapesti egyetemek hallgatóinak fele helybeli. Azaz ezek a térségek biztosítják az egyes intézmények merítési bázisát. Megállapítják azt is, hogy a főiskolák az egyetemek vonzáskörzetének a szélén helyezkednek el.

Az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felmérése szerint a 2002. tanévhez képest 2003-ban több százal kevesebben jelentkeztek a Debreceni Egyetemre. Ez a csökkenés zömmel Hajdú-Bihar megyéből és a szomszédos megyékből adódik össze. Az Egyetem legnagyobb vonzáskörzete régiók szerint az Észak-alföldi régió. A jelentkezők 68,4 százaléka volt ebből a régióból. Második helyen az Észak-magyarországi régió áll 14,4 százalékkal, a többi régió 10 százaléknál alacsonyabb részarányt képvisel. Megyék szerint vizsgálva a jelentkezéseket az találjuk, hogy zömmel (40,8%) Hajdú-Bihar megyéből történtek, második helyen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye áll 22,8 százalékkal, harmadik helyen Borsod-Abaúj-Zemplén megye 10,9 százalékkal, a negyedik helyen pedig Jász-Nagykun-Szolnok megye 4,8 százalékkal. Megállapítható, hogy ebből a négy megyéből jelentkezett a felvételizők közel 80 százaléka. A felmérés

készítői megállapítják, hogy a Debreceni Egyetemre jelentkezők inkább a keleti országrészből kerülnek ki, vagyis ennek az egyetemnek a vonzáskörzete kisebb és az intézmény ebben az értelemben "zártabbnak" tekinthető. Megerősíti ezt **Polónyi (2003)** is vonatkozó tanulmányában, miszerint a Debreceni Egyetem regionális rekrutációja a legmarkánsabb az általa vizsgált négy vidéki egyetem között. Az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda felmérésében megvizsgálták a Karok és a vonzáskörzetek kapcsolatát is, először azt, hogy a lakóhely mennyiben befolyásolta a preferált Kart. Ebből az derül ki, hogy a Mezőgazdaságtudományi Kar a távolabbi országrészekből jelentkezők között volt inkább népszerű, míg az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karra inkább Debrecenből és a Debreceni agglomerációs körzetből jelentkeztek nagyobb arányban. Ezt az összefüggést megvizsgálták úgy is, hogy az egyes Karokon belül nézték meg a vonzáskategória körzeteket. Eszerint a Mezőgazdaságtudományi Karra a jelentkezők több mint háromnegyede a szomszédos és távolabbi megyékből került ki (beleértve Hajdú-Bihar megyét is, de a Debreceni kistérség kivételével), az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karra pedig a Debreceni agglomerációs körzetből és a környező megyékből (beleértve Hajdú-Bihar megyét is) jelentkeztek 93 százalékban. Vagyis a két Karra jelentkezők igen eltérő képet mutatnak (**Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda, 2003.b.**).

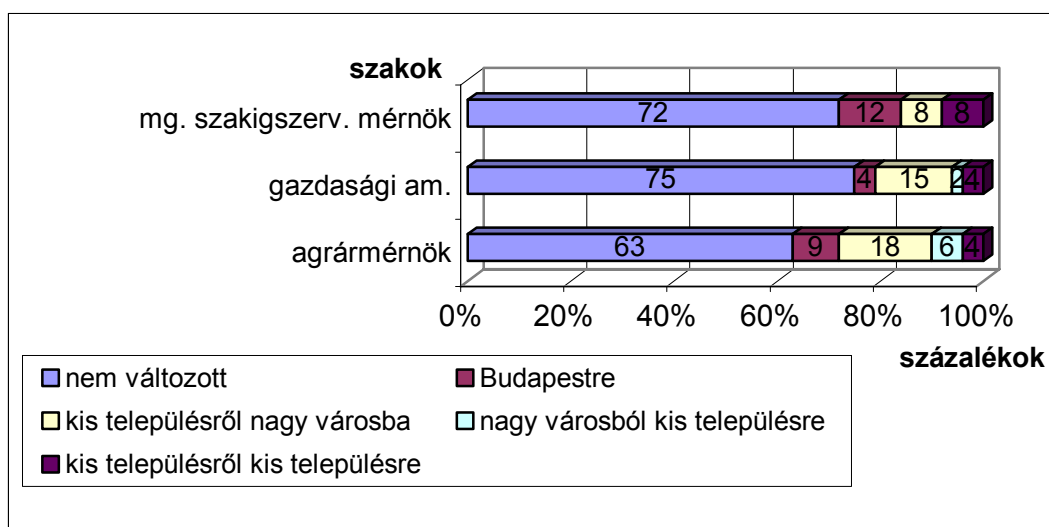
A kérdőív huszonharmadik kérdésével arról kértünk információt, hogy hol volt a végzetek lakóhelye, illetve munkahelye az egyetemi tanulmányaik előtt és után. Csak településneveket kértünk megadni. A kapott válaszokból az alábbi öt csoportot képeztem:

- nem változott lakcíme,
- egyetem előtti lakóhelyről Budapestre költözött,
- kis településből/városból nagy városba költözött,
- nagy városból kis településre/városba költözött,
- egyik kis településből másik kis településre költözött.

A válaszok szakonkénti bontásban mutatom be a **70. ábrán**. Legnagyobb arányban mindhárom szaknál a "nem változott" kategóriát találjuk, vagyis a végzetek zöme eredeti lakóhelyén maradt és ott helyezkedett el. A két egyetemi szaknál második leggyakoribb válaszként a "kis településről nagy városba költözött" található. Ezt a

tendenciát mutatják a főiskolai szak végzettjeinek a válasza is, akik konkrétan Budapesten helyezkedtek el másodsorban. A Budapestre költözés a harmadik helyen áll a két egyetemi szak végzettjeinek rangsorában. Az utolsó két kategóriában csak elenyésző arányban találunk válaszokat, vagyis nagyon ritka volt az, hogy valaki nagy városból kis településre/városba, illetve egyik kis településből másik kis településre költözött.

70. ábra: A végzetek lakóhelyváltozása egyetemi tanulmányok előtt és után

Forrás: saját adatgyűjtés

Az általam vizsgált szakok és évfolyamok hallgatóinak egyetemi tanulmányaik előtti lakcímét Magyarország térképén ábrázoltam. Az eredményeket Karonként a **71. ábrán** és a **72. ábrán**, Centrum szinten összesítve pedig a **73. ábrán** szemléltetem.

Mint az a **72. ábrán** látható, a Mezőgazdaságtudományi Kar vonzáskörzete a keleti országrész, de azon belül nem Hajdú-Bihar megye az uralkodó. Ami azt jelenti, hogy viszonylag nagy számú hallgató érkezik Békés megyéből és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből is. Az ország középső és nyugati részéből az egyes kistérségeket tekintve mozaikszerűen jönnek hallgatók a Karra. Szembetűnő a térképről, hogy a Kar viszonylag sok hallgatót vonz a Miskolci és Budapesti térségből.

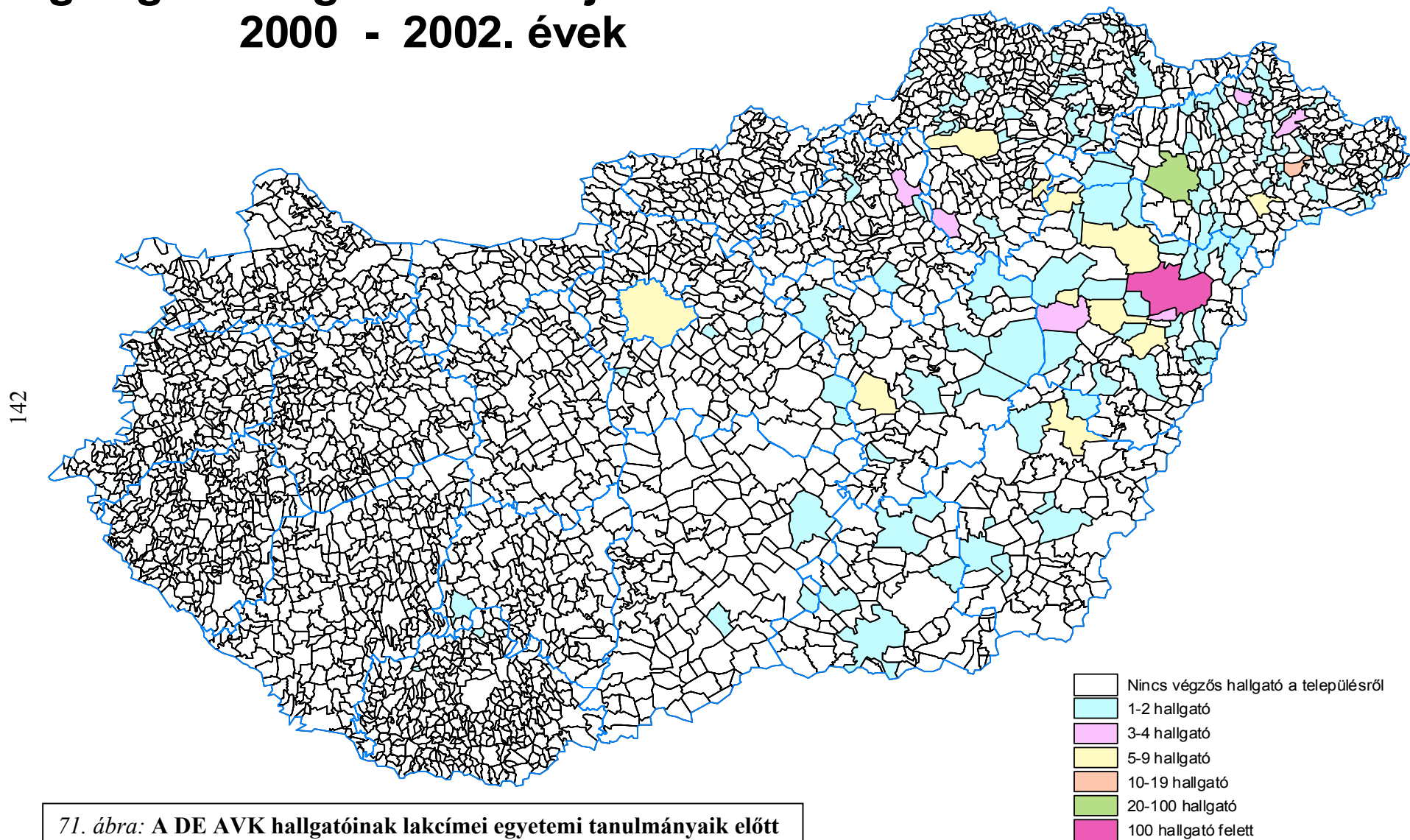
Ezzel ellentétben, az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karra érkező hallgatók számát tekintve (**73. ábra**) a keleti országrészben is meghatározó Hajdú-Bihar megye és azon

belül is a Debreceni agglomerációs körzet. Erre a Karra, az ország középső és nyugati részeit tekintve mindössze Budapest térségéből érkezik számottevő hallgatói létszám.

Mind a két Karra vonatkozóan megegyezik eredményem az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda által készített tanulmánnyal, bár az a jelentkezők, nem pedig a felvett hallgatók lakóhelyeit vizsgálta. A két Kar vonzáskörzete közötti különbség magyarázható többek között az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar fiatal "korával", valamint azzal, hogy végzettjei nem elsősorban a mezőgazdaság területén helyezkednek el, hanem közel kiegyenlített arányban a gazdaság különböző területein, ahogy az a 27. ábrán is megfigyelhető. Mint az a **70. ábrán** is látható volt, a Kar végzettjei 75 százalékban nem költöztek el lakóhelyükről, így nagyrészt lakóhelyükön, a Debreceni agglomerációs körzetben találnak maguknak munkahelyet is.

Összevetve a **70. ábrát a 71. és 72. ábrákkal** megállapítható, hogy a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum vidékfejlesztési szerepét elsősorban azokra a térségekre fejtí ki, ahonnan hallgatói jönnek, miután azok kétharmada-háromnegyede végzés után ott is helyezkedik el.

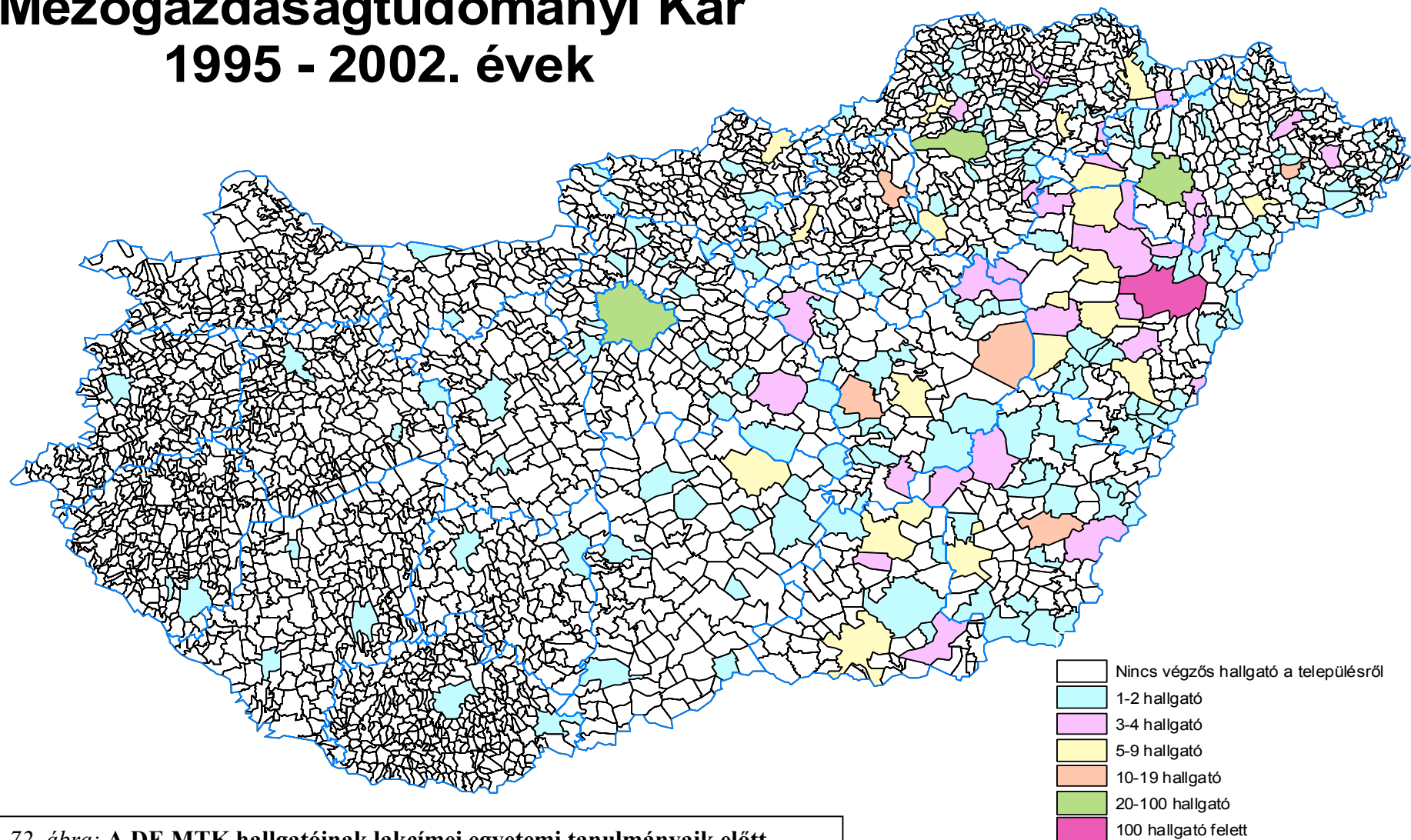
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar 2000 - 2002. évek

71. ábra: A DE AVK hallgatóinak lakcímei egyetemi tanulmányaik előtt

Mezőgazdaságtudományi Kar 1995 - 2002. évek

143

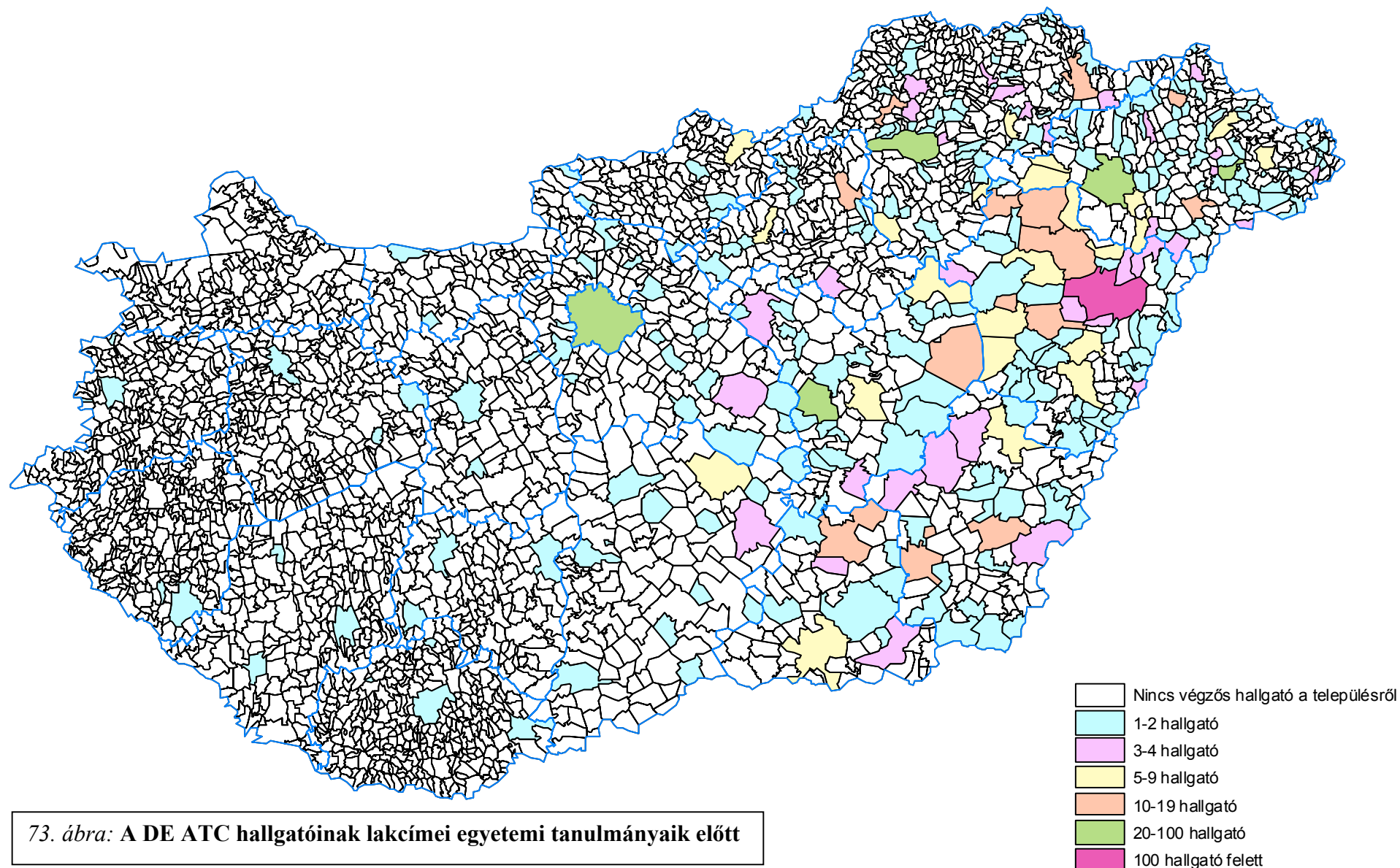

72. ábra: A DE MTK hallgatóinak lakcímei egyetemi tanulmányaik előtt

Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum

1995 - 2002. évek

144

73. ábra: A DE ATC hallgatóinak lakcímei egyetemi tanulmányaik előtt

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

1. **A felsőoktatás hallgatói létszáma folyamatosan nő** a szakok bővülésével párhuzamosan. Az egyetemi, főiskolai diplomával szerzett szaktudás a munkaerőpiacon egyre értékesebb. A munkanélküliek között a diplomások aránya a legalacsonyabb. Ezek mind jelentősen növelik a felsőfokú továbbtanulás iránti érdeklődést. Ugyanakkor jelentős különbségek alakultak ki a különböző intézmények között, s ez a gyakorlatban is differenciálni kezdte a diplomák értékét.

2. Az egységes európai felsőoktatási térség kialakítása érdekében **hazánk felsőoktatása is átalakításra szorul**, ami magában foglalja a könnyen érthető és összehasonlítható fokozatot adó képzési rendszer, a kétféle képzés, valamint a kreditrendszer bevezetését, az élethosszig való tanulás támogatását, a hallgatói mobilitás elősegítését, a minőségbiztosítás területén az összehasonlítható kritériumokon és módszereken alapuló európai együttműködés kialakítását, a felsőoktatás szükséges európai vonatkozásainak támogatását, különösen a tantárgyfejlesztésre, intézményközi kooperációkra, mobilitási lehetőségekre és a tanulmányokra, a gyakorlati képzésre, és a kutatásra vonatkozóan.

3. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás Magyarországon még nem épült ki sem olyan számban, sem olyan mélységben, mint az Amerikai Egyesült Államokban, illetve egyes nyugat európai országokban (Anglia, Hollandia). A végzett hallgatók testesítik meg az egyes intézmények szellemi értékeit, végzésük után megérdemlik és igénylik is az anyaintézménnyel való folyamatos kapcsolattartást. **Anyaintézményhez való kötésük egy igen komplex és átgondolt feladat- és kapcsolatrendszer, mely csak akkor működik igazán, ha az mind az anyaintézmény, mind az egykori diákok számára egyaránt előnyöket kínál.** A végzett hallgatók mind fogyasztói, mind kínálói lehetnek az anyaintézmény által nyújtott szolgáltatásoknak. A karrier-tanácsadásban részt vehetnek mint mentorok, segítve az intézmény jelenlegi hallgatóit, illetve mint a szolgáltatásra rászoruló is. Köthetnek az intézményekhez az élethosszig tartó tanulás részeseként, az intézmény által felkínált egyéb szolgáltatások hasznélvezőiként. A mérleg két serpenyőjét mérlegelve azonban inkább ők azok, akik többet adhatnak ebben a kapcsolatrendszerben. Számtalan módon támogathatják anyaintézményüket kapcsolataik révén, a beiskolázási tevékenységben, anyagilag, stb.

4. **A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás egy másik dimenziója azok folyamatos karrierkövetése.** Az intézmények hatékonysága ugyanis elsősorban a végzettek munkaerőpiacon való helytállása során mérhető le. Magyarországon néhány intézményben folyik csak rendszeres karrierkövetés, de elindult egy országos szintű felmérés is, mely valamennyi tudományterületet felöleli és az egyes szakterületeket rangsorolja a kapott eredmények tükrében. Ezen felmérések igen nagy mértékben befolyásolják a pályaválasztás előtt álló fiatalokat, akik napjainkban elsősorban azon egyetemeket és szakjaikat részesítik előnyben, melyek diplomájával biztosan és jó anyagi feltételekkel azonnal el is tudnak helyezkedni a munkaerőpiacon.

5. A végzett hallgatók karrierkövetése mindezek mellett az anyaintézmények számára is felbecsülhetetlen értékű **információkat szolgáltat**, melyeket kiválóan beépíthetnek az egyes szakok tanterveibe, azok alapján új szakokat, szakirányokat indíthatnak be, megfelelve a munkaerőpiac folyamatosan változó igényeinek, ugyanakkor növelve versenyképességüket.

6. **A rendszerváltás óta folyamatosan csökken az agrárszektorban foglalkoztatottak száma és aránya a nemzetgazdaság más ágazatihoz viszonyítva.** Értendő ez az agrárfelsőfokú végzettségűekre is, hiszen egyre kisebb arányban helyezkednek el a végzettek az agrárszektorban. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a statisztikákban kimutatott mezőgazdasági főfoglalkozású dolgozók számának csökkenésében a mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepének csökkenésén túlmenően más tényezők is szerepet játszanak.

7. **A végzett hallgatók igen magas arányban választják a továbbtanulást diplomájuk megszerzése után,** vagyis felsőfokú képzésük nem zárul le az első diploma megszerzésével. A továbbtanulást választhatják „kényszerpályaként” ha nem sikerült képzettségüknek megfelelő állást találniuk, illetve végzés után azonnal is, még álláskereső előtt, hogy erősítsék, kiegészítsék munkaerőpiaci esélyeiket. A továbbtanulást megtalálhatjuk azonban igen nagy számban a munkavégzéssel párhuzamosan is.

8. **A betöltött munkakör és a végzettség közötti kapcsolat az agrárfelsőfokú végzettségűeknél viszonylag alacsony,** ami azt jelzi, hogy nagy számban nem végzettségükhöz méltó munkakörökben helyezkednek el.

9. Felmérésem alapján az anyaintézmény minősítésére vonatkozóan **a szakmai és alapozó tárgyak színvonala igen jó minősítést kapott, míg a gyakorlati és nyelvi képzést elmarasztalták** a végzett hallgatók munkaerőpiaci tapasztalataik tükrében.

10. A Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum hallgatóinak **egyharmada-fele már egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt rendelkezett nyelvvizsgával,** ami az esetek zömében középfokú nyelvvizsgát jelent. Egyetemi tanulmányaik alatt zömmel angol nyelvet tanultak és **nagy számban sikeresen letették az alap-, közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgát.**

11. Ami a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum vidékfejlesztéshez való hozzájárulását illeti, megállapítható, hogy a **Mezőgazdaságtudományi Kar vonzáskörzete a keleti országrész,** de azon belül nem Hajdú-Bihar megye az uralkodó. Viszonylag nagy számú hallgató érkezik Békés megyéből és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből is. Az ország középső és nyugati részéből az egyes kistérségeket tekintve mozaikszerűen jönnek hallgatók a Karra. Szembetűnő, hogy a Kar viszonylag sok hallgatót vonz a Miskolci és Budapesti térségből.

12. **Az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karra érkező hallgatók számát tekintve a keleti országrészben is meghatározó Hajdú-Bihar megye és azon belül is a Debreceni agglomerációs körzet.** Erre a Karra, az ország középső és nyugati részeit tekintve mindössze Budapest térségéből érkezik számottevő hallgatói létszám.

13. **A Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum vidékfejlesztési szerepét elsősorban azokra a térségekre fejtí ki, ahonnan hallgatói jönnek,** miután azok kétharmada-, háromnegyede végzés után ott is helyezkedik el.

5.1. Új és újszerű tudományos eredmények

1. A téma hazai, de különösen nemzetközi publikálása egyre jelentősebb, ugyanakkor a területen született tudományos értekezések száma viszonylag kevés. Doktori disszertációmban feldolgoztam és szintetizáltam a kapcsolódó hazai és külföldi szakirodalmat és felhívtam a figyelmet a téma aktualitására és jelentőségére.

2. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás külföldi rendszereinek, megoldásainak szintetizálásával a hazai gyakorlatban is nagy valószínűséggel alkalmazható példákat dolgoztam ki és tettem hozzáférhetővé. Ezt bizonyítja az, hogy a Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karán 2003. novemberében elindult az alumni kapcsolatok újjászervezése, melyhez az én kutatómunkám is hozzájárult.

3. A DATE Mezőgazdaságtudományi Kar, illetve a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum 1995-2002. között nappali tagozaton végzett hallgatóiról adatbázist alakítottam ki, mely tartalmazza a végzett hallgatók elhelyezkedési tapasztalatait, az anyaintézmény minősítéséről, nyelvtudásukról és az anyaintézménnyel való kapcsolattartásról alkotott véleményüket. A végzett hallgatók karrierkövetése az általam kidolgozott kérdőív és a feltárt kapcsolódó szakirodalmak tapasztalataira építve rendszeressé válhat intézményünkben.

4. Elsődleges új ismeretekhez jutott az Agrártudományi Centrum

- a végzett hallgatók karrierjéről,
- az egyetemen szerzett elméleti és gyakorlati tudás végzett hallgatók által történő minősítéséről,
- a végzett hallgatók és az egyetem közötti kapcsolatok preferenciáiról.

5. A hivatkozott kérdőíves felméréssel megbízhatóan lehatároltam a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum hallgatói-rekrutációs területét, s feltártam a korábbi lakóhely, s a végzés utáni munkahely regionális összefüggéseit. A Centrum közvetlen kisugárzása elsősorban az Észak-alföldi és Dél-alföldi régiókra, valamint Budapestre terjed ki.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás gyakorlata Magyarországon jelenleg még csak kialakulóban van. Találkozhatunk igen komoly és szerteágazó alumni kapcsolatokat fenntartó, valamint ilyen irányú tevékenységet egyáltalán nem folytató intézményekkel egyaránt. A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás legnagyobb hagyományokkal az Amerikai Egyesült Államokban rendelkezik, igen hasznos az ottani felsőoktatási intézmények ez irányú tevékenységét tanulmányozni és a már jól bevált gyakorlatokat, tapasztalatokat hasznosítani, beépíteni az újonnan induló alumni szervezetek tevékenységi körének kialakításakor.

A végzett hallgatók karrierkövetése szintén nem rendelkezik még nagy hagyományokkal Magyarországon. Néhány felsőoktatási intézményben rendszeresen vizsgálják a végzett hallgatók munkaerőpiaci helyzetét, de a legtöbb felsőoktatási intézményben még nem. Történt országos szintű felmérés is már, amely Magyarország csaknem összes felsőoktatási intézményének végzettjeit felölelte és a szándék is megvan ezen felmérés folytatására.

Célkitűzéseim az alábbiak szerint valósultak meg:

- Feldolgoztam és szintetizáltam a kapcsolódó hazai és külföldi szakirodalmat és felhívtam a figyelmet a téma aktualitására és jelentőségére.
- A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás külföldi rendszereinek, megoldásainak szintetizálásával a hazai gyakorlatban is nagy valószínűséggel alkalmazható példákat dolgoztam ki és tettem hozzáférhetővé.
- Kérdőívet dolgoztam ki és adatbázist hoztam létre az 1995-2002 között nappali tagozaton végzett hallgatók karrierkövetésére a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumában.
- A kérdőívek feldolgozása és kiértékelése a Microsoft Access adatbázis-kezelő program segítségével, egy a kutatómunkám keretében speciálisan erre a célra létrehozott adatbázisban történt, mellyel lehetőség nyílt a kérdőívek és kérdések egyenkénti feldolgozására és speciális lekérdezésekre. A matematikai statisztikai módszerek közül a csoportosítást és összehasonlítást használtam a kérdőívek kiértékelésénél. Az eredmények térképszerű megjelenítésénél Arc View 3.2

térinformatikai programot használtam. A felmérés tartalmazza a végzett hallgatók elhelyezkedési tapasztalatait, az anyaintézmény minősítéséről, nyelvtudásukról és az anyaintézménnyel való kapcsolattartásról alkotott véleményüket.

- Bemutattam az agrárfelsőfokú végzettségűek vidéki társadalom struktúrában betöltött szerepét a kapcsolódó szakirodalmak és saját kérdőíves felmérésem eredményeire alapozva.
- Elsődleges új ismeretekhez jutott az Agrártudományi Centrum a végzett hallgatók karrierjéről, az egyetemen szerzett elméleti és gyakorlati tudás végzett hallgatók által történő minősítéséről, a végzett hallgatók és az egyetem közötti kapcsolatok preferenciáiról.

A végzett hallgatókkal való kapcsolattartás jelenleg az újjászervezés fázisában van a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumában, mely munkához a témával kapcsolatos publikációk szintetizálása, valamint a hasznosítható tapasztalatok javaslatokként történő megfogalmazása kiváló elméleti alapozást nyújt. A végzett hallgatók karrierkövetésének beindításához igen hasznos segítséget jelentenek az egyes hazai felsőoktatási intézmények ez irányú tevékenységeinek dolgozatomban való bemutatása, valamint néhány országos szintű kezdeményezés ismertetése is.

7. SUMMARY

Today, the number of Hungarian higher educational institutions that are realising the importance of alumni relations is increasing. Several institutions already profit from alumni relations, although some institutions have no connection with their graduates at all. Alumni relations has the greatest background in the United States, thus the practice of American higher educational institutions is worth studying, utilizing and building on.

Career monitoring of graduates is also not a common activity at present in Hungary. Some institutions regularly monitor the labour market position of their graduates, but unfortunately most institutions do not invest time or manpower in such activities. A country level study has already been introduced that included almost all the higher

educational institutions in Hungary. This study, coordinated by the Hungarian Ministry of Education, appears ready to be continued.

My achieved aims are as follows:

- The related national and foreign publications have been studied and synthesized. Importance of the topic has been pointed out.
- Practises and examples of alumni relations in some foreign countries have been synthesized. Examples that could be followed and carried out have been developed and highlighted.
- A questionnaire and a database have been developed in order to monitor the careers of students who graduated between 1995-2002 as full time students at the University of Debrecen Centre of Agricultural Sciences.
- The questionnaires have been processed and evaluated using a Microsoft Access database handling programme. The questionnaires and the questions could be processed individually by this programme. As regards mathematical-statistical methods, I used grouping and comparison. When the results were visualised on maps, I used the Arc View 3.2 GIS programme. The study involves the labour market experiences of graduates, evaluation of the alma mater's educational and research activities and the level of language training, as well as their relationship with the university after graduation.
- The role of people with agricultural higher educational degree in rural societies has been showed on the basis of publications and the results of my own survey.
- New information was given to the University of Debrecen Centre of Agricultural Sciences as regards the careers of its graduates, their opinion of the theoretical and practical knowledge gained at the institution, and concerning their preferences as to the nature of any university-graduate relationship.

Alumni relations is currently being reorganised at the University of Debrecen Centre of Agricultural Sciences. Synthesising the related publications and introducing useful experiences serve as an excellent theoretical basis in this work. Introduction of university and country level career monitoring practises is extremely useful when starting these kinds of activities at our institution.

8. IRODALOMJEGYZÉK

ADAMS, W. B.: 2002. Don't miss the boat. Currents, Washington, April, 28-30.o.

ALLIES, C – TROQUET, M.: 2004. Universality or Specialisation? Higher education management and policy, Journal of the programme of IMHE, Paris, Volume 16, No. 1. 49-64.o.

BALCSÓK I.: 2002. Gúzsba kötött óriás – avagy az Észak-alföldi régió munkaerőpiacának évtizedes gondjai. KSH, Területi Statisztika, 5. (42.) évf. 1.sz., 44-62.o.

BARAKONYI K.: 2002.a. Sorbonne-tól Prágáig: A „Bologna folyamat” I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 7. sz. 19-21.o.

BARAKONYI K.: 2002.b. Sorbonne-tól Prágáig: A „Bologna folyamat” II. Bolognai Nyilatkozat. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 8. sz. 17-19.o.

BARAKONYI K.: 2002.c. Sorbonne-tól Prágáig: A „Bologna folyamat” III. A Prágai Nyilatkozat. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 9. sz. 20-22.o

BARAKONYI K.: 2003. A modernizációs folyamat csapdái. A Bologna deklaráció alapgondolatai, a felsőoktatás teendői. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2-3.sz. 27-30.o.

BAZSA GY.: 2002. Vázlatféle a Bolognai folyamat hazai megvalósításához I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 7.sz. 22-23.o.

BEARDSLEY, D.: 1999. Successful alumni travel programs. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 21-31.o.

BERÁCS J.: 2003. A magyar felsőoktatás exportképessége. Stratégiai gondolatok a bolognai folyamat kapcsán. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 4-5-6.sz. 30-33.o.

BILIK I.: 2003. Hallgatókövetés ahogy az intézmények csinálják (előadás). FIDÉV workshop, Budapest, 2003. június 13.

BOGNÁR M. ET AL.: 2001. Az oktatás és a képzés helye a területfejlesztésben. Mintaterület: az Ózd-putnoki kistérség. Tér és Társadalom, XV. évf. 3-4: 105-124. p.

BRANT, K. E.: 1999. SAA: Student involvement in the alumni profession. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 107-113.o.

BRÓDY A.: 2000. A magyar felsőoktatás ingadozásairól. Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., 831.o.

BUDAY-SÁNTHA A.: 2001. Agrárpolitika – vidékpolitika. A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 217-291.o.

CAHILL, E. – PURCELL, C.: 2003. Swell Returns. Currents, Washington, May/June, 35-37.o.

CONTARDO, L. M.: 1999. Alumni career services. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 41-47.o.

CSAPÓNÉ R. T.: 2002. The University and its alumni. University and Society, Current Problems of Regional Co-operation Scientific Conference, Pécs, 67-69.o.

CSAPÓNÉ R. T.: 2003. Internet based communication between the Alma Mater and its graduates. EFITA Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 315-321.o.

CSATÁRI B.: 1998.a. Gondolatkísérletek az Alföldnek az új európai területfejlesztési perspektívákhoz illeszthetőségéről. Debreceni Szemle, Debrecen, VI.évf. 4.sz. 654-662.o.

CSATÁRI B.: 1998.b. Az új európai területfejlesztési perspektívák és az Alföld. Ezredforduló (História melléklete), Budapest, 6.sz. 24-28.o.

CSEFT program: 2003. A magyar felsőoktatás modernizációját, az európai felsőoktatási térséghez történő csatlakozást célzó felsőoktatás-fejlesztés koncepciója. Szakmai vitaanyag. 2003. július 6-i verzió, 1-119.o.

DEMPSEY, D. M.: 1999. Continuing education. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 55-60.o.

DINYA L.: 2002.a. A „Bologna folyamat”. A duális képzési rendszer szemszögéből I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 7.sz. 24-25.o.

DINYA L.: 2002.b. Egységes felsőoktatási tér: cél vagy eszköz? I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 9. sz. 23-25. o.

DINYA L.: 2002.c. A „Bologna folyamat”. A duális képzési rendszer szemszögéből II. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 8.sz. 22-25.o.

DOLBERT, S. C.: 1999. Alumni admission programs. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 1-6.o.

DOLBERT, S. C.: 2002. Connecting with the CEO. Currents, Washington, April, 22-27.o.

DORGAI L. ET AL.: 1998. Területfejlesztés-vidékfejlesztés. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 9.sz. 1-94.o.

DORGAI L.: 2001. Terület-, vidékfejlesztés és agrárpolitika. Magyar Tudomány, Budapest, 1.sz. 23-35.o.

DORGAI L.: 2002. Agrár- és vidékfejlesztési lehetőségek a Nemzeti Fejlesztési Tervben. A falu, Budapest, XVII.évf. 3.sz. 9-18.o.

EMERY, J. C.: 1999. Working with other departments. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 121-126.o.

EMŐKEY A.: 2001. Mezőgazdasági szakképzés és kompetenciák. Egy vizsgálat eredményei. A falu, Budapest, XVI. évf. 4.sz. 81-89.o.

EUROPEAN COMMISSION: 2002. Employment and labour market in Central European countries. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 24-25. o.

FÁBRI Gy.: 2001.a. Magyar felsőoktatási kínálat – a felhasználók szemszögéből. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2.sz. 27-28.o.

FÁBRI Gy.: 2001.b. A felsőoktatás munkaerőpiaci visszajelzései – A kutatások tükrében. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 3.sz. 33-34.o.

FEDERKEIL, G.: 2003. The Lack of National Policy Regime of Quality Assurance in Germany – Implications and Alternatives. Higher education management and policy, Journal of the programme of IMHE, Paris, Volume 15, No. 2. 63-71.o.

FEHÉR A.: 1998. Mezőgazdaság és vidékfejlesztés. Gazdálkodás, Budapest, XLII. évf. 1.sz. 73-79.o.

FEHÉR A.: 2003. Agrártermelők tevékenységének diverzifikációja Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon. Gazdálkodás, Budapest, XLVII. évf. 2.sz. 39-48.o.

FEHÉR A. – PETŐ K.: 2003. A regionális gazdaság versenyképessége az Észak-alföldi kistérségekben. Gazdálkodás, Budapest, XLVII. évf. 5.sz. 16-23.o.

FERENCZI Z.: 2003.a. Az elsőgenerációs értelmiség kialakulásának sajátosságai. Statisztikai Szemle, Budapest, 81. évf. 12.sz. 1073-1089.o.

FERENCZI Z.: 2003.b. Hallgatói életút- és véleményelemzés az 1998-ban végzett diplomások körében. A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére, Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet Tudományos Füzetek, Győr, 5.sz. 95-127.o.

FEUDO, J. A.: 1999.a. Preface. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, IX-X.o.

FEUDO, J. A.: 1999.b. Alumni clubs, chapters, and branches. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 11-15.o.

FEUDO, J. A.: 2003. Managing precious resources. Currents, Washington, April, 37-42.o.

FIDÉV workshop: 2003. június 13. Budapest, Professzorok Háza (előadások)

FIDÉV jelentés: 2001. Jelentés a felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatal diplomások munkaerőpiaci életpálya vizsgálatának eredményeiről. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, FIDÉV Kutatócsoport, Budapest, 2001. szeptember

FONT E.: 2001. Alakul a magyar vidék? A falu, Budapest, XVI. évf. 3.sz. 13-22.o.

FORGÁCS CS.: 2003. A mezőgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben. Gazdálkodás, Budapest, XLVII. évf. 4.sz. 70-81.o.

FRENCH, N. J.: 2003. Report on the Seminar on External funding and University Autonomy. Oslo, 16-17 June 2003, 1-27.o.

F. TÓTH B.: 2002. Egyetemek, főiskolák a mérlegen. Az első magyar felsőoktatási presztízsrangsor. Világgazdaság, Budapest, 2002. január 11. sz. 6.o.

FUNDERBURK, L.: 1999. Foreword. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, V-VII.o.

GABRICK, A.: 2003. Fair market value. Currents, Washington, July/August. 40-47. o.

GALASI P. ET AL.: 2001.a. Pályakezdő diplomások a munkaerőpiacon I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2 sz. 46-48.o.

GALASI P. ET AL.: 2001.b. Pályakezdő diplomások a munkaerőpiacon II. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 3 sz. 48-49.o.

HAJDÚ ISTVÁNNÉ ET AL.: 2002. A magyar kutatás és oktatás dilemmáiról – Szabó Gábor professzor cikkének ürügyén. Gazdálkodás, Budapest, XLVI.évf. 65-72.o.

HAZELKORN, E.: 2004. Growing Research: Challenges for Latedevelopers and Newcomers. Higher education management and policy, Journal of the programme of IMHE, Paris, Volume 16, No. 1. 119-140.o.

HBN: 2004.a. Hajdú-Bihari Napló, Debrecen, LXI.évf. 22.sz. 1.o.

HBN: 2004.b. Hajdú-Bihari Napló, Debrecen, LXI.évf. 22.sz. 7.o.

HORN P.: 2002. Az agrár-felsőoktatás és a kutatás stratégiai kérdései nemzetközi trendek összefüggésében. Gazdálkodás, Budapest, XLVI.évf. 1-7.o.

HRUBOS I.: 2000. A felsőoktatás főbb modelljei és azok módosulásai a huszadik század második felében. INFO-Társadalomtudomány, Budapest, 49.sz. 7-13.o.

HRUBOS I.: 2003. Vitatott pontok, nyitott kérdések. A Bolognai Nyilatkozatból adódó strukturális változtatások megvalósíthatósága a magyar felsőoktatásban. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2-3.sz. 33-35.o.

HVG: 2001. Mennyit és egy diploma? HVG Melléklet – Felsőoktatás, Budapest, 2001. január 20., 62-63.o.

ILLÉS P. – VIDRA A.: 2003. Az egyetem szerepe a regionális fejlesztésben. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 4-5-6 sz., 59-61.o.

IMRE J. – ROBOZ A.: 2003. Regionális egyetemi tudásközpontok - A felsőoktatási intézmények regionális integráló szerepe. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 4-5-6 sz., 10-12.o.

JABLONSKI, M. R.: 1999. Collaborations between student affairs and alumni relations. Alumni Relations – A newscomer’s guide to success, Washington, 101-106.o.

JÁVOR K.: 2003. Rövid meditáció a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervről. A falu, Budapest, XVIII.évf. 3.sz. 17-30.o.

KADOCSA L.: 2002.a. Trendek a felsőoktatásban I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 7. sz. 26-27.o.

KADOCSA L.: 2002.b. Trendek a felsőoktatásban II. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 8. sz. 25-26.o.

KALSBECK, D. H. – MONTGOMERY, C.: 2002. Changing places. Currents, Washington, November/December, 33-39.o.

KAPRONCZAI I. (szerk.): 2002. A magyar mezőgazdaság az adatok tükrében a rendszerváltás után. Agrárgazdasági Információk, AKII, Budapest, 5.sz. 1-169.o.

KERÉKGYÁRTÓ GY-né ET AL.: 2002.a. Az elmúlt években végzett hallgatók véleménye az egyetemi oktatásról, az ott szerzett tudás felhasználhatóságáról I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 9. sz. 55-56.o.

KERÉKGYÁRTÓ GY-né ET AL.: 2002.b. Az elmúlt években végzett hallgatók véleménye az egyetemi oktatásról, az ott szerzett tudás felhasználhatóságáról II. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 10. sz. 54-56.o.

KOLTAI D. – NÉMETH B.: 2002. The spatial structure of Hungarian higher education in relation to the institutions of higher education of the Alps-Adriatic region. "University and Society – current problems of regional cooperation" international conference, Pécs, 78-99.o.

KORN G.: 1999. Board and Volunteer Management. Alumni Relations – A newscomer’s guide to success, Washington, 33-40.o.

KOVÁCS T.: 2000. Vidék, vidékfejlesztés, vidékpolitika. Gazdálkodás, Budapest, XLIV.évf. 3.sz. 11-20.o.

KOVÁCS T.: 2003. Vidékfejlesztési foratókönyvek az EU-csatlakozás kapcsán. A falu, Budapest, XVIII.évf. 3.sz. 31-39.o.

KOZMA T.: 2000. Negyedik fokozat? INFO-Társadalomtudomány, Budapest, 49.sz. 61-74.o.

K. TÓTH L.: 2001. Közgazdászképzés - Oklevelező tagozat. Figyelő, Budapest, 51-52.p.

KUN A. I: 2003. A Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán végzetek karrierkövetéses vizsgálata. Competitio, Debrecen, II. évf. 2.sz. 105-113.o.

KURÁTH G. – GYÓRFFY Z.: 2001. Felsőoktatási Marketing konferencia Pécs. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2 sz., 50.o.

LADÁNYI A.: 2000. A magyar felsőoktatás az államszocialista korszakban és a rendszerváltozás után. INFO-Társadalomtudomány, Budapest, 49.sz. 43-52.o.

LADÁNYI A.: 2002. A magyar felsőoktatás nemzetközi összevetésben. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 10. sz. 62-64.o.

LADÁNYI A.: 2003. A kétciklusú képzés kérdéséhez. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2-3. sz. 30-33.o

LAKNER Z. ET AL.: 2002.a. Hogyan gondolkodnak, tanulnak, élnek napjaink egyetemi-főiskolai hallgatói? I. – Egy közvetlen megkérdezésen alapuló vizsgálat sorozat eredményei. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 8.sz. 46-48.o.

LAKNER Z. ET AL.: 2002.b. Hogyan gondolkodnak, tanulnak, élnek napjaink egyetemi-főiskolai hallgatói? III. – Egy közvetlen megkérdezésen alapuló vizsgálat sorozat eredményei. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 10.sz. 50-53.o.

LARÉDO, P.: 2003. University Research Activities: On-going Transformations and New Challenges. Higher education and management policy, Journal of the programme of IMHE, Paris, Volume 15, No. 1. 105-123.o.

LOGUE, A. C.: 2003. Risky Business. Currents, Washington, March, 25-29.o.

LUKÁCS P.: 2002. Tömeges Felsőoktatás – globális versenyben II. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2 sz., 27-28.o.

MAGDA S.: 2000.a. Agrár kutatás – oktatás. Gazdálkodás, Budapest, XLIV. évf. 1. szám 79-85.o.

MAGDA S.: 2000.b. A régiók mezőgazdasága- és vidékfejlesztése. Gazdálkodás, Budapest, XLIV. évf. 2. szám 60-67.o.

MAGYAR P.: 2002. Diplomával is elértéktelenedhet a tudás. HVG, Budapest, 2002. december 7. sz. 49-50.o.

MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV: 2001. 68-84.o.

MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV: 2002. 20.o. , 88-90.o.

MAYER L.: 2002. Fundraising konferencia a Pécsi Tudományegyetemen. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 10.sz. 17-18.o.

MÁRCZIS M.: 2002. A vidékfejlesztés szerint a világ...A falu, Budapest, XVII.évf. 2.sz. 5-14.o.

McDANIEL, R. W.: 1999. Building an Effective Alumni Merchandise Marketing Program. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 73-80.o.

MELLÁR T.: 2002. A demográfiai változások hatása a felsőoktatási intézmények versenyhelyzetére I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2 sz., 24-26.o.

MÉSZÁROS S.: 2001. Az agrárökonómia helyzete egy kutató szemével. Gazdálkodás, Budapest, XLV.évf. 77-80.o.

MOORE, R. M.: 2003. Stand out in a Crowd. Currents, Washington, April, 44-50.o.

NAGY B.: 2003. Az agrárium lehetőségei és feladatai a vidékfejlesztésben. A falu, Budapest, XVIII.évf. 3.sz. 5-15.o.

NAGY G. – PETŐ K.: 1997. A gyepgazdálkodás és a vidékfejlesztés összefüggései. A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig, IV. Falukonferencia, kiadó: MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 141-146. o.

NÁBRÁDI A.: 2001. Kreditrendszer, felsőoktatási pontrendszer. CREDO konferencia, Debrecen, 1-14.o.

NÁBRÁDI A.: 2003. Az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar az élelmiszergazdaság szolgálatában. "Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Agrárinformatika az évezred küszöbén" nemzetközi konferencia, Debrecen, 74-81.o.

NEMZETI IFJÚSÁGKUTATÓ INTÉZET: Ifjúság 2000 kutatás, Budapest

NEWBY, Sir H.: The Management of Change in Higher Education. Higher education and management policy, Journal of the programme of IMHE, Paris, Volume 15, No. 1. 9-22.o.

NOSTRAND, I. van: 1999. Young alumni programming – Transforming our future today. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 127-136.o.

OBÁDOVICS CS. ET AL.: 2001. A vidéki térségek emberi erőforrás fejlettségének alakulása Magyarországon. A falu, Budapest, XVI. évf. 4.sz. 71-79.o.

OECD: 2003. Career Guidance: New Ways Forward. Education Policy Analysis, Paris, 39-57.o.

OKTATÁSI ÉVKÖNYV 2001/2002: Oktatási Minisztérium Közgazdasági Főosztály Statisztikai Osztály, Budapest, 1-82.o.

ORGOVÁN E.: 2001. Az ifjúság és az Európai Unió. Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 3-13.p.

ORSZÁGOS FELSOÓKTATÁSI FELVÉTELI IRODA

PAPKE, A.: 1999. Alumni Records. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 17-20.o.

PATKÓS A.: 2002. Tömegképzés és pedagógia. "A tömegképzés pedagógiai kihívásai a felsőoktatásban" című konferenciáról. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 10. sz. 34-36.o.

POLGÁR T.: 2003. A felsőoktatás változása az Európai Unió országaiban hazai tanulságokkal. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 4-5-6. sz. 105-120.o.

POLLACK, R. H.: 2002. Strength in Diversity. Currents, Washington, April, 47.o.

POLÓNYI I.: 2003. Egy új kar beágyazódása a régióba. Köszöntőféle tanulmány a debreceni közgazdászképzés alapításának 10 éves évfordulójára. Competitio, Debrecen, II. évf. 2.sz. 1-13.o.

POLÓNYI I. – TÍMÁR J.: 2001.a. Tudásgyár vagy papírgyár. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1-170.o.

POLÓNYI I. – TÍMÁR J.: 2001.b. A tanárok keresete és a tudást fejlesztő felsőoktatás. Közgazdasági Szemle, Budapest, XLVIII. évf. október, 883-890.o.

PRATT, J.: 2002. Study Visit to Canadian Universities: Diversity and Access in Higher Education. IMHE Info, OECD, Paris, No. 3.

PUSZTAI B.: 2001. Az aranybánya a bányász nélkül mit sem ér – Az emberi erőforrás szerepe a vidékfejlesztésben. A falu, Budapest, XVI. évf. 1.sz. 37-42.o.

REHDER, K. V.: 2003. Seeing the Light. Currents, Washington, April, 22-28.o.

ROMÁNY P.: 1999. Az agrártársadalom térségi különbségei és a migráció Magyarországon I. Gazdálkodás, Budapest, XLIII. évf. 5. sz. 62-73.o.

ROMÁNY P.: 2000. Új agrártársadalom született? Gazdálkodás, Budapest, XLIV. évf. 5. sz. 69-73.o.

RÓBERT P.: 2000. Társadalmi mobilitás. Tények és vélemények tükrében. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest, 15-116.o.

RÓBERT P.: 2004.a. Felsőoktatás és munkaerőpiac. IFM Humán Erőforrás Háttér tanulmányok, TÁRKI, Budapest, 1-42.o.

RÓBERT P.: 2004.b. A társadalmi kirekesztődés oktatási elemei: Messze van Európa? IFM Humán Erőforrás Háttér tanulmányok, TÁRKI, Budapest, 1-47.o.

SALOPEK, J. J.: 2002. Rooted in Growth. Currents, Washington, November/December, 22-27.o.

SALOPEK, J. J.: 2003. Overcoming Dual Loyalties. Currents, Washington, February, 33-37.o.

SARUDI CS.: 1995. A falusi gazdaság helyzetét befolyásoló tényezők szerepe a rurális agrártérségekben. A mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig, III. Falukonferencia, kiadó: MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 299-306.o.

SARUDI CS.: 1997.a. Vidékfejlesztés Magyarországon és az Európai Unióban. A falu, Budapest, XII. évf. 2.sz. 19-25.o.

SARUDI CS.: 1997.b. A mezőgazdaság szerepe a vidékfejlesztésben. A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig, IV. Falukonferencia, kiadó: MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 255-260 o.

SCULLY, M. K.: 2003. Fear Factor. Currents, Washington, March, 40-48.o.

SETÉNYI J.: 2000. A magyar felsőoktatás minőségéről. INFO-Társadalomtudomány, Budapest, 49.sz. 53-59.o.

SHAINDLIN, A. B.: Technology in Alumni Relations. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 115-120.o.

STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ 2002/2003: 2003. Felsőoktatás. Oktatási Minisztérium Közgazdasági Főosztály Statisztikai Osztály, Budapest, 1-292.o.

SZABÓ G.: 2000. Gondolatok az agrárökonómia jelenéről és jövőjéről. Gazdálkodás, Budapest, XLIV. évf. 5.sz. 74-80.o.

SZÁMVETÉS KALENDÁRIUM 2001-2002: 2001. A statisztika "gyermekai". KSH. Budapest, 28-31.o.

SZILÁGYI J.: 2003. A gazdasági szféra elvárásai a pályakezdő diplomások tekintetében (előadás). FIDÉV workshop, Budapest, 2003. június 13.

SZÖVÉNYI ZS.: 2001. Felsőoktatási és marketing- szemlélet. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 1-2 sz., 12-15.o.

TAYLOR, G. – ONION, C.: 1998. Getting started. Alumni Relations: Launching your program, Washington, 1-14.o.

TAYLOR, L. R.: 1999. Membership programs. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 81-88.o.

TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY: Felkészülés a Strukturális Alapok igénybevételére Magyarországon: fókuszban a humánerőforrásfejlesztés. Tempus Közalapítvány/Európai Szociális Alap Magyarországi Képzőközpont, Budapest, 1-4.o.

TODD, B. T.: 1993. Preface. Student Advancement Programs: Shaping tomorrow's alumni leaders today, Washington, iii-iv.o.

TRIFONE, E.: Alumni Community Service Programs – Beginning or Bettering your Alumni Associations's Community Service Program. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 49-53.o.

UDVARDI-LAKOS E.: 2003. A Bolognai folyamat és a modulrendszer II. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 4-5-6.sz. 38-42.o.

UnivPRESS-ranking©: 2002. Szakértői tanulmány és az UnivPRESS-ranking© prezentációja a magyar egyetemek és főiskolák presztízsrangsorainak kialakításáról. Budapest

URFI P.: 2000. Létezik-e magyar agrárökonómia, és ha igen, akkor miért nem? Gazdálkodás, Budapest, XLIV. évf. 6.sz. 61-65.o.

VAJDAI I.: 2002.a. Az agrárértelmiség helyzete és javaslatok az agrárgazdaság fejlesztésére a Gödöllőn végzett agrármérnökök véleményének felmérése alapján. GTTSZ Agrárpolitikai füzetek, Budapest, 5-63.o.

VAJDAI I.: 2002.b. Agrármérnökök az agrár-felsőoktatásról. Magyar Mezőgazdaság, Budapest, 2002. március 20., 27.o.

VÁMOS D.: 2002. A hatékonysági kérdések a felsőoktatásban I. Magyar Felsőoktatás, Budapest, 4.sz., 36-38.o.

WHITE, D.: Reunions. Alumni Relations – A newscomer's guide to success, Washington, 89-100.o.

Internet:

Higher Education in Europe: <http://www.europa.eu.int/comm/education/higher.html>

<http://www.alumni.bme.hu>

<http://www.baratikor.sote.hu>

<http://www.bkae.hu>

<http://karrier.bme.hu>: A BME friss diplomásainak elhelyezkedési esélyei 200

<http://karrier.bme.hu>: A BME friss diplomásainak elhelyezkedési esélyei 2003

<http://www.oecd.org>

<http://www.om.hu>: FIDÉV 2001

<http://www.om.hu>: Magyar Universitas Program

<http://www.pdk.pte.hu>

<http://www.ppke.hu/oreg/index.html>

http://www.szie.hu/ujsag/iv_10/28.html

<http://www.unideb.hu/kkkfo.htm>

<http://www.vein.hu/egyetem/oregdiak/index.php>

Nemzeti Fejlesztési Hivatal: http://www.nfh.hu/doc/Uj_NFT/NFT_jelentes_2003.12pdf

Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda: 2003.a. Népszerű intézmények 2003. <http://www.felvi.hu>, 2003. május 27.

Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda: 2003.b. Honnan jelentkeznek Debrecenbe? A Debreceni Egyetem vonzáskörzete. <http://www.felvi.hu>, 2003. július 17.

Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda: 2003.c. Felsőoktatási felvételi 2003. A felsőoktatásba jelentkezők számnak alakulása (1997-2003). <http://www.felvi.hu>, 2003. július 25.

Római Szerződés: 126-127 cikke:

http://www.eel.nl/treaties/ectreaty/social.html#HD_NM_74

9. ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Szakok száma a DATE Mezőgazdaságtudományi Karán/DE Agrártudományi Centrumában 1995/96-2002/03 között (alapképzés nappali és levelező tagozat)
2. ábra: A DATE Mezőgazdaságtudományi Kar/DE ATC végzett hallgatóinak létszáma (alapképzés, nappali tagozat) 1956-2002. között
3. ábra: Az agrármérnök szakra felvett hallgatók létszámának Karonkénti alakulása 1996-2003. között (alapképzés nappali tagozat)
4. ábra: A gazdasági agrármérnök szak felvett hallgatói létszámának Karonkénti megoszlása 1996-2003. között (alapképzés nappali tagozat)
5. ábra: A környezetgazdálkodási agrármérnök szak felvett hallgatói létszámának Karonkénti megoszlása 1996-2003. között (alapképzés nappali tagozat)
6. ábra: A mg. szakigazgatási szervező mérnök szak felvett hallgatói létszámának alakulása a DATE MTK/DE AVK-n 1998-2003. között (alapképzés nappali tagozat)
7. ábra: A vadgazda mérnök szak hallgatói létszámának karonkénti megoszlása (nappali és levelező tagozat) 1996-2003. között
8. ábra: A Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem honlapja
9. ábra: A Közgáz Alma Mater honlapja
10. ábra: A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem alumni honlapja
11. ábra: A Pécsi Tudományegyetem alumni honlapja
12. ábra: A Pázmány Péter Katolikus Egyetem alumni honlapja
13. ábra: A Semmelweis Egyetem alumni honlapja
14. ábra: A Veszprémi Egyetem alumni honlapja
15. ábra: A Debreceni Egyetem alumni honlapjának elérhetősége
16. ábra: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a nemzetgazdaság összes foglalkoztatottjához viszonyítva 1991-2002. között
17. ábra: A kiküldött és visszaérkezett kérdőívek aránya
18. ábra: A névvel és címmel visszaküldött kérdőívek aránya
19. ábra: A nem azonnali elhelyezkedés okai – agrármérnök szak
20. ábra: A nem azonnali elhelyezkedés okai – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak
21. ábra: A nem azonnali elhelyezkedés okai – gazdasági agrármérnök szak

- 22. ábra: A késedelmes elhelyezkedés egyéb okai – gazdasági agrármérnök szak
- 23. ábra: A késedelmes elhelyezkedés egyéb okai – agrármérnök szak
- 24. ábra: Továbbképzés utáni elhelyezkedés – agrármérnök szak
- 25. ábra: Továbbképzés utáni elhelyezkedés – gazdasági agrármérnök szak
- 26. ábra: Továbbképzés utáni elhelyezkedés – mg.
szakigazgatásszervező mérnök szak
- 27. ábra: Elhelyezkedés területei szakonként százalékos megoszlásban
- 28. ábra: A szakok megjelenési gyakorisága az egyes területeken
- 29. ábra: A képzettségi szint és elhelyezkedés kapcsolata
- 30. ábra: A munkáltató szervezet által foglalkoztatottak száma
- 31. ábra: A jelenlegi munkáltató szervezet tulajdonosi viszonyai
- 32. ábra: Az azonos szinten dolgozó munkatársak száma – agrármérnök szak
- 33. ábra: Az azonos szinten dolgozó munkatársak száma – gazdasági agrármérnök
szak
- 34. ábra: Az azonos szinten dolgozó munkatársak száma – szakigazgatásszervező
mérnök szak
- 35. ábra: A beosztottak számának alakulása a megkérdezetteknel
- 36. ábra: A betöltött munkakör szintje – szakonkénti bemutatás
- 37. ábra: A betöltött munkaköri szintekben az egyes szakok megjelenése
- 38. ábra: A munkahelyről való értesülés forrása – agrármérnök szak
- 39. ábra: A munkahelyről való értesülés forrása – gazdasági agrármérnök szak
- 40. ábra: A munkahelyről való értesülés forrása – mg. szakigazgatásszervező
mérnök szak
- 41. ábra: A munkahelyről való értesülés "egyéb" forrásai – agrármérnök szak
- 42. ábra: A munkahelyről való értesülés "egyéb" forrásai – gazdasági agrármérnök
szak
- 43. ábra: A munkahelyről való értesülés "egyéb" forrásai – mg.
szakigazgatásszervező mérnök szak
- 44. ábra: Az intézmény minősítése - agrármérnök szak
- 45. ábra: Az intézmény minősítése – gazdasági agrármérnök szak
- 46. ábra: Az intézmény minősítése – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak
- 47. ábra: Az intézmény minősítése II. - agrármérnök szak
- 48. ábra: Az intézmény minősítése II. – gazdasági agrármérnök szak
- 49. ábra: Az intézmény minősítése II. – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak

50. ábra: Egyetemi tanulmányok előtt az egyes szakok végzettjei milyen arányban rendelkeztek nyelvvizsgával
51. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga nyelve – agrármérnök szak
52. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga nyelve – gazdasági agrármérnök szak
53. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga nyelve – mg. szakigazgatásszervező mérnök szak
54. ábra: Az egyetemi tanulmányok előtt letett nyelvvizsga szintje
55. ábra: Az egyetemen tanult nyelvek százalékos megoszlása az egyes szakok között
56. ábra: Az egyes szakok megjelenése az egyetemen tanult egyes nyelvekben
57. ábra: Az egyetemi tanulmányok alatt milyen nyelvekből szereztek nyelvvizsgát az egykori hallgatók?
58. ábra: Az egyetemi tanulmányok alatt milyen szintű nyelvvizsgát szereztek az egykori hallgatók?
59. ábra: Minősítik-e az intézményt egykori diákjai?
60. ábra: Öregbítik-e az intézmény hírnevét egykori diákjai?
61. ábra: Ön szeretne-e folyamatosan informálódni az anyaintézményben folyó eseményekről?
62. ábra: Ön – lehetőségeinek tükrében – hajlandó-e valamilyen módon támogatni az anyaintézményben folyó oktatói-kutatói munkát?
63. ábra: Milyen módon tudná támogatni az anyaintézményben folyó oktatói-kutatói munkát?
64. ábra: Végzés óta van-e/volt-e kapcsolata intézményünkkel?
65. ábra: Végzés óta milyen kapcsolata volt/van intézményünkkel? (szakonkénti bemutatás)
66. ábra: Végzés óta milyen kapcsolata volt/van intézményünkkel? (válaszonkénti bemutatás)
67. ábra: Az anyaintézmény és a végzett hallgatók közötti ”egyéb” kapcsolatok
68. ábra: A végzett hallgatónak nincs kapcsolata az anyaintézménnyel, de igényelné (szakonkénti bemutatás)
69. ábra: A végzett hallgatónak nincs kapcsolata az anyaintézménnyel, de igényelné (válaszonkénti bemutatás)

70. ábra: A végzettek lakóhelyváltozása egyetemi tanulmányok előtt és után
71. ábra: A DE AVK hallgatóinak lakcímei egyetemi tanulmányaik előtt
72. ábra: A DE MTK hallgatóinak lakcímei egyetemi tanulmányaik előtt
73. ábra: A DE ATC hallgatóinak lakcímei egyetemi tanulmányaik előtt

10. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat	Magyarország hozzájárulása a közösségi programokhoz 1997-2000 között
2. táblázat	Együttműködési lehetőségek az alumni kapcsolatok terén I.
3. táblázat	Együttműködési lehetőségek az alumni kapcsolatok terén II.
4. táblázat	Hírlevelek, magazinok a végzett hallgatókkal való kapcsolattartásban
5. táblázat	A felsőoktatási rendszerek osztályozása
6. táblázat	A mezőgazdaság aránya a nemzetgazdaságban folyó áron számolva
7. táblázat	Az alkalmazásban állók havi bruttó és nettó átlagkeresete 2001-ben Magyarországon
8. táblázat	A fizikai és szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete 2001-ben Magyarországon
9. táblázat	A fizikai és szellemi foglalkozásúak havi nettó átlagkeresete 2001-ben Magyarországon
10. táblázat	Különböző szakokon végzett hallgatók megoszlása a végzés utáni időszak hossza szerint
11. táblázat	Továbbképzések típusai az el nem helyezkedett hallgatóknál
12. táblázat	A végzett hallgatók elhelyezkedési területei az "egyéb" kategórián belül

11. MELLÉKLETEK

11. Honnan értesült jelenlegi munkahelyéről?

- ☐ újsághirdetésből ☐ ismerőseim ajánlották ☐ állásbörzén ☐ ügynökségtől
☐ egyéb:

12. Elhelyezkedési lehetőségeinek tükrében

- hogyan ítéli meg az egyetemen folyó oktatói munkát? ☐
 hogyan ítéli meg az egyetemen folyó kutatói munkát? ☐
 hogyan ítéli meg az egyetemen folyó nyelvi képzést? ☐
 hogyan ítéli meg az egyetemen folyó gyakorlati képzést? ☐
 hogyan ítéli meg az alapozó tantárgyak színvonalát? ☐
 hogyan ítéli meg a szakmai tárgyak színvonalát? ☐

1 (mint leggyengébb) és 5 (mint legjobb) közötti pontokkal adja meg válaszát!

13. Volt-e már nyelvvizsgálója mielőtt egyetemi tanulmányait elkezdte?

- ☐ igen ☐ nem

Ha igen,

Nyelv	Szint

14. Milyen nyelvet tanult az egyetemen és hány évig?

Nyelv	Évek száma

15. Egyetemi tanulmányai alatt szerzett-e nyelvvizsgát?

- ☐ nem ☐ igen

Ha igen,

Nyelv	Szint

16. Ön szerint egy intézményt minősítenek-e egykori diákjai?

- ☐ igen ☐ nem

17. Ön szerint a sikeres egykori diákok öregbítik-e az intézmény hírnevét?

- ☐ igen ☐ nem

18. Ön szeretne-e folyamatosan informálódni az anyaintézményben folyó eseményekről?

- ☐ igen, nagy rendszerességgel ☐ igen, de csak időszakonként ☐ nem

19. Ön – lehetőségeinek tükrében – hajlandó-e valamilyen módon támogatni az anyaintézményben folyó oktatói-kutatói munkát?

- ☐ igen ☐ nem
- ☐ személyes részvételemmel
- ☐ kapcsolataim révén
- ☐ anyagilag
- ☐ egyéb:

20. Végzés óta van-e/volt-e kapcsolata intézményünkkel?

☐ igen	☐ nem	☐ nem is igénylem
↓	→	→
☐ anyagilag támogattam az intézményt	☐ de	☐ anyagilag támogatni kívánom az intézményt
☐ hozzájárultam az intézmény népszerűsítéséhez		☐ hozzá kívánok járulni az intézmény népszerűsítéséhez
☐ javasoltam az intézményt leendő hallgatóknak		☐ javasolni fogom az intézményt leendő hallgatóknak
☐ hallgatókat fogadtam szakmai gyakorlatra		☐ hallgatókat szeretnék fogadni szakmai gyakorlatra
☐ részt vettem az intézménnyel közösen különböző projectekben		☐ részt kívánok venni az intézménnyel közösen különböző projectekben
☐ nemzetközi projectekben konzorciumi tagként részt vettem az intézmény mellett		☐ nemzetközi projectekben konzorciumi tagként részt kívánok venni az intézmény mellett
☐ egyéb:		☐ egyéb:

21. Tagja-e Ön a DATE Baráti Körének?

☐ igen

☐ nem

Szeretne-e részletes információt kapni a DATE Baráti Körének tevékenységéről?

☐ igen

☐ nem

22. Fontosnak tartja-e Ön a DATE Baráti Kör azon törekvését, hogy folyamatos kapcsolatot próbál kialakítani és fenntartani az anyaintézmény és a végzett hallgatók között?

23. Lakóhelye egyetemi tanulmányai előtt:

(csak a település nevét kérjük minden esetben feltüntetni)

Végzés után:

lakóhelye

munkahelye

1.	
2.	
3.	
4.	

A kitöltött kérdőívet az alábbi címre kérjük visszajuttatni:

DEBRECENI EGYETEM AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM DR. CSAPÓNÉ RISKÓ TÜNDE 4032 DEBRECEN, BÖSZÖRMÉNYI ÚT 138. TEL./FAX: 52/508 408 E-MAIL: CSAPONE@HELIOS.DATE.HU
--

2. Melléklet: Questionnaire (külföldi adatgyűjtéshez használt kérdőív)

QUESTIONNAIRE

1.) Name and address of the University:

2.) Name and address of the Faculties:

2.a.

2.b.

2.c.

2.d.

3.) Number of full-time students:

2.a.:

2.b.:

2.c.:

2.d.:

4.) Number of part-time students:

2.a.

2.b.

2.c.

2.d.

5.) Address of the Alumni Office(s):

6.) Contact person(s) :

7.) Staff number in the Alumni Office:

- part-time:

- full-time:

8.) Qualification of staff:

- 9.) How long has the office been operating?
- 10.) Number of graduates being in touch with the Alumni Office:
- 11.) Way of data collection and processing:
- 12.) Refreshing the database:
- 13.) Way of communication with the graduates:
- 14.) Applied software:
- 15.) Technical instruments in the Office:
- 16.) Programmes organised by the Office:
- 17.) Financial background:
- 18.) Fund raising activities:
- 19.) Connection / co-operation with the university, other offices, societies, etc.:
- 20.) Connection with other universities in EU and non-EU countries:
- 21.) Advantages of Alumni activities:
- 22.) Advice to a new Alumni Office (good and bad experiences are both useful):

12. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Doktori disszertációm elkészítésében sokak segítettek, sokan hozzájárultak ahhoz, hogy ebben a formában összeállt és olvasható. Ezúton is szeretném kifejezni köszönetemet és hálámat mindannyiójuknak támogatásukért, segítségükért. Szeretném külön is megköszönni

- *témavezetőmnek, Dr. Fehér Alajos professzor úrnak, áldozatkész munkáját, rendkívül gyors reakcióit, igen alapos és kritikus észrevételeit, megértését, támogatását, segítségét,*
- *Dr. Kárpáti László egyetemi docens, dékánhelyettes úrnak, hogy maximálisan támogatott PhD tanulmányaim kezdetén és elindította kutatómunkámat első témavezetőmként,*
- *Prof. dr. Nagy János rektor úrnak, hogy PhD tanulmányaim és kutatómunkám során folyamatosan mellettem állt és támogatott,*
- *opponenseimnek, Dr. Nábrádi András professzor, dékán úrnak, Dr. Polónyi István professzor, dékánhelyettes úrnak és Dr. Pető Károly egyetemi docens, dékánhelyettes úrnak igen értékes és kritikus észrevételeit, javaslatait, véleményeit,*
- *Dr. Szabó Gábor professzor úrnak, a Doktori Iskola vezetőjének folyamatos és a legapróbb részletekre is kiterjedő szakmai és nem szakmai segítségét,*
- *intézményem vezetőinek, hogy lehetővé tették a kutatómunka elvégzését,*
- *munkatársaimnak, barátaimnak, hogy lehetőségeikhez képest segítettek és elviseltek ez idő alatt,*
- *végül, de nem utolsó sorban családomnak, hogy tanulmányaim és kutatómunkám végzéséhez biztosították a szükséges környezetet, mindvégig támogattak, biztattak és elviseltek gyakran feszült idegállapotomat.*